

SKYFRITT

Plan for inkluderende oppvekstmiljø for barn og unge i Bergen

BERGEN
KOMMUNE

Forord

Det er altfor mange barn og unge i Bergen som opplever å bli mobbet. Mange opplever at voksne ikke merker det og at de ikke blir tatt på alvor når de forteller om mobbing. Våre barn og ungdommer skal ikke oppleve å bli stengt utenfor felleskapet, enten det er i barnehagen, på skolen, på fritidsarenaen eller digitalt. Byrådet varslet allerede i vår politiske plattform at det skulle legges frem en handlingsplan mot mobbing. Vi er stolte over å legge frem «Skyfritt» som er en større og mer omfattende plan for hvordan vi skal skape et inkluderende og trygt oppvekstmiljø for alle barn og unge i Bergen.

Mobbing kan starte allerede i barnehagen og forskning viser en sammenheng mellom frafall i videregående opplæring og mobbing i barnehagen og i grunnskolen. Mobbing skjer mellom enkeltbarn og mellom grupper av barn, men en viktig erkjennelse er at mobbing også skjer mellom voksne og at voksne mobber barn. Mobbing som fenomen er ikke avgrenset til barnehagen eller på skolen, men skjer også der barn og unge oppholder seg utenfor skoletid. Mobbing kan derfor skje på vei til skolen og på de ulike fritidsarenaene. Samtidig tar også mobbingen nye former gjennom digital mobbing, som i større grad inntar den private sfæren og kan oppleves ukontrollerbar. Mobbing som har oppstått et sted, sprer seg gjerne til andre deler av barn og unges liv.

Mobbing og krenkelser kan sette både fysiske og psykiske spor, den kan få alvorlige og langvarige konsekvenser, og øker risikoen for et bredt spekter av helseproblemer, fravær og dårligere skoleprestasjoner. Selv om mobbingen stopper kan de som er utsatt for mobbing slite med konsekvenser av mobbingen i mange år etterpå, og den som blir utsatt for mobbing kan få varige psykologiske sår som hemmer livsglede og livsutfoldelse.

På tross av at mange tiltak er satt i gang, både på nasjonalt og lokalt nivå, ser det ikke ut til at vi har klart å redusere andel barn og unge som opplever å bli mobbet. Som barnehage- og skoleeier kan vi ikke akseptere at så mange barn og unge i byen vår utsettes for mobbing og krenkelser. Dette krever at vi sammen prøver ut nye strategier og tiltak i arbeidet med å redusere mobbing og krenkelser på oppvekstfeltet i Bergen. Planen vi nå legger frem har fått navnet Skyfritt fordi vi vil at alle barn og unge som går i barnehagen, på skolen eller deltar på fritidsaktiviteter skal oppleve at det ikke henger en mørk sky over dem – men at de trives, utvikler seg og kjenner seg inkludert.

Barn, ungdom og foresatte skal oppleve at de blir lyttet til, tatt på alvor og får hjelp i saker som handler om mobbing og krenkelser. De skal vite hvor de skal kunne henvende seg for å få hjelp og støtte, og hva de kan forvente og kreve av barnehage, skole og ledere på fritidsarenaer. Barn og unge skal møte voksne som evner å se og inkludere alle, om det er i leken i barnehagen, i fritiden på SFO, på spilletimen i kulturskolen, på fotballbanen eller i læringssituasjonen i skolen. Det er alltid den voksnes ansvar å skape et trygt og godt leke-, lærings- og fritidsmiljø der alle inkluderes og gis en opplevelse av både å høre til og bli hørt. Samtidig vil vi tilrettelegge for at ansatte i

barnehagene og skolene våre og ledere i fritidsarenaer skal oppleve at de får støtte, veiledning og kompetanseheving slik at de blir best mulig rustet til å ivareta det kjæreste vi har – barna våre – fremtiden vår.

Det finnes ingen enkle løsninger for å realisere målsettingen om å redusere mobbing og krenkelser på oppvekstfeltet i byen vår, og dette gjennomsyrrer også planen. I Skyfritt foreslås derfor åtte ulike strategier som er bredspektret, komplekse og omfattende. Vår visjon er at barnehager, skoler og fritidsarenaer skal være inkluderende arenaer der ingen barn og unge skal utsettes for mobbing eller krenkende ord og handlinger, verken fra andre barn og unge eller voksne.

Roger Valhammer

Byråd for barnehage, skole og idrett

Innhold

Forord	2
1. Innledning	8
1.1 Våre strategier	11
1.2 Planprosessen	14
1.3 Innhold i planen.....	15
1.4 Vedtak og føringer som er fattet tidligere i tilknytning til planen	15
2. Status - barnehage	19
2.1 Mobbebegrepet i barnehagekonteksten	19
2.2 Omfang av mobbing i barnehagen.....	20
2.3 Hva opplever de foresatte – brukerundersøkelse barnehage.....	20
2.4 Nasjonale føringer - Lovverk.....	21
2.5 Tiltak mot mobbing i kommunale barnehager i Bergen.....	24
2.6 Andre tiltak mot mobbing i kommunale barnehager i Bergen	26
2.7 Andre tilgjengelige programmer rettet mot det psykososiale miljøet i barnehagene.....	28
2.8 Utfordringer – barnehage.....	28
3. Status – skole	31
3.1 Mobbebegrepet i skolen	31
3.2 Omfang av mobbing i bergensskolen.....	32
3.3 Hva opplever de foresatte – Brukerundersøkelsen for bergensskolen	33
3.4 Lovverk.....	34
3.5 Tiltak mot mobbing i skolen i Bergen	38
3.6 Planer og tiltak i andre kommuner.....	39
3.7 Nasjonale tiltak mot mobbing i skolen	40
3.8 Programmer, modeller, tiltak og verktøy som er i bruk for å bedre skolemiljøet og/eller redusere mobbing i bergensskolen.....	40
3.9 Skolemiljø – tema på kvalitetsoppfølging våren 2018.....	50
3.10 Skolemiljø – samarbeid med foresatte	52
3.11 Utfordringer - skole	53
4. Status fritidsarenaer – kultur og idrett	56
4.1 Fritidsarenaer.....	56

4.2	Kultur	56
4.3	Idrett	58
4.6	Utfordringer.....	60
5.	Strategier og tiltak	62
5.1	Opprette felles lokal plattform – «Skyfritt»	62
5.1.1	Utvikle digital nettressurs rettet mot barn og unge, foresatte, ansatte i barnehage, skole og fritidsarenaer	62
5.1.2	Utarbeide handlingsveileder for de kommunale barnehagene	64
5.2	Utvikle Team Skyfritt.....	65
5.2.1	Etablere Team Skyfritt	68
5.2.2	Veiledningsteam for barnehagene.....	69
5.2.3	Beredskapsteam for skoler og SFO	70
5.2.4	Lokalt ressursteam i barnehager og skoler	72
5.3	Styrke det systematiske arbeidet gjennom bruk av programmer/modeller	72
5.3.1	Programmer mot mobbing i skolen	72
5.3.2	Skoleeier etablerer et system for å registrere omfanget av skolemiljø saker/ mobbesaker	74
5.3.3	Skoler som over to år har en negativ utvikling knyttet til mobbing følges tett opp av skoleeier og kan pålegges å bruke Olweus eller PALS.....	75
5.3.4	Styrke veiledningskompetansen i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett på aktuelle program/modeller	77
5.3.5	Olweusundersøkelsen gjennomføres årlig ved alle skoler på 4.- 10. trinn i en prøveperiode på 3 år	77
5.3.6	Programmer i barnehagen.....	77
5.3.7	ICDP skal brukes som sensitiveringsprogram for ansatte i de kommunale barnehagene.....	78
5.3.8	Barnehageeier etablerer et system for å registrere mobbesaker i barnehagen ...	80
5.3.9	Barnehager med mange mobbesaker følges tett opp av barnehageeier	80
5.4	Kompetanse for et inkluderende fellesskap.....	80
5.4.1	Videreføre at alle ansatte i de kommunale barnehagene får kompetanseheving på arbeid med psykososialt miljø i tråd med føringene i SFK-LOL	82
5.4.2	Videreføre tema skolemiljø på SFK-L samlingene, med særlig vekt på inkludering, relasjonskompetanse, foresatte- og elevmedvirkning.....	83
5.4.3	Videreutvikle temaet skolemiljø som forskning på egen praksis	83

5.4.4	Utarbeiding av prosessoppgaver knyttet til skolemiljø	84
5.4.5	Gi økt kompetanse til ansatte i relasjonsfremmende kommunikasjon.....	84
5.4.6	Veiledningsteamene for barnehage og beredskapsteamene for skole skal bidra til økt kompetanse i de ulike enhetene og samarbeide om større kompetansehevende tiltak for alle	84
5.4.7	At skolene i sin lokale sosiale handlingsplan omtaler rutiner for inkludering av alle elever – inkludert sårbare grupper elever som elever med nedsatt funksjonsevne	84
5.5	Forpliktende tverrfaglig og tverretatlig samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø	85
5.5.1	Etablere forpliktende samarbeid rundt barn og unges læringsmiljø i de tverrfaglige teamene i barnehage og skole	86
5.5.2	Videreføre satsing på tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR).....	86
5.6	Sikre barn og unge økt medvirkning på systemnivå	87
5.6.1	Videreutvikle verktøy som sikrer barnestemmen i kvalitetsoppfølgingen	88
5.6.2	Barnestemmen skal høres i barnehagens møtefora og påvirke innhold og praksis	88
5.6.3	Skolene skal styrke medvirkning fra elevråd i arbeid med skolemiljøet.....	89
5.6.4	Mobbing på digitale arenaer skal være tema i elevråds kursene som gjennomføres i forbindelse med kvalitetsoppfølgingen.....	89
5.7	Styrke samarbeidet med og involvering av foresatte	89
5.7.1	Tverrfaglig samarbeid for å gi tilbud om ICDP-veiledningsgrupper for foresatte ..	91
5.7.2	Psykososialt miljø skal være tema på foreldremøter og i Samarbeidsutvalg (SU)/ Skolemiljøutvalg (SMU)	92
5.7.3	Utarbeide tips og ideer til gode aktiviteter knyttet til psykososialt miljø foresatte kan gjennomføre.....	92
5.7.4	Videreføre at forelderåd/FAU deltar i kvalitetsoppfølgingsmøtene	93
5.7.5	Utarbeide prosessoppgaver med tema leke- og læringsmiljø som kan tas i bruk på møter i barnehage og skole	93
5.7.6	Legge til rette for informasjon til foresatte og frivillige knyttet til sosiale medier og nettmobbing	94
5.8	Fysisk tilrettelegging av uteområder.....	95
5.8.1	Ved rullering av barnehage-, skole- og idrettsplan presiseres at uteområder skal utformes med tanke på å forebygge mobbing	96
5.8.2	Ved oppgradering og rehabilitering av eksisterende uteområder i barnehager, skoler og idrettsanlegg vektlegges å gjennomføre tiltak som fremmer samspill og forebygger mobbing	97
	Oppsummering tiltak og økonomiske konsekvenser.....	98
	Kilder	101
	Praksis i andre byer	105

1

1. Innledning

Skyfritt er Bergen kommunes plan for å styrke innsatsen for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing i barnehage, skole og på fritidsfeltet. Målsettingen med planen er å redusere mobbing og krenkelser på oppvekstfeltet i Bergen.

Planen har fått navnet *Skyfritt* fordi vi vil at alle barn og unge som går i barnehagen, på skolen eller deltar på fritidsaktiviteter skal oppleve at det ikke henger en mørk sky over dem – men at de trives, utvikler seg og lever – Skyfritt. Barn som gruer seg til å gå på skolen, eller som vegrer seg for å delta på fritidsarenaer sammen med andre barn, barn som opplever å bli utestengt fra leken i barnehagen, barn som opplever å bli trakassert og hengt ut på sosiale medier – historiene er mange og ulike, men felles for dem alle er en opplevelse av at det henger mørke skyer over tilværelsen.

Skyfritt er en temaplan som inneholder visjon, mål, strategier og tiltak. Den er i tråd med målsettingen i kommuneplanens samfunnsdel, Bergen 2030.

Vår visjon

Vår visjon er at barnehager, skoler og fritidsarenaer skal være inkluderende arenaer der ingen barn og unge skal utsettes for mobbing eller krenkende ord og handlinger, verken fra andre barn, unge eller voksne.

Hva er mobbing

Det finnes ulike forståelser av hva mobbing er. Den mest brukte definisjonen, som det også er stor enighet om i den internasjonale litteraturen om mobbing, er å omtale mobbing *som bevisste negative handlinger fra en eller flere personer. Det er handlinger som har tendens til å gjenta seg og som retter seg mot en person som har vanskelig for å forsvare seg.*¹

Samtidig som vi har fokus på den som mobbes og den/de som mobber, må vi også ha fokus på omgivelsene og de relasjonene barn og unge er en del av. Mobbing er en del av sammensatte og komplekse sosiale prosesser, og i en slik sammenheng kan mobbing defineres som *sosiale prosesser på avveie.*² Da handler mobbing om *voksne og/eller barn/ungdommers handlinger som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull person i fellesskapet og muligheten til medvirkning.*³

I *Skyfritt* legger vi til grunn at forståelsen av hva mobbing er, må omfatte både individfaktorer og kontekstuelle faktorer. Vi må både se og ivareta det enkelte barn/ungdom som opplever å bli mobbet, samtidig som vi må forstå de sosiale prosessene mobbing er en del av. En slik forståelse av hva mobbing er, har konsekvenser for hvilke strategier og tiltak som gjennomføres: Vi må både ivareta enkeltindividene, samtidig som vi vektlegger å arbeide med normer og holdninger i hele barne- og elevgruppen og hos alle de voksne.

¹ Olweus, D., & Roland, E. (1983). Mobbing - bakgrunn og tiltak. Oslo: Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet

² Søndergaard D (2009): Mobning. Sosiale Prosesser på Avveie

³ Lund, I., Helgeland, A., og Velibor, B.C. (2017): [På vei mot en ny forståelse av mobbing i et folkehelseperspektiv](#)
Acta Didactica vol 11, nr 3 (2017)

Hva er mobbing?

Det finnes ulike forståelser av hva mobbing er. Den mest brukte er at mobbing er bevisste negative handlinger fra en eller flere personer. Det er handlinger som har en tendens til å gjenta seg og som retter seg mot en person som har vanskelig å forsvare seg.

Olweus, D., & Roland

Å skape et inkluderende fellesskap i barnehage, skole og på ulike fritidsarenaer handler om samspillet, samholdet og relasjonene mellom barn, ungdom, ansatte og foresatte. En forståelse av mobbing, der vi også retter blikket mot omgivelsene, peker særlig på det ansvaret de voksne har i arbeidet mot mobbing.

For mange barn og unge opplever mobbing

Det er altfor mange barn og unge som opplever å bli mobbet, mange opplever at voksne ikke merker det, og at de ikke blir tatt på alvor når de forteller om mobbing. Flere studier viser at mobbing starter allerede i barnehagen. Forskning viser også en sammenheng mellom frafall i videregående opplæring og mobbing i barnehagen (Lund, 2013). Det finnes ingen systematisk oversikt over mobbing og omfang av mobbing i fritidsmiljøer, men det er grunn til å regne med at det forekommer mobbing i barne- og ungdomsorganisasjonene og andre organiserte fritidsmiljøer.

På tross av mange tiltak som er satt i gang, både på nasjonalt nivå og lokalt, ser det ikke ut til at vi greier å redusere andel barn og unge som opplever å bli mobbet. Samtidig tar også mobbingen nye former gjennom digital mobbing, som i større grad inntar den private sfæren og kan oppleves ukontrollerbar.

Mobbing skjer mellom enkeltbarn og mellom grupper av barn, men en viktig erkjennelse er at mobbing også skjer mellom voksne og at voksne mobber barn. Mobbing fra voksne kan være bevisste eller ubevisste handlinger. Voksne som mobber barn og unge skjer på ulike arenaer og kan skje i form av å overse barnet, latterliggjøre det, eller definere barnet på en negativ måte.

Mobbing og krenkelser setter fysiske og psykiske spor

Mobbing og krenkelser kan sette både fysiske og psykiske spor, den kan få alvorlige og langvarige konsekvenser, og øker risikoen for et bredt spekter av helseproblemer, fravær og dårligere skoleprestasjoner. Selv om mobbingen stopper, kan de som er utsatte for mobbing slite med konsekvenser av mobbingen i mange år etterpå, og den som blir utsatt for mobbing kan få varige psykologiske sår som hemmer livsglede og livsutfoldelse.

Vil redusere mobbing og krenkelser på oppvekstfeltet i Bergen

Det er alvorlig at så mange barn og unge opplever å bli mobbet, at de ikke har en opplevelse av trygghet og tilhørighet, og ikke kjenner seg som er verdifull del av det sosiale fellesskapet i barnehagen, skolen eller på fritidsarenaen. Det er derfor en viktig samfunnsoppgave å stanse mobbingen. Som barnehage- og skoleeier kan vi ikke akseptere at så mange barn og unge i byen vår utsettes for mobbing og krenkelser som kan gi varige sår. Vi legger derfor frem en plan der målsettingen er å redusere mobbing og krenkelser på oppvekstfeltet i Bergen.

Det er alltid de voksnes ansvar

Vår forståelse av hva mobbing er hviler på en erkjennelse av at det alltid er den voksnes ansvar å skape et trygt og godt leke-, lærings- og fritidsmiljø for alle. Et miljø der alle barn og unge inkluderes og der alle gis en opplevelse av både å høre til og bli hørt. Da handler det om alle de voksnes barne- og elevsyn, om deres verdier og holdninger, og om hvordan de møter barn, ungdom og foresatte.

Her står gode relasjoner mellom voksne og barn/unge sentralt, og det er alltid den profesjonelle voksne som har ansvaret for relasjonen. Vi ønsker at alle voksne skal være gode rollemodeller og

møte barn og unge med varme blikk og en inkluderende væremåte.

Planen beskriver derfor strategier som skal være forpliktende for voksne på ulike arenaer og ulike nivå. Den skal forplikte barnehage- og skoleeier, voksne som deltar og arbeider på fritidsarenaene, alle ansatte og ledere i barnehager og skoler og foresatte.

En plan som går på langs og på tvers

Planen gjelder hele oppvekstfeltet, fra småbarnsavdelingen i barnehagen til og med ungdomsskoleelevene på 10. trinn. Det er de samme barna og de samme foresatte som møtes igjen i barnehagen, i skolen og på fritiden. Dette er derfor også en plan som går på tvers av de ulike oppvekstarenaene. Et mål er at barn og unge skal kunne møte voksne som deler de samme holdninger og verdier, og voksne som evner å se og inkludere alle, om det er i leken i barnehagen, i fritiden på SFO, på spilletimen i kulturskolen, på fotballbanen eller i læringssituasjonen i skolen.

1.1 Våre strategier

For å redusere mobbing og krenkelser på oppvekstfeltet i Bergen har vi følgende strategier:

Opprette felles lokal plattform - Skyfritt

Barn, ungdom og foresatte skal oppleve at de blir lyttet til, tatt på alvor og får hjelp i saker som handler om mobbing og krenkelser. Når det oppstår mobbing er det derfor viktig at barn og foresatte vet hvor de skal kunne henvende seg for å få hjelp og støtte, og hva de kan forvente og kreve av barnehage, skole og ledere på fritidsarenaer. Også barnehager, skoler og ledere på ulike fritidsarenaer har behov for et verktøy som enkelt gir oversikt over lovverk, tiltaksrekke i aktivitetsplikten for skolene, handlingsveileder for barnehage, dokumentasjonskrav, faglige ressurser, kommunens støttesystem m.m.

Det skal derfor utvikles en felles lokal plattform i form av en digital nettressurs, som skal være rettet mot barn og unge, foresatte, ansatte i barnehage, skole og mot fritidsarenaer. Den digitale nettressursen skal gi kort og tydelig informasjon og veiledning til målgruppen, og gjøre det enklere for barn, unge, foresatte samt barnehager, skoler og fritidsorganisasjoner å få tak i informasjon raskt og enkelt.

Utvikle Team Skyfritt

Barn/unge, foresatte, barnehager, skoler og ledere i fritidsarenaer skal kunne be om hjelp og støtte til å håndtere en mobbesak etter at tiltak har vært prøvd ut uten å oppnå ønsket effekt. Det skal derfor etableres et støttesystem, Team Skyfritt. Gjennom Team Skyfritt organiserer vi våre ressurser i veiledningsteam for barnehagene og beredskapsteam for skolene/fritidsarenaen. Disse kan hjelpe barn, unge, foresatte, barnehager, skoler og fritidsarenaen i vanskelige mobbesaker der vanlige rutiner ikke strekker til, eller der barn/unge/foresatte opplever at de ikke når fram.

I tillegg til å arbeide med beredskap skal Team Skyfritt arbeide med forebygging, veiledning og kompetanseoverføring i mobbesaker.

I det nye kapittel 9 A i opplæringsloven er Fylkesmannen håndhevingsinstans hvis en sak som gjelder skolemiljø er tatt opp med rektor, og eleven/de foresatte ikke er fornøyd med hvordan skolen

følger opp saken. Det er imidlertid kommunen som skoleeier som i første rekke har ansvar for å ta tak i mobbesituasjoner der elever mobbes av andre elever eller av ansatte i skolen. Gjennom Team Skyfritt etablerer vi en raskere og tettere støtte for vanskelige mobbesaker, og en støtte som både barn/unge, foresatte og skole kan bruke. På den måten kan vi unngå at vanskelige mobbesaker havner hos Fylkesmannen før man har prøvd å få en løsning lokalt.

Styrke det systematiske arbeidet gjennom bruk av programmer/modeller

Barnehagens og skolens kontinuerlige og systematiske arbeid med leke- og læringsmiljøet er grunnleggende for å forebygge, stoppe og håndtere mobbing og krenkelser. Hvert enkelt barn og hver enkelt ungdom skal møtes som et unikt individ, og de voksne skal alltid se barn og ungdom med varme og med vilje til å forstå den enkelte positivt. Samtidig skal den voksne være trygg og tydelig, veilede og støtte barn og ungdom til å kunne forholde seg til fellesskapets normer, regler og verdier.

Programmer, metoder og handlingsveiledere kan være støttende verktøy i arbeidet for å forebygge mobbing, men må komme i tillegg til det kontinuerlige og systematiske arbeid med oppvekstmiljøet.

International child development programme (ICDP⁴) skal brukes som sensitiveringsprogram for ansatte i alle de kommunale barnehagene. Skoler som har en negativ utvikling med økende mobbetall og/eller mange alvorlige mobbesaker kan pålegges å bruke et program/modell som gjør at de kan forbedre sitt arbeid med skolemiljøet.

Barnehage- og skoleeier etablerer systemer for å registrere mobbesaker/skolemiljø saker og omfanget av disse i barnehager og skoler.

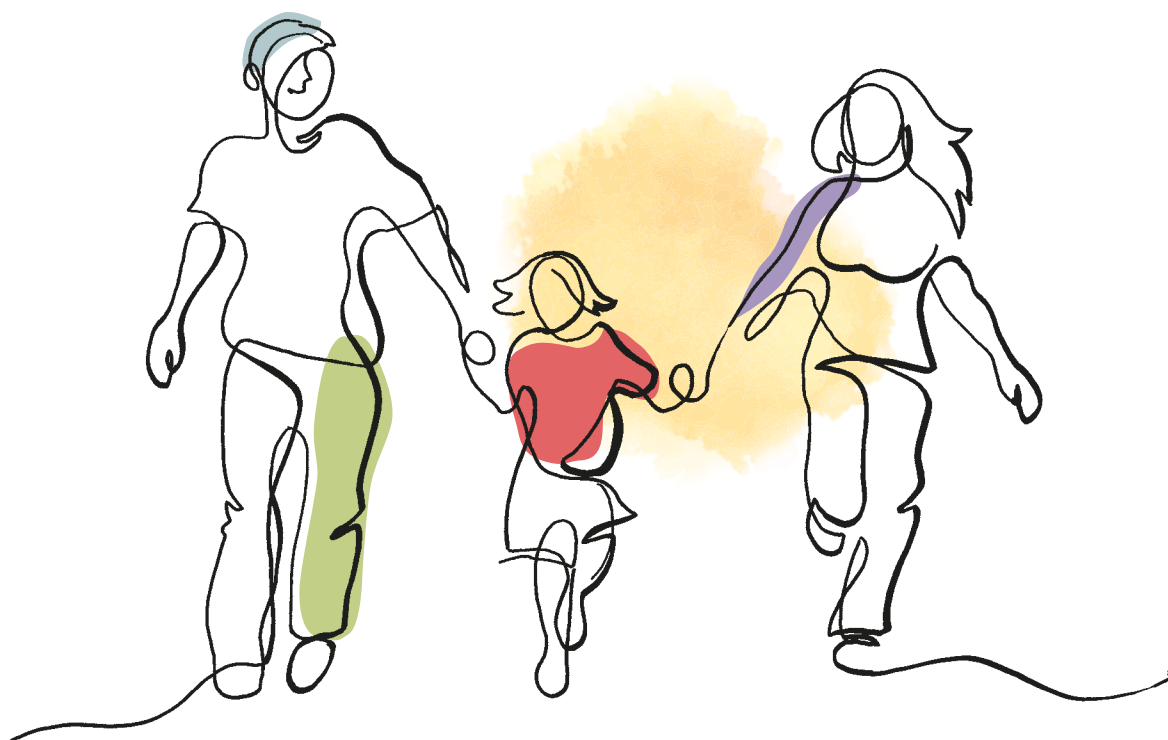
Styrke kompetanse for et inkluderende fellesskap

Det er de voksnes ansvar å skape et godt og inkluderende leke- og læringsmiljø for alle. Arbeidet med å levendegjøre verdier og holdninger hos alle ansatte slik at de får betydning for hvert enkelt barn og den enkelte ungdom er grunnmuren i et systematisk arbeid for et godt leke- og læringsmiljø. Kompetanseheving i personalgruppen er derfor en sentral faktor i et mobbeforebyggende perspektiv.

Ansatte i barnehager, skoler og fritidsledere må profesjonaliseres og få økt kompetanse knyttet til det å skape et inkluderende fellesskap. Det må arbeides systematisk, langsiktig og målbevisst med holdninger og kompetanse hos alle ansatte for å skape et godt og inkluderende leke- og læringsmiljø.

Bergen kommune setter i gang flere tiltak for å styrke kompetansen hos de voksne slik at vi sikrer at ansatte i barnehager og skoler arbeider systematisk med holdningsarbeid og hvordan man kan videreutvikle et godt psykososialt miljø og et inkluderende fellesskap.

⁴ ICDP omtales under statusdel for barnehage og under strategien *Styrke det systematiske arbeidet gjennom bruk av programmer/modeller*

Forpliktende tverrfaglig og tverretattlig samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø

Samarbeidet mellom helsestasjon/skolehelsetjeneste og barnehage/skole skal styrkes på kompetanse til å gjenkjenne behov, avklaring rundt og oppfølging av utsatte og sårbare enkeltbarn og familier. Det skal derfor etableres et forpliktende samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø i de tverrfaglige teamene i barnehage og skole.

Sikre barn og unge økt medvirkning på systemnivå

Barn og unges medvirkning er vesentlig for å skape et godt leke- og læringsmiljø. Barn og unge skal få erfare at de blir tatt på alvor, at de har reell innflytelse og får mulighet til å påvirke det som angår dem. Vi må lytte til barn og unges råd om hvordan barnehagen, skolen og fritidsarenaene kan bli et bedre sted å være, leke og lære.

Vi vil sikre barn og unge økt medvirkning på systemnivå gjennom at barnestemmen skal høres i barnehagens ulike møtefora og påvirke barnehagens innhold og praksis, og ved at skolene skal styrke medvirkning fra elevråd i arbeid med skolemiljøet.

Styrke samarbeid med og involvering av foresatte

Foresatte er en avgjørende ressurs i arbeidet for å skape et godt og inkluderende miljø i barnehager, skoler og innenfor den frivillige sektoren. Bergen kommune vil at samarbeidet med foresatte skal være proaktivt og at barnehagene, skolene og fritidsarenaene skal ha strategier for å engasjere og involvere alle foresatte.

Foresatte har medansvar for å skape et godt fellesskap mellom barn og unge, men det formelle ansvaret for samarbeidet ligger hos barnehagen og skolen. Vi vil styrke samarbeidet med- og involveringen av foresatte på flere områder. På barnehagefeltet gjennom å initiere til en økt satsing og tverrfaglig koordinering av ICDP-foreldreveiledning i Bergen kommune. I tillegg skal psykososialt miljø være årlig tema på foreldremøter og i samarbeidsutvalg/skolemiljøutvalg.

Det skal utarbeides tips og ideer til gode aktiviteter foresatte kan gjennomføre for å skape et godt miljø i barnehagen, skolen og på fritidsarenaene. Vi vil også legge til rette for informasjon til foresatte og frivillige knyttet til sosiale medier og nettmobbing. Gjennom nettressursen som er beskrevet skal foresatte gis informasjon om plattformer og sosiale medier som brukes av barn og unge som foresatte bør kjenne til.

Fysisk tilrettelegging av uteområder

Vi vet at en del av den mobbingen som skjer i barnehager og skoler foregår i utemiljøet. Barnehager, skolers og idrettsanleggenes uteområder utgjør en viktig sosial arena for barn og unge. Uteområder som innbyr til sosial samhandling, inkludering og fellesskap er viktig for trivsel og fysisk utfoldelse. Oppgraderinger og tiltak på uteområder i eksisterende barnehager, skoler og idrettsanlegg planlegges og gjennomføres årlig. Det skal gjennomføres tiltak som fremhever sosial samhandling og samspill, transparens og tiltak som forebygger mobbing. Ved rullering av barnehage-, skole- og idrettsplan skal det presiseres at uteområder i større byggeprosjekter og nybyggprosjekter, skal utformes med tanke på å forebygge mobbing.

1.2 Planprosessen

Planen er utarbeidet av en arbeidsgruppe med representanter fra alle tjenesteområdene i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett.

Byråd for barnehage, skole og idrett gjennomførte et innspillsmøte den 15. mars 2018. Ulike organisasjoner og offentlige instanser deltok på møtet og kom med mange gode råd om hva de mener er viktig for å skape trygge og gode oppvekstmiljø for barn og unge.⁵ Innspill fra møtet er tatt inn og kommentert ulike steder i planen.

Byrådet sendte planen på høring i perioden fra den 13.12.2018 og frem til 1.2.2019. Det kom totalt 24 ulike høringsinnspill.

Planen ble vedtatt av bystyret 10.4.2019, sak 93/19. Under bystyrebehandlingen kom det tre merknader til saken. Disse er innarbeidet i planen. Det skal leveres en statusmelding på tiltakene i planen i 2022.⁶

⁵ Deltakere på innspillsmøtet: Elevorganisasjonen i Hordaland, Politiet i Hordaland, MOT Hordaland, Barnevakten, Ungdommens bystyre Bergen, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RBKU Vest) Norge, Gneist idrettslag, FAU ved Mjølkeråen skole, elevrådsrepresentanter 7. trinn Olsvik skole, Byrådsavdeling for helse og omsorg (BHO), Byombudet, Bergen kompetansesenter for læringsmiljø (BKL), styrer i Idavollen barnehage, rektor ved Ortun ungdomsskole og Flaktveit barneskole, PPS Vest, Byråd for barnehage, skole og idrett

⁶ Merknad vedtatt i bystyret 10.4.19, sak 93/19: Bystyret ber byrådet levere en statusmelding på tiltakene i planen om tre år

1.3 Innhold i planen

Det gis først status innenfor feltet på tjenesteområdene barnehage, skole og fritid der det skisseres utfordringer. Videre gjennomgås strategier med underliggende tiltak. Idrett blir brukt som et eksempel på en fritidsarena for å kartlegge status og utfordringer, mens strategier og tiltak gis for fritidsarenaene mer generelt. Avslutningsvis gis det en oppsummering av alle strategier og tiltak med økonomiske konsekvenser av forslagene som fremmes i planen.

1.4 Vedtak og føringer som er fattet tidligere i tilknytning til planen

Nedenfor følger en gjennomgang av vedtak og føringer som tidligere er fattet i tilknytning til planen. Det gis en kort kommentar til de ulike punktene.

Politisk plattform til byrådet Schjelderup 2015- 2019

- I den politiske plattformen til byrådet Schjelderup 2015 – 2019 fremgår det at det skal utarbeides en plan mot mobbing: *Det psykososiale miljøet skal gi hver enkelt elev trygghet og sosial tilhørighet. Bergensskolen skal ha nulltoleranse mot mobbing og alle skoler skal ha aktive mobbeprogram. Byrådet vil legge frem en handlingsplan mot mobbing med anbefalinger om hvordan arbeidet kan organiseres og styrkes. For å sikre elevenes rettssikkerhet skal det i alle mobbesaker fattes enkeltvedtak, foreldre skal varsles og tiltak skal settes i verk.*

Byrådet følger med dette opp plattformen med fremleggelsen av denne planen som viser hvordan arbeidet mot mobbing kan organiseres og styrkes. Strategi og tiltak rundt mobbeprogram omtales under strategien i kapitlet 5:3: Styrke det systematiske arbeidet gjennom bruk av programmer/modeller. Det finnes mange grunner for å pålegge skolene bestemte programmer, samtidig har forskning vist at et skolemiljøprogram alene ikke nødvendigvis er en oppskrift for suksess. I planen drøftes bruk av programmer og hvordan disse best kan benyttes i bergensskolen.

Bergens barn, byens fremtid. Plan for helsestasjon og skolehelsetjenesten

- I planen «Bergens barn, byens fremtid» Plan for helsestasjon og skolehelsetjenesten m.fl., bystyresak 319/16, ble blant annet følgende vedtatt: *I oppfølgingen av tiltaksprogram mot mobbing og antisosial adferd skal seksualisert mobbing vektlegges med egne tiltak.*
- I forbindelse med budsjettbehandlingen av handlings- og økonomiplanen 2016 – 2019, b-sak 335/15 ble følgende merknad vedtatt: *Bystyret ber byrådet ta initiativ til at skolene inkluderer tiltak mot seksuell trakassering i sine handlingsplaner mot mobbing.*

Byrådet viser til plan for seksuell helse som ble sendt på høring den 14.11.2018. Seksuell krenking og trakassering skjer både i skolen og på fritidsarenaer. I plan for seksuell helse er det foreslått at senter mot incest og seksuelle overgrep, SMISO, skal inn som en del av seksualitetsundervisningen på 6.trinn på alle skoler. Undervisningen fra SMISO Hordaland har til hensikt å forebygge og avdekke seksuelle overgrep og tar også opp tema som seksuell trakassering.

I Skyfritt skal Olweusundersøkelsen gjennomføres årlig ved alle skoler på 4. – 10. trinn i en

prøveperiode på tre år. I tillegg skal kommunen gå i dialog med ansvarlige for Olweusprogrammet for å få innarbeidet spørsmål om seksuell trakassering i undersøkelsen.

Folkehelseplan for Bergen kommune 2015- 2025. Aktiv by – Friskere Bergensere

- Bystyret vedtok Folkehelseplan for Bergen kommune 2015-2025 «Aktiv by - friske bergensere» i møte 28.05.15. Planen retter særlig oppmerksomheten mot barn, unge og eldre. I tillegg er viktigheten av å arbeide med utjevning av lokale sosiale helseforskjeller særlig framhevet. Kommunens folkehelsearbeid har målsettinger innen fem hovedområder hvor en god og trygg oppvekst er et av områdene. Planen viser videre til at det helhetlige tjenestetilbudet er en del av de bakenforliggende strukturene i et barns oppvekst. Tjenestene må være tilgjengelige og gi effektiv hjelp, og samarbeidet mellom de kommunale tjenestene må være samordnet og godt. 30. januar 2019 behandlet bystyret første statusrapport på folkehelseplanen. I behandlingen vedtok bystyret at helsefremmende barnehager og skoler, psykisk helse blant ungdom og redusering av sosiale helseforskjeller skulle være satsingsområder fremover.

Arbeidet mot mobbing er viktig i et folkehelseperspektiv og for å gi barn og unge en trygg og god oppvekst. Skyfritt støtter derfor opp under folkehelseplanens målsetting om god og trygg oppvekst. I planen Skyfritt er en av strategiene som er formulert et forpliktende tverrfaglig og tverretattlig samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø.

Interpellasjon nr. 36/2016: Vedrørende mobbing i barnehagen

- Ved behandling av interpellasjon nr. 36/2016 i bystyret ble det fattet følgende vedtak: *Bystyret ber byrådet utrede muligheten for at byombudet kan fungere som en uavhengig tredjepart for barn og foreldre i mobbesaker. Bystyret ber byrådet vurdere om mobbing i barnehagen skal behandles som en del av handlingsplanen mot mobbing. Dersom dette ikke er hensiktsmessig ber bystyret byrådet behandle mobbing i barnehagen i en annen passende plan.*

Byombudet sin rolle, som bystyrets uavhengige kontrollorgan, er omtalt under strategien «Opprette felles lokal plattform – Skyfritt». Her omtales det hvordan byombudet kan fungere sammen med etablering av et støttesystem. Under denne strategien gis det også en vurdering av forslaget om eget mobbeombud i kommunen.

Mobbing i barnehagen behandles som en del av denne planen.

Privat forslag vedrørende evaluering av tiltak mot mobbing i bergensskolen, samt etablering av mobbeombud

Bystyret behandlet høsten 2018 et privat forslag fra Sara Berge Økland (H) og Henning Warloe (H) vedrørende evaluering av tiltak mot mobbing i bergensskolen, samt etablering av et mobbeombud. Bystyret vedtok følgende i forbindelse med behandlingen:

- Bystyret ser positivt på at byrådet nå har startet på arbeidet med en handlingsplan mot mobbing, og ber byrådet som grunnlag for denne gjøre en evaluering av de tiltak og programmer mot mobbing som finnes i bergensskolen og sammenlikne disse med tiltak som finnes andre steder.

- Bystyret fastholder at det er behov for økt innsats og fokus på mobbing, og mener at en styrket ombudsordning i regi av Bergen kommune kan være et nødvendig tiltak. Byrådet bes gjøre en konkret vurdering av dette i handlingsplanen mot mobbing.
- *Merknad: For å sikre en forsvarlig behandling av saker etter kapittel 9 A i opplæringsloven, kreves det at skolene har kapasitet til å håndtere slike saker på en god og grundig måte, uten at det går ut over den øvrige virksomheten. Byrådet bes om å undersøke om ledelsen og de ansatte på skolene opplever ha rammer til å behandle slike saker på en god nok måte i dag. Byrådet bes også om å gjennomføre en evaluering av hvordan endringen i opplæringsloven har fungert for arbeidet mot mobbing i skolen, sett fra rektor, avdelingsleder og lærer sitt ståsted.*

I planen er bruk av programmer/modeller i bergensskolen gjennomgått og hvordan programmer/modeller best kan benyttes videre i bergensskolen. Dette er i tråd med at bystyret har bedt byrådet om en *evaluering av tiltak og programmer mot mobbing i bergensskolen*. Når det gjelder andre storbyer følger det med et vedlegg til planen som viser hvilke programmer de har.

Når det gjelder styrking av ombudsordningen i regi av Bergen kommune gis det en vurdering av behovet for eget mobbeombud under strategien «Opprette felles lokal plattform – Skyfritt». Vurdering av behov for eget mobbeombud sees opp mot forslaget om etablering av støttesystem og de andre strategiene og tiltakene i planen for å styrke arbeidet mot mobbing – deriblant etablering av digital nettsjurs, og at planen både forplikter barnehage- og skoleeier samt de kommunale barnehagene og grunnskolene.

Når det gjelder merknaden om forsvarlig behandling av saker etter opplæringslovens kapittel 9 A mener byrådet det er hensiktsmessig å komme med en tilbakemelding til bystyret på dette når Skyfritt er vedtatt og har fått virke en tid. Med *Skyfritt - Plan for inkluderende oppvekstmiljø for barn og unge i Bergen* styrker vi innsatsen for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing i barnehage, skole og på fritidsfeltet. Gjennom *Team Skyfritt* organiserer vi våre ressurser i beredskapsteam for skolene. Vi etablerer dermed en raskere og tettere støtte for vanskelige mobbesaker som kan hjelpe barn, unge, foresatte og skoler i saker der vanlige rutiner ikke strekker til, eller der barn/unge/foresatte opplever at de ikke når fram. Med strategiene og tiltakene i planen, som også inkluderer kompetanseheving, vil vi støtte og følge opp skolene bedre enn i dag, og på den måten bedre rammene for å behandle slike saker på en god nok måte slik det etterspørres i merknaden.

2

2. Status - barnehage

2.1 Mobbebegrepet i barnehagekonteksten

Forskning om mobbing i barnehagen er forholdsvis nytt, og den første forskningen ble gjort tidlig på 1990-tallet av Françoise Alsaker. I forskningen fra 1990-tallet og frem til i dag fremkommer det at mellom 6 prosent og 20 prosent av barna i barnehagen opplevde mobbing. Dette støttes av internasjonale studier som opererer med enda høyere prosenttall. I etterkant av implementeringen av mobbebegrepet i barnehager, har det vært diskusjoner og uenigheter om mobbebegrepets plass i barnehagen (Kristensen, 2008). I mars 2003 ble imidlertid «Manifest mot mobbing» underskrevet av Barne- og familiedepartementet, som tok til orde for at også barnehagen burde slutte seg til manifestet. Denne tilslutningen førte til videre forskning om mobbing også på barnehagearenaen, og til at mobbing ble knyttet opp imot barns rettigheter og medvirkning.

Rapporten «Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst»⁷ slår fast at mobbing forekommer i norske barnehager. Det er innhentet data fra en spørreundersøkelse til styrere i 2004 og 2008. I rapporten vises det til at flere barnehager tar i bruk definerte arbeidsmåter, programmer og metoder deriblant «Du og jeg og vi to», «Steg for steg» og lignende. Det fremholdes i rapporten at programmene og arbeidsmetodene som benyttes ikke spesifikt handler om å motvirke mobbing, men generelt dreier seg om å fremme sosial kompetanse. I rapporten antydes det også at det er en sammenheng mellom de barnehagene som rapporterer at mobbing forekommer og bruken av metoder og programmer. Mulige tolkninger av dette er at barnehagene som tar i bruk programmer og arbeidsmetoder for sosial kompetanse også har høyere bevissthet om mobbeproblematikk i barnehagen generelt, eller at de har erfaring med konkrete episoder.

Forskningsrapporten hele barnet, hele løpet, mobbing i barnehagen (2015) er utarbeidet i samarbeid mellom Foreldreutvalget for barnehager og foreldreutvalget for grunnskoler (FUB/FUG) og Universitetet i Agder. I rapporten presenteres problemstillinger, resultater og eksempler på hva som kan være mobbing i barnehage. I forskningsartikkelen «På vei mot en ny forståelse av mobbing i et folkehelseperspektiv» løftes det frem nyere perspektiv med vekt på mobbing som sammensatte sosiale prosesser der voksne er de ansvarlige og betydningen av å høre til og medvirke i et felleskap står sentralt:

*Mobbing av barn er handlinger fra voksne og/eller barn som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull person i fellesskapet og muligheten til medvirkning.*⁸

Denne tolkningen av mobbebegrepet i barnehagen bidrar til å utvide forståelsen for de utfordrende sosiale prosessene som eksisterer i barnehagen, mellom barn, og mellom barn og voksne, der mobbing foregår. Mobbing i barnehagen handler ikke om å plassere ansvaret for mobbeatferd på

⁷ Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) rapport 2/2009 «Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst»

⁸ Lund, I., Helgeland, A., og Velibor, B.C. (2017): [På vei mot en ny forståelse av mobbing i et folkehelseperspektiv](#) Acta Didactica vol 11, nr 3 (2017)

enkeltbarn. I barnehagen handler det om å se at mobbing oppstår som et resultat av «*sosiale prosesser på avveie*»⁹ og dette er alltid den voksnes ansvar. Vennskap, lek og et anerkjennende og inkluderende miljø med nærværende, barnehagefaglig kompetente voksne er sentrale forebyggende faktorer og er avgjørende for barns trivsel i barnehagen. Barnets opplevelse av krenkelse er knyttet til ekskludering fra fellesskapet og utestenging i lek. Ekskluderingen kan være både verbal og psykisk, og barn oppfatter den som indirekte mobbing fra andre barn. De opplever også en usynliggjøring når de blir oversett av barnehagepersonalet og/eller andre barn i lek og hverdagssituasjoner.

Videre i planen bygger vi på et mobbebegrep som tar opp i seg disse endringene i synet på hva mobbing er. Det vil si fra et individperspektiv til i større grad ha fokus på mobbingens kontekst, på sammensatte sosiale prosesser og på gruppedynamikk. Det vil ha konsekvenser for strategier og valg som presenteres i planen.

2.2 Omfang av mobbing i barnehagen

Det gjennomføres ikke konkrete undersøkelser i barnehagene som måler forekomst av mobbing eller uheldige samspillmønstre, slik som det gjøres i elevundersøkelsen i grunnskolen. Det er derfor vanskelig å si noe konkret om utviklingen av forekomst av mobbing i barnehagen over tid.

Forskning på barns trivsel og medvirkning i barnehagen i Norge (NTNU, 2012)¹⁰ viser at forholdsvis mange, 12 prosent av barna, sier at de ofte blir plaget av andre barn når de er i barnehagen. 20 prosent av barna fortalte at noen barn blir plaget ofte, og 53 prosent fortalte at noen av barna blir plaget noen ganger. I rapporten blir dette beskrevet som blant annet lugging, slåing, dytting, knuffing, det at noen tar fra dem leker og å bli utestengt fra leken. Hendelser som oppleves som negative for det enkelte barn. Voksne er premissleverandører for barnas lek, aktivitet og samspill i barnehagen. Trygge, oppmerksomme, tilstedeværende voksne som er gode rollemodeller er den viktigste forebyggende faktoren mot mobbing i barnehagen. Negative handlinger og samspill oppstår i leke- og læringsmiljø som gir muligheter for at uheldige samspillmønstre utvikles og ikke gripes tak i.

2.3 Hva opplever de foresatte – brukerundersøkelse barnehage

Kommunen gjennomfører en brukerundersøkelse for å få økt forståelse av de foresattes perspektiver og erfaringer med barnehagene. Foresatte til alle barn i de private og kommunale barnehagene får tilbud om å svare på undersøkelsen. Målsettingen er at undersøkelsen skal gi et helhetlig bilde av brukertilfredsheten i hele barnehagesektoren i Bergen.

De aller fleste barnehagene har en høy grad av tilfredshet. 85 prosent av barnehagene skårer 80 eller høyere på en 100-punktsskala for tilfredshet. Barnehager som skårer høyt på tilfredshet kjennetegnes ved godt leke- og læringsmiljø og tilfredshet med personalet. De høyest rangerte utsagnene fra foresatte til barn i barnehagene relaterer seg til trygghet og relasjoner mellom barna

⁹ Søndergaard 2009

¹⁰ <https://www.ntnu.no/documents/10293/e209a87f-58a4-4fb5-8be6-9b3d5f458462>

og personalet. Foresatte opplever at personalet er gode på å skape kontakt mellom barna og utvikle et fellesskap i barnehagen. Flere utsagn i brukerundersøkelsen omhandler relasjoner, trygghet og tillit og alle disse oppnår høye rangeringer. Eksempler på utsagn som foresatte gir barnehagene gode tilbakemeldinger på er:

- Personalet i barnehagen får barnet til å føle seg trygg og ivaretatt.
- Barnet har en trygg tilknytning til én eller flere av personalet i barnehagen
- Personalet legger til rette for å skape kontakt og vennskap mellom barnet og de andre barna
- Personalet jobber aktivt med barnets sosiale utvikling (vise hensyn og forståelse, delta i grupper, konflikthåndtering)
- Personalet i barnehagen er gode rollemodeller for barna
- Barnehagens miljø og aktiviteter utvikler barnets toleranse og respekt for andre

Brukerundersøkelsen for barnehagene viser også at selv om foresatte er fornøyde med barnehagens tilbud totalt sett, så er skåren lavere når det gjelder tilrettelegging av barns leke- og læringsmiljø. De foresatte opplever i tillegg at barns interesser i for liten grad påvirker tema for lek og læring. Et rikt leke- og læringsmiljø reduserer konflikter mellom barn og fremmer positiv lek og samspill. Homogene lekemiljø virker ekskluderende (Nordin-Hultmann, 2014). I tillegg viser tilbakemeldinger fra de foresatte at det er store variasjoner mellom barnehagene når det gjelder kvaliteten på daglig kontakt, informasjon og begrunnelse knyttet til barnehagens pedagogiske tilbud. Et tett og godt samarbeid med foresatte er viktig for å skape trygge og gode relasjoner mellom barn og voksne i barnehagen. Et godt samarbeid med foresatte er derfor et område som må utvikles videre.

2.4 Nasjonale føringer - Lovverk

Barnehageloven

I barnehagelovens formålsparagraf, f. § 1 fremgår det tydelig at barnehagen skal motvirke alle former for diskriminering og fremme vennskap, tillit og menneskeverd. Det er varslet at det skal komme nytt lovverk for barnehagen knyttet til barnehagebarns psykososiale miljø.

Rammeplan for barnehager

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver gir styrer, pedagogiske ledere og det øvrige personalet en forpliktende ramme for planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens virksomhet. Rammeplanens mest sentrale funksjon er å angi retningslinjer for barnehagens verdigrunnlag, innhold og oppgave. Ny rammeplan for barnehagene er gjeldende fra 1. august 2017.

Barnehagens ansvar for å forebygge, avdekke og håndtere krenkelser og mobbing er tydeliggjort og konkretisert i ny rammeplan. Videre fremgår det av rammeplanen at: *Barnas fysiske og psykiske helse skal fremmes i barnehagen. Barnehagen skal bidra til barnas trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd og forebygge krenkelser og mobbing. Om et barn opplever krenkelser eller mobbing, må barnehagen håndtere, stoppe og følge opp dette. Barnehagen skal være et trygt og utfordrende sted der barna kan prøve ut ulike sider ved samspill, fellesskap og vennskap. Barna skal få støtte i å mestre motgang, håndtere utfordringer og bli kjent med egne og andres følelser.*

Barnehagen skal fremme vennskap og fellesskap. Under dette punktet i rammeplanen er det også listet opp forpliktende punkter for personalets arbeid. Personalet skal:

- Støtte barnas initiativ til samspill og bidra til at alle kan få leke med andre, oppleve vennskap og lære å beholde venner.
- Samtale om normer for samhandling og invitere barna til å utforme normer for samhandling i fellesskap.
- Støtte barna i å ta andres perspektiv, se en sak fra flere synsvinkler og reflektere over egne og andres følelser, opplevelser og meninger
- Støtte barna i å sette egne grenser, respektere andres grenser og finne løsninger i konfliktsituasjoner.
- Forebygge, stoppe og følge opp diskriminering, utestenging, mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre.

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler

I forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler § 12 fremgår det at barnehagen skal fremme trivsel og gode psykososiale forhold. Dette stiller krav til barnehagenes arbeid med det psykososiale miljøet. Barnehagene må ha rutiner som aktivt fremmer et godt psykososialt miljø. Forskriften understøtter barnehagelovens formålsparagraf.

FNs barnekonvensjon

Flere artikler i FN sin barnekonvensjon¹¹ er relevante med tanke på arbeidet mot mobbing og diskriminering. Artikkel 6 omhandler barns rett til liv og utvikling. Artikkel 12 omhandler barnets rett til å si sin mening og bli hørt i alle forhold som vedrører barnet. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Dette er også gjeldende i enhver administrativ eller rettslig saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom representant eller eget organ. Artikkel 16 omhandler barns rett til privatliv og ulovlige angrep mot sin ære eller omdømme.

Artikkel 19 omhandler at barn skal beskyttes mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet. Tiltakene bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, undersøkelse, behandling og oppfølging.

¹¹ <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/Barnekonvensjonen>

12 %

av barna sier at de ofte blir plaget av andre barn når de er i barnehagen.

Dette blir beskrevet som blant annet lugging, slåing, dytting, knuffing, og at noen tar fra dem leker og å bli utestengt fra leken.

Forskning på barns trivsel og medvirkning i barnehagen i Norge (NTNU, 2012)

2.5 Tiltak mot mobbing i kommunale barnehager i Bergen

Siden 2009 har de kommunale barnehagene hatt et felles verdigrunnlag; *varme, ser barnet og inkluderende*. Dette har preget tilbudet og bidratt til barns trivsel, trygghet og læring hverdagen. De ansatte skal se det enkelte barns egenverdi, gi barna gode betingelser for læring og utvikling basert på en anerkjennende væremåte. Barnehagene skal skape gode og inkluderende fellesskap der alle barn blir sett, bekreftet og anerkjent, og der barna opplever glede av å tilhøre små og store fellesskap.

Kvalitetsutviklingsplan for de kommunale barnehagene – sammen i lek og læring

Ny forskrift til barnehageloven, Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, trådte i kraft 1. august 2017. Kvalitetsutviklingsplanen beskriver Bergen kommune som barnehageeier sin lokale tilpasning til rammeplanen, jf. barnehageloven § 2, åttende ledd. I kommunens kvalitetsutviklingsplan, «Sammen for kvalitet – lek og læring¹²» for perioden 2018 – 2021 fremgår det at en av flere utfordringer i barnehagesektoren fremover er å motvirke mobbing, krenkelser og utenforskap. I kvalitetsutviklingsplanen er Ingrid Lund sin definisjon av mobbing i barnehagen lagt til grunn. Denne definisjonen er det vist til innledningsvis i statusdelen til barnehage. Det erkjennes at mobbing forekommer i barnehagen i tråd med det som nyere forskning viser. Områdene fra forrige kvalitetsutviklingsplan er videreført i ny plan. Pedagogisk relasjonskompetanse er ett av tre sentrale arbeidsområder for de kommunale barnehagene.

Det fremgår av rammeplan for barnehager at barnas behov for *omsorg* skal ivaretas. For små barn er det fundamentalt at de får utvikle en trygg tilknytning, og at de har få og stabile voksenpersoner å forholde seg til. Alle barn i barnehagen skal oppleve forutsigbarhet, stabilitet og trygghet og føle seg sett og anerkjent for den de er. Barna skal få utvikle vennskap i et varmt og inkluderende sosialt fellesskap med aktive og lydhøre ansatte som anerkjenner og verdsetter dem. Gjennom støttende relasjoner med aktive og lydhøre barnehageansatte, utvikler barn evnen til å vise omsorg og empati, ta andres perspektiv og handle kompetent i en sosial kontekst. Barn får erfaring med å sette ord på og balansere egne behov for tilfredsstillelse, selvhevdelse og oppmerksomhet med andre barns behov.

Pedagogisk relasjonskompetanse handler om barnehagepersonalet sin evne til å møte hvert enkelt barn med nærhet og forståelse, og til å sikre at hvert barn blir en aktiv del av det lekende og lærende fellesskapet i barnehagen. Den pedagogiske relasjonskompetansen preges av den ansattes bevisste holdninger, verdier, barnesyn og læringssyn. Barn utvikler sin selvfølelse og sin egen relasjonskompetanse gjennom å omgås voksne som er gode rollemodeller og bevisste på sin egen faglige og personlige kompetanse.

Det fremgår av kvalitetsutviklingsplanen at gjennom arbeid med pedagogisk relasjonskompetanse skal barnehagen bidra til at barna:

- opplever tilknytning til stabile, tilstedeværende voksne
- opplever at de blir sett, hørt og tatt på alvor
- opplever at de er inkluderte og en del av et sosialt fellesskap
- får uttrykke seg og får innflytelse på alle sider ved sitt liv i barnehagen

¹² <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/byrådsavd-for-barnehage-skole-og-idrett/6543/6547/article-155026>

Kvalitetsoppfølgingen av de kommunale barnehagene ble i 2018 gjennomført som et dialogmøte med hver enkelt kommunale barnehage. Barnehagene hadde i forkant gjort et prosess- og refleksjonsarbeid knyttet til to kjennetegn for barnehagens arbeid; - barnet opplever vennskap og fellesskap og - barnet er aktivt medskapende i lek og læring. Barnas synspunkter og opplevelse omkring kjennetegnene, ble innhentet gjennom barnesamtaler. Foresatte og ansatte jobbet også med refleksjoner rundt de samme kjennetegnene. I møtet har foresatte, barnehagens lederteam, PPS og områdeledere vært invitert. Kvalitetsoppfølgerne fra fagavdelingen har ledet møtene. Målet med kvalitetsoppfølgingen er å bidra til å gjøre barnehagene bedre i stand til å vurdere sin egen kvalitet og til å iverksette tiltak for kvalitetsutvikling. Systemet gir også barnehageeier informasjon om barnehagens tilbud er i tråd med nasjonale og lokale føringer for kvalitet. Fjerde runde med kvalitetsoppfølging ble gjennomført i 2018.

I dialogmøtet til kvalitetsoppfølgingen skal foreldrerepresentanter beskrive bevaringsområder og utviklingsområder på kjennetegnene: opplever vennskap og fellesskap og er aktivt og medskapende i lek og læring. Møtet skal støtte barnehagene i å utvikle egen kvalitet og gi eier informasjon om kvaliteten i barnehagene.

Når det gjelder foreldresamarbeid er det i kvalitetsutviklingsplanen «Sammen for kvalitet - lek og læring» understreket at: *Foreldresamarbeid er en viktig del i arbeidet med et godt psykososialt barnehagemiljø. Våre barnehager har ansvar for å tilrettelegge for en samarbeidsform og et innhold som fremmer trivsel og positive relasjoner. Personalet i våre barnehager skal utvikle og øke sin kompetanse i avdekking av overgrep og omsorgssvikt, og barnehagen har ansvar for å involvere foreldre i forebyggende arbeid og i oppfølging av krenkelser og mobbing.*

Alle barnehager har foreldreråd som utgjør samtlige foresatte i barnehagen. Barnehagene er pålagt å ha et samarbeidsutvalg (SU). Representant for de foresatte sitter i barnehagenes samarbeidsutvalg (SU). I motsetning til skole er det ikke pålagt å ha et arbeidsutvalg for foresatte i barnehagene (FAU).

I forbindelse med kvalitetsutviklingsplanen, som ble gjort gjeldende for de kommunale barnehagene februar 2018, gis det ut halvårslige aktivitetsplaner hvor både private og kommunale barnehager tilbys ulike kurs og barnehagebaserte kompetansehevingsserier. Mobbing i barnehagen har vært tema på fagdagen i 2017. I tillegg er det for fjerde år på rad arrangert en kompetanseutviklingsrekke med leke- og læringsmiljø som tema.

Tilsyn i barnehager

Bergen kommune er tilsynsmyndighet for alle barnehager i kommunen etter Lov om barnehager, 2005, kapittel IV. Kommunen fører ulike former for tilsyn med både private og kommunale barnehager og skal påse at barnehagene drives i samsvar med gjeldende lover og forskrifter. Tilsynsmyndigheten skal vurdere om barnehagene drives etter barnehagelovens regler og ellers er forsvarlige. Herunder vurderer tilsynsmyndigheten om rammeplanen følges, barnehagens innhold og kvalitet. (*Barnehageloven og forskrifter. Med forarbeider og tolkninger.* Red. Jens Kristian Jepsen, 2018). Som tilsynsmyndighet får Bergen kommune god informasjon om ulike sider ved barnehagenes drift gjennom tilsynsmyndighet. Barns psykososiale miljø er relatert til barnehagelovens formålsparagraf. Ved klager knyttet til mobbing, krenkelser eller andre uheldige forhold i barnehagens psykososiale læringsmiljø, følger tilsynsmyndigheten opp klagen overfor den aktuelle barnehagen. Kommunen kan gi pålegg om retting av forholdet innenfor gitte frister.

Dersom forholdet ikke lar seg rette, kan kommunen vedta bruke økonomiske reaksjoner eller vedta tidsbegrenset eller varig stengingsvedtak. Slike vedtak kan påklages til fylkesmannen.

2.6 Andre tiltak mot mobbing i kommunale barnehager i Bergen

Bergen kommune har valgt ut ICDP som er et forebyggende program som har som mål å styrke omsorgen og oppveksten for barn og unge. Det retter seg mot omsorgsgivere og skal styrke deres omsorgskompetanse. Programmet vurderes å være i tråd med rammeplanens grunnsyn og verdier. I bruk av dette, er det nødvendig at profesjonen tilpasser, fortolker og bruker de elementene i programmet som synes hensiktsmessig. Programmet er ikke rettet mot atferdsregulerende tiltak for barn, men har som mål å øke den voksnes lydhøre nærvær og omsorgsfulle vurderingsevne.

Bergen kommune har her vedtatt å ta i bruk tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR) for å forebygge og avhjelpe samarbeidsproblemer tidlig mellom barn og foresatte. Det er pedagogenes ansvar å gjøre en faglig vurdering som sikrer at handlinger er i tråd med rammeplanens føringer, tilpasses det enkelte barnet i barnehagen og skjer i samarbeid med foresatte. I det følgende er en oversikt over programmer som tilbys av kommunen som eier, til barnehagene i Bergen.

Kommunalt initierte programmer

ICDP – International child development program

I arbeidet med å styrke barnehagens relasjonskompetanse har kommunen arbeidet med sensitiveringsprogrammet ICDP – International child development program. Opplæringen i ICDP gir pedagogiske ledere kompetanse til å lede grupper for foresatte og ansatte i barnehagen. De blir sertifisert som veiledere. Dette for å styrke de voksne i deres rolle i samspill med barn. ICDP-trenere har rett til å lære opp nye ICDP-veiledere.

ICDP fokuserer på:

- Hjelp omsorgsgiver til å bli bevisst på barnets tilstand og behov og tilpasse omsorgen til barnets egne behov og initiativ.
- Styrke omsorgsgiverens selvtillit.
- Fremme en sensitiv og uttrykksfull kommunikasjon mellom omsorgsgiveren og barnet, slik at det følelsesmessige forholdet mellom de to blir positivt og utviklende.
- Fremme et berikende og stimulerende samspill mellom omsorgsgiveren og barnet, for å utvikle og veilede barnets opplevelser og utspill i forhold til omverdenen.

På bakgrunn av økende andel minoritetsspråklige barn og foresatte i barnehagene ble det satt nye krav til sertifisering i veilederopplæringen gjeldende fra 1.januar 2015. Opplæringen ble også utvidet fra 4 til 6 dager og kulturperspektivet er innarbeidet i opplæringen.

I april 2018 ble det foretatt en kartlegging av antall utdannede ICDP-veiledere i de kommunale barnehagene og av aktiviteten i veiledningsgrupper for henholdsvis foresatte og personale:

- Det er over flere år utdannet totalt 79 veiledere i de kommunale barnehagene. 69 av disse ønsker å stå oppført som aktive.
- 28 av 73 kommunale barnehager har utdannede ICDP-veiledere. Dette er en nedgang fra 2014 hvor 34 barnehager meldte at de brukte ICDP.

COS, Circle of security og Marte Meo-veiledning

Circle of Security (COS), trygghets sirkelen, skal gi foresatte og ansatte verktøy til å forstå bedre hvilke behov barn har, hvilke signaler de gir og hva vi kan gjøre for å møte disse behovene bedre. Målet med kurset er at barn skal få hjelp til å kjenne seg trygge og på den måten stå sterkere rustet til å møte utfordringer vi møter i livet. Kurset kan også bidra til et godt samspill mellom foresatte og barn.

Marte Meo-veiledning er en metode som bruker video og visuelle bilder av samspill som utgangspunkt for veiledning. Metoden er en praktisk modell til utvikling av nye ferdigheter i det daglige samspillet med barn. De visuelle bildene gir konkret informasjon «skritt for skritt» om hva som skjer i samspillet, samtidig gir metoden mulighet til å binde sammen teori og praksis.

Marte Meo og Circle of security (Cos) er utviklet med bakgrunn i å øke den voksnes lydhøre og omsorgsfulle nærvær. Teori- og forskningsgrunnlaget til ICDP, Marte Meo og COS er nært knyttet sammen. Grunnlaget er bygget opp rundt nye vitenskapelige studier av barns utvikling, spesielt studier basert på tilknytningstradisjonen og nyere samspillsorienterte forståelsene av spedbarns utvikling.

Tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR) og Parent Management Training – Oregon (PMTO)

TIBIR står for «Tidlig Innsats for Barn i Risiko», og er et program for familier og/eller barn i alderen 3 til 12 år som strever med samarbeidet. Tilbudet gis gjennom kommunale tjenester, som for eksempel pedagogisk psykologisk senter (PPS), Bergen kompetansesenter for læringsmiljø (BKL), Barne- og familietjenesten og kan formidles via barnehager og skoler. Målsettingen med TIBIR er å forebygge og avhjelpe samarbeidsproblemer på et tidlig tidspunkt, samt å bidra til å utvikle barns positive og prososiale atferd. Videre er det et mål å gi fagpersonell en felles forståelse av hvordan samarbeidsproblemer oppstår, og hvordan problemene kan forebygges eller behandles. Programmet er tilpasset det kommunale tjenestenivået og består av seks ulike intervensjoner som integreres i eksisterende kommunale hjelpetjenester. Til sammen utgjør dette en helhetlig innsats som skal føre til at familier i målgruppen får et skreddersydd tilbud, tidligst mulig og på lavest mulig intervensjonsnivå.

Parent Management Training – Oregon (PMTO) er en evidensbasert behandlingsmetode for familier med barn med atferdsvansker, og er en del av de seks intervensjonene i TIBIR.

- PMTO-terapi – tiltak til enkeltfamilier med større samspillsvansker.
- PMTO-gruppe – tiltak til familier med begynnende / vedvarende samspillsvansker.
- TIBIR-Foreldrerådgivning - tiltak til enkeltfamilier med begynnende samspillsvansker.
- TIBIR-konsultasjon – veiledning til barnehager /skoler for å forebygge og redusere samspillsvansker i grupper/klasser.
- Sosial ferdighetstrening – individuelt til barn som er i risiko for å utvikle, eller har utviklet, samspills- og atferdsvansker; jobbes med i barnehage/skole.
- TIBIR-Kartlegging - tiltaket er for å kunne identifisere og kartlegge familier som er i ulik risiko for å utvikle samarbeidsvansker på et så tidlig tidspunkt som mulig.

2.7 Andre tilgjengelige programmer rettet mot det psykososiale miljøet i barnehagene

Det finnes flere programmer på markedet, men de to følgende programmene som omtales under er i bruk i flere kommunale barnehager i Bergen.

Samspillmetoden Dialog

Flere kommunale barnehager benytter samspillmetoden Dialog. Denne bygger på de samme prinsippene og er utviklet ut ifra ICDP-programmet. Metoden har til hensikt å sensitivisere og bevisstgjøre mennesker for de sidene ved samsillet som er særlig viktig for å fremme utvikling.

Grønne tanker – glade barn

Grønne tanker – glade barn kan brukes både som en metode for planlagt tematisering av tanker og følelser i samlingsstunden med alle barna, og som en metode for refleksjon, forståelse og bearbeidelse med utgangspunkt i hverdagshendelser. Materialet kan også brukes for å hjelpe barn som trenger å bli mindre hemmet av sinne og/eller engstelse.

2.8 utfordringer – barnehage

Som vist i statusgjennomgangen opplever mellom ti og tolv prosent av barnehagebarna mobbing fra både voksne og barn. Ekskludering fra lek og at barn ikke opplever å ha venner i barnehagen er en del av dette. Foreldreutvalget for barnehager (FUB) viser også til at det er en stor økning i antall henvendelser fra bekymrede foresatte om at barnet deres opplever å bli utestengt og mobbet i barnehagen.

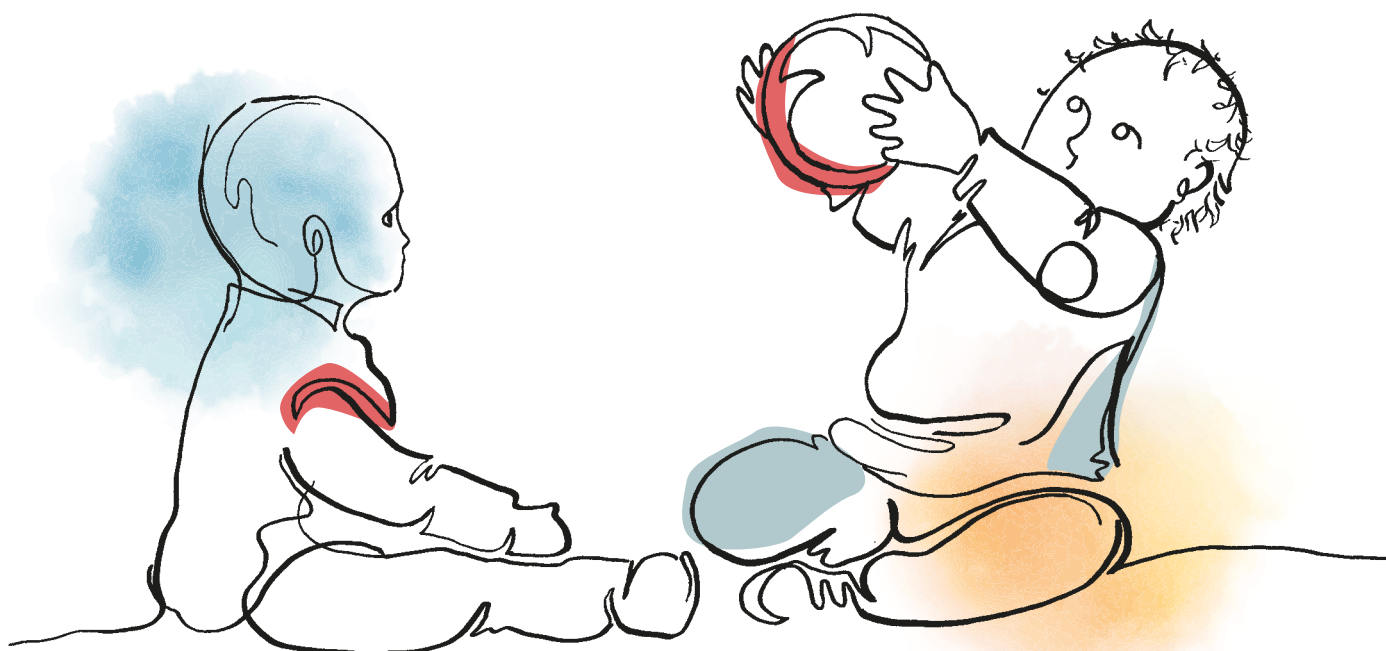
Slik vi forstår mobbing, så handler forebygging av mobbing om mer enn å håndtere konkrete mobbesaker. Mobbing av barn er handlinger fra voksne og/eller barn som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull person i fellesskapet og muligheten til medvirkning. I barnehagen handler det om å se at mobbing oppstår som et resultat av sosiale prosesser på avveie og dette er alltid den voksnes ansvar.

Det er derfor viktig at de ansatte i barnehagen har kompetanse i å oppdage og håndtere mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre i barnegruppen, men også mellom barn og voksne. Det er en utfordring å profesjonalisere de ansatte slik at de har god nok kompetanse knyttet til det å skape et inkluderende leke- og læringsmiljø for alle.

Foresatte trenger å vite hvor de skal kunne henvende seg for å få hjelp og støtte, og hva de kan forvente og kreve av barnehagen når de melder fra om mobbing. Det kan være vanskelig å finne frem til hvilken informasjon som er relevant og hvor en skal henvende seg for å få hjelp. Det er viktig å videreutvikle et godt samarbeid med foresatte med forebyggende informasjon og samarbeid, tidlig involvering, informasjon og samarbeid når man oppdager mobbing og videre oppfølging helt til nye og positive samspillsmønstre er etablert. Et tett og godt samarbeid med foresatte er viktig for å skape trygge og gode relasjoner mellom barn og voksne i barnehagen.

Brakerundersøkelsen viser gode resultater for barnehagene i Bergen knyttet til områder som relasjoner, trygghet og tillit for barna. Det er imidlertid dårligere skår når det gjelder barnehagens tilrettelegging av barns fysiske leke- og læringsmiljø. De foresatte opplever i tillegg at barns interesser i for liten grad påvirker tema for lek og læring. Tilbakemeldinger fra de foresatte indikerer at det er store variasjoner mellom barnehagene når det gjelder kvaliteten på daglig kontakt, informasjon og begrunnelse knyttet til barnehagens pedagogiske tilbud. Et variert og inspirerende leke- og læringsmiljø som gir muligheter for alle barn til positivt samspill, aktivitet og lek, er en viktig mobbeforebyggende faktor i barnehagen. Fattige lekemiljø og lav voksendeltakelse skaper et høyt konfliktnivå og gir rom for at det utvikles uheldige samspill, systematisk utestenging i lek og mobbing i barnegruppen.

Et trygt og godt barnehagemiljø uten mobbing og andre krenkelser er alltid de voksnes ansvar. De voksne må kjenne og ta ansvaret for å skape et trygt og godt vennskap, leke- og læringsmiljø i barnehagen. En trygg og god relasjon til personalet, er grunnleggende for barnets trivsel, vennskap, lek og læring. Ansatte og foresatte må arbeide sammen for å oppnå et inkluderende og godt psykososialt miljø som forebygger mistriksel, utrygghet, mobbing og krenkelser. Utfordringene som skisseres over krever at vi som barnehageeier tar et større og tydeligere ansvar for dette viktige feltet.

3

3. Status – skole

3.1 Mobbebegrepet i skolen

Hva mobbing er, hvordan det skal forstås og hvilke reaksjonsformer mobbing bør møtes med, har endret seg. Fra at mobbing på 1970- og 80-tallet var observerbar fysisk negativ oppførsel, betraktes nå i økende grad mer subtile og fordekte former for plaging av andre som mobbing.¹³

I Elevundersøkelsen, som gjennomføres av Utdanningsdirektoratet hvert år, er begrepet mobbing definert slik: «Med mobbing mener vi gjentatte negative handlinger fra en eller flere sammen, mot en elev som kan ha vanskelig for å forsvare seg. Mobbing kan være å kalle en annen stygge ting og erte, holde en annen utenfor, baksnakke eller slå, dytte eller holde fast».

Denne definisjonen bygger på en internasjonalt mye benyttet forståelse av hva mobbing er, som er utviklet av Dan Olweus og Erling Roland.¹⁴ Dette mobbebegrepet har tre hovedkriterier:

- Bevisste negative handlinger
- Gjentakelse over tid
- Ubalanse i faktisk eller opplevd styrkeforhold

I norsk sammenheng har det de siste fem årene vært en pågående akademisk debatt rundt hvordan mobbing skal defineres, der det er fremsatt en ny definisjon av forskere som hevder at de mer eksplisitt retter oppmerksomhet mot mobbing som et sosial fenomen, og at mobbing i større grad bør forstås som et gruppefenomen og som «sosiale prosesser på avveie».¹⁵ I tråd med dette defineres mobbing på følgende måte: *Mobbing av barn er handlinger fra voksne og/eller barn/ ungdommer som hindrer opplevelsen av å høre til, å være en betydningsfull person i fellesskapet og muligheten til medvirkning.*¹⁶ Fokuset her er på voksnes handlinger og barn og ungdoms grunnleggende behov som blir hindret der mobbing skjer. Et viktig aspekt i definisjonen er at det ikke trekkes et skarpt skille mellom den som mobber og den som er mobbet. Mobbing handler, i denne forståelsen, om sammensatte sosiale prosesser og fokuset rettes mot de relasjonelle og kontekstuelle faktorene i elevens læringsmiljø.

Tiltaksprogrammer som benyttes mot mobbing, som bygger på Olweus og Rolands definisjon av mobbing, er også opptatt av relasjonelle og kontekstuelle faktorer i elevenes læringsmiljø. Men debatten rundt hvordan mobbing skal defineres har tydeliggjort at det er ulike innfallsvinkler. Videre i planen bygger vi på et mobbebegrep som omfatter både individfaktorer og kontekstuelle faktorer. Det vil si å både ha et individperspektiv og samtidig ha fokus på mobbingens kontekst, på sammensatte sosiale prosesser og på gruppedynamikk. Det vil igjen ha konsekvenser for strategier;

¹³ KSU Forskningsoppsummering 2/2014 [Forhold ved skolen med betydning for mobbing](#)

¹⁴ Olweus, D., & Roland, E. (1983). *Mobbing - bakgrunn og tiltak*. Oslo: Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet.
Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Oxford: Blackwell

¹⁵ Sønndergaard, D (2009): *Mobning. Sosiale Prosesser på Avveie*

¹⁶ [Lund, Helgeland og Kovac: På vei mot en ny forståelse av mobbing i et folkehelseperspektiv. Acta Didactica vol 11, nr. 3 \(2017\)](#)

fra å gå fra å være reaktiv til i større grad forebygge, og at man samtidig som man skal støtte ofre for mobbing, å arbeide med normer og holdninger i elevgrupper og hos de voksne.

3.2 Omfang av mobbing i bergensskolen

Tall fra elevundersøkelsen skoleåret høsten 2018 viser at det på 7. trinn er 6,9 prosent av elevene i bergensskolen som oppgir at de blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Det inkluderer både dem som blir mobbet av medelever, dem som blir mobbet av voksne, og dem som mobbes digitalt. 4,8 prosent av elevene blir mobbet av andre elever. 2 prosent blir mobbet av voksne på skolen, og 2,1 prosent blir mobbet digitalt.

På 10. trinn viser elevundersøkelsen at det er 8,3 prosent av elevene som oppgir at de blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Det inkluderer både dem som blir mobbet av medelever, dem som blir mobbet av voksne, og dem som mobbes digitalt. 5,6 prosent av elevene blir mobbet av andre elever. 3,9 prosent blir mobbet av voksne på skolen, og 3,7 prosent blir mobbet digitalt. Andelen elever som opplever å bli mobbet i Bergen er noe høyere enn nasjonale resultater for skoleåret 2016/2017. I likhet med nasjonale tendenser kan det se ut som om det også i Bergen har vært en liten økning i andel elever som opplever seg mobbet fra skoleåret 2016/2017 til 2017/2018.

NTNU har gjort en [analyse av elevundersøkelsen 2017/2018](#). Her fremkommer det at 40 prosent av elever som blir mobbet, sier at ingen på skolen visste om det. 16 prosent svarer at skolen visste om mobbingen, men ikke gjorde noe. Nasjonale resultater viser òg at andelen som mobbes avtar med alder/klassetrinn, men øker for 9. og 10. trinn igjen, og at det er små kjønnsforskjeller. Det er langt færre elever som oppgir at de mobber andre sammenlignet med antall elever som opplever å bli mobbet

Elevundersøkelsen viser også at gutter og jenter opplever ulike måter å bli mobbet på. Jenter opplever mer indirekte mobbing ved å bli holdt utenfor og baksnakket på skolen, mens gutter opplever mer direkte fysisk mobbing som å bli slått, dyttet eller holdt fast. Analysen viser òg at halvparten av dem som blir mobbet digitalt også var utsatt for tradisjonell mobbing av medelever, og at det er en større andel jenter enn gutter som oppgir at de er digitalt mobbet på ungdomstrinnet. Videre er det flere gutter enn jenter som oppgir at de blir mobbet av en voksen.

Det er vanskelig å konkludere med om det har vært en endring i andelen elever som opplever å bli mobbet sammenlignet med tidligere år, ettersom det har vært gjort store endringer i spørsmålsformuleringene i elevundersøkelsen.

I undersøkelsen Ungdata 2017/2018 er mobbing et av i alt 23 tema som blir tatt opp. På spørsmålet «Blir du selv utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritiden?» svarer rundt 7 prosent av elevene i ungdomsskolen i Bergen at de opplever dette hver 14. dag eller oftere. Dette er likt med prosentandelen i Norge for øvrig. 59 prosent av ungdomsskoleelevene i Bergen sier at de aldri opplever mobbing, 29 prosent at de nesten aldri opplever mobbing. Bergen kommune ligger omtrent likt med landsgjennomsnittet.

På spørsmål om de selv er med på plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritiden svarer kun 2 prosent av elevene at de gjør dette hver 14. dag eller oftere.

Ungdata-undersøkelsen viser relativt små forskjeller i svarene mellom de ulike trinnene og mellom kjønn.

Variasjoner internt på skolene

Hvis en ser nærmere på den enkelte skole, så er det ikke slik at andel elever som opplever seg mobbet holder seg jevnt fra år til år slik en ser på de nasjonale resultatene, eller på tallene for kommunen som helhet. Det har sammenheng med at elevundersøkelsen kun er obligatorisk på 7. og 10. trinn. At resultatene varierer fra år til år er dermed et uttrykk for at det er variasjoner internt på skolene mellom de ulike trinnene. Andelen elever som opplever seg mobbet kan variere mye fra år til år på den enkelte skole. En skole kan veksle mellom et år å ha 6 prosent som opplever å bli mobbet, to år seinere ha 15 prosent for så å ha 4 prosent to år etter der igjen.

3.3 Hva opplever de foresatte – Brukerundersøkelsen for bergensskolen

Brukerundersøkelsen har spørsmål knyttet til «Sosial kompetanse, læringsmiljø og mobbing.» En av påstandene foresatte skal ta stilling til er: Skolen gjør en god innsats for å begrense mobbing. I 2018 ga foresatte en indeksskår på 71 på påstanden «Skolen gjør en god innsats for å begrense mobbing». Indeksen kan variere fra 0 (Passer slett ikke) til 100 (Passer helt). I 2016 var skåren 73, og i 2017 72. Foresatte er mer tilfredse med skolens innsats for å begrense mobbingen på småtrinnet, mens på mellomtrinnet og ungdomsskolen er resultatet ganske likt. Hvis vi sammenligner de siste tre årene, ser vi at det skifter hvilke skoler som får dårligst skår, og at det ikke er de samme skolene som ligger øverst og nederst på listen.

3.4 Lovverk

I erklæringene om barnets rettigheter sier FN at «mankind owes to the child the best it has to give» – menneskeheten skylder barnet det beste det har å gi. Barn har rett til spesiell omsorg og hjelp, og FNs barnekonvensjon slår fast at rett til utvikling, medvirkning, ikke-diskriminering, omsorg, beskyttelse og selvrealisering. Når eleven er på skolen, er det skolen som har ansvaret for å gi barna den omsorg og beskyttelse de trenger. Barna velger ikke selv om de skal gå på skole, og da skal de heller ikke lide overlast ved å gå der.

Alle elever har rett til et trygt og godt skolemiljø

I 2003 fikk elevene sin egen «arbeidsmiljølov», da opplæringsloven fikk et eget kapittel 9 A om elevenes skolemiljø. Her ga Stortinget alle elever en lovfestet rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. Dette betyr at elevene har rett til et skolemiljø hvor de ikke utsettes for mobbing eller andre krenkelser som plaging, verken fra andre elever eller fra lærere eller andre ansatte på skolen. Loven sier også at skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vold, diskriminering eller trakassering. Skolene plikter å forebygge krenkelser og avdekke og stanse krenkelser dersom disse likevel skjer.

Endring i opplæringsloven

I 2017 ble opplæringsloven endret med et nytt kapittel 9A om elevenes skolemiljø som styrker rettighetene til elever som blir mobbet. De viktigste endringene for kommunesektoren var:

- Lovfesting av nulltoleranse mot mobbing, vold, diskriminering og trakassering
- Videreføring av plikten til å arbeide systematisk for å fremme elevenes helse, miljø og trygghet
- Innføring av aktivitetsplikt for å sikre at elevene har et godt og trygt psykososialt skolemiljø
- Plikten til å fatte enkeltvedtak i mobbesaker bortfalt
- Straffeansvaret ble presisert både generelt, hos rektor og den som handler på vegne av skoleeier
- Bestemmelsene om ordensreglement ble flyttet til lovkapitlet om skolemiljø (kap. 9A)

Elevenes egen opplevelse av skolemiljø avgjør om det er godt nok

Det er elevens egen opplevelse av skolemiljøet som er avgjørende for om eleven har et trygt og godt skolemiljø. Skolen skal ikke avvise eller ta for lett på en elevs opplevelse av utrygghet eller mistriivsel på skolen. Noen barn er mer sårbare enn andre barn og opplever kanskje lettere å bli krenket, såret eller lei seg. Disse barna har også krav på å ha det trygt og godt på skolen, ut fra sine forutsetninger. Dersom et barn ikke har det bra, har det rett til å få hjelp. Det kan for eksempel være at barnet er ensomt og ikke føler seg inkludert blant klassekameratene eller at barnet av andre grunner gruer seg til å gå på skolen.

Skolen må arbeide for å skape et godt skolemiljø og forebygge mobbing og andre former for krenkelser

Loven pålegger skolen å arbeide aktivt og systematisk for fremme elevenes helse, trivsel og trygghet. Dette betyr blant annet at skolen må arbeide aktivt for å skape et trygt og godt miljø blant elevene. Målet for dette arbeidet må være at hver enkelt elev skal kunne oppleve å ha det trygt og godt på skolen, og kjenne sosial tilhørighet. Dette er viktig for å forebygge mobbing og andre krenkelser. Arbeidet må gjøres både på individ-, klasse- og skolenivå. Skolen skal sørge for at både elevene, de foresatte og de ansatte tar aktivt del i arbeidet for å skape et trygt og godt skolemiljø.

Avdekking og håndtering av mobbing og andre krenkelser

Skolen har en plikt til å sørge for at elevene har det trygt og godt på skolen. Alle som er ansatt eller oppholder seg jevnlig på skolen, plikter å følge med på hvordan elevene har det. Den enkelte voksne må være årvåken og aktivt observere hvordan elevene agerer hver for seg og seg imellom. Dette krever et godt blikk og gode holdninger hos de ansatte. Skolen må ha inspeksjonsrutiner som omfatter alle områder av skolen og ha særlig fokus på overgangssituasjoner mellom undervisning og friminutt. Formålet med denne «følge med-plikten» er at skolen skal kunne avdekke og ta tak i problemene så tidlig som mulig. Jo tidligere problemene oppdages, jo større vil som regel mulighetene til å løse dem være.

Alle som arbeider på skolen har videre en plikt til å gripe inn for å stanse krenkelser dersom det er mulig. Ofte vil det handle om umiddelbart å stanse negativ oppførsel, for eksempel ved å bryte opp en slåsskamp eller stanse annen fysisk krenkelse, stanse en utfrysningssituasjon eller stanse og irettesette elever som krenker andre elever verbalt.

Dersom en ansatt avdekker eller får mistanke om at en elev ikke har det trygt og godt på skolen, må den ansatte varsle rektor. Skolen må ha klare rutiner for slik varsling.

Når en elev ikke har det trygt og godt på skolen, må skolen undersøke saken. Formålet med undersøkelsen er så langt det er mulig å avdekke årsakene til at eleven ikke har det trygt og godt, for å kunne velge de rette tiltakene for å løse saken. Her er det viktig at elevens stemme blir hørt. Alle barn har rett til å uttale seg i saker som angår dem selv. Dette fremgår av barnekonvensjonens artikkel 12 og Grunnloven § 104. I saker som handler om en elevs psykososiale skolemiljø, må skolen høre alle elever som involvert, se opplæringsloven § 9A-4. Skolen må spørre barnet hvordan barnet har det. Skolen skal lytte til hva både barnet og de foresatte mener, både om elevens situasjon og hva de mener skal til for at eleven skal få det trygt og godt.

Når en elev sier at skolemiljøet ikke er trygt og godt, eller når skolens undersøkelse av saken viser dette, skal skolen, så langt det finnes egnede tiltak, sørge for at eleven får et godt og trygt skolemiljø. Skolen skal sørge for at elever blir hørt og at det som er best for eleven skal være grunnleggende for skolens arbeid. Skolen må beskrive tiltakene i en egen aktivitetsplan. I planen skal det stå hvilket problem som skal løses, hva skolen har planlagt å gjøre, når tiltakene skal gjennomføres, hvem som er ansvarlig for gjennomføringen og når tiltakene skal evalueres. Skolen må også dokumentere hva som er gjort for å oppfylle aktivitetsplikten.

Det er positivt at det er elevens opplevelse av skolemiljøet som skal legges til grunn for om aktivitetsplikten utløses. Slik sikrer lovverket at aktivitetsplanene skolene utarbeider hjelper elevene

til å gjenopprette en opplevelse av et trygt og godt skolemiljø, heller enn å definere om elevene har vært utsatt for krenkelser og/eller mobbing.

Skolen skal følge opp dette helt til eleven opplever at det er trygt og godt på skolen.

De fem delpliktene – *følge med, gripe inn, varsle, undersøke og sette inn tiltak*, utgjør det loven kaller skolens aktivitetsplan, se opplæringsloven § 9 A-4.

Skolen har en plikt til å sørge for at elevene har det trygt og godt på skolen. Denne plikten går ut på:

1) Skolen skal ha rutiner for å sikre elevene et trygt og godt skolemiljø. I rutinen skal det stå hvordan skolen jobber for å forebygge og oppdage plaging og mobbing og hva skolen skal gjøre når dette skjer. Dette følger av opplæringsloven § 9A-3.

2) Skolen skal handle når en elev ikke opplever å ha et trygt og godt skolemiljø. Denne handlingsplikten til skolen blir kalt for skolens aktivitetsplikt og følger av opplæringsloven § 9A- 4.

Dersom krenkingen skjer etter skoletid

Det som skjer mellom elever etter skoletid kan påvirke hvordan elevene har det på skolen. Dersom noe som har skjedd på fritiden gjør at barnet/ungdommen ikke har det bra på skolen, skal skolen ta tak i det. Dette betyr at skolen kan ha et ansvar for krenkelser som skjer utenfor skoletid, for eksempel på nett, på skoleveien eller på trening.

Elever og foresatte kan melde skolemiljø saker til Fylkesmannen

Hvis eleven eller foresatte mener at skolen ikke har gjort det den skal for å sørge for at en elev har det trygt og godt på skolen, kan de melde saken til Fylkesmannen. Dette følger av opplæringsloven § 9 A-6. Fylkesmannen skal da vurdere om skolen har gjort det som man med rimelighet kan forvente for å sikre at eleven får et trygt og godt skolemiljø. Hvis Fylkesmannen mener at skolen ikke har gjort det de skal, kan Fylkesmannen bestemme hva kommunen skal gjøre i saken slik at eleven får det trygt og godt på skolen. De kan også vedta konkrete tiltak som skolen må gjøre.

Fylkesmannen vil sette en frist og sørger for at kommunen følger opp innen fristen.

Klage til Utdanningsdirektoratet

Foresatte kan klage Fylkesmannens enkeltvedtak til Utdanningsdirektoratet, se opplæringsloven § 9 A-6, femte ledd. Skoleeier har ikke klagerett.

Utdanningsdirektoratet vil gå gjennom saken, vurdere klagen og eventuelt bestemme hva som skal gjøres. Utdanningsdirektoratet har kompetanse til å gå gjennom alle sider av saken.

Utdanningsdirektoratet er endelig klageinstans i skolemiljø sakene.

6,9 %

av elevene på sjuende trinn oppgir at de blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere.

Det inkluderer både dem som blir mobbet av medelever, dem som blir mobbet av voksne, og dem som mobbes digitalt.

Elevundersøkelsen skoleåret høsten 2018, 7. trinn

Skoleeiers oppgaver

Som skoleeier har ikke kommunen kjennskap til alle sakene som blir meldt til Fylkesmannen. Skolen plikter imidlertid å varsle skoleeier i alvorlige tilfeller eller i de tilfellene en ansatt krenker en elev. Dette følger av opplæringsloven § 9 A-4 og § 9 A-5.

Med bakgrunn i at skoleeier ikke lenger automatisk får oversikt over alle klagesaker skolene har hos Fylkesmannen, har Bergen kommune utarbeidet et rundskriv (19) som omhandler hvilke tilfeller skolene i Bergen skal varsle skoleeier. Rundskrivet utvider skolenes plikt til å varsle skoleeier ut over det som følger av bestemmelsene i kapittel 9 A i opplæringsloven. Skoleeier skal også varsles i saker skolene anser som spesielt kompliserte. Formålet bak disse reglene er at skoleeier ser at det er nyttig å kunne bistå skolene i saker som er vanskelige å løse for å kunne ivareta elevene på best mulig måte.

Det er en utfordring for skoleeier at Fylkesmannen er første klageinstans og at skoleeier ikke får anledning til å selv sende saker i retur til skolene. Dette gjør saksfeltet uoversiktlig. Spesielt gir dette utfordringer når Fylkesmannen eller Utdanningsdirektoratet fatter vedtak om konkrete tiltak skolene skal gjennomføre uten dialog om tiltakene er gjennomførbare eller presise nok. Klageorganene oppleves av skolene som å ligge «fjernt» fra skolene, og det er bekymring for om elevenes mulighet for kontradiksjon og medvirkning blir godt nok ivaretatt. Dette gjelder også for lærere som blir beskyldt for mobbing.

3.5 Tiltak mot mobbing i skolen i Bergen

I løpet av de siste årene har det vært satt inn mange tiltak og gjort mange grep for å få ned mobbetallene i bergensskolen både politisk, administrativt og ved den enkelte skole.

Bergen bystyre har gjort flere vedtak knyttet til mobbing. I forbindelse med budsjettbehandlingen i 2011 ble det vedtatt at alle skolene skulle jobbe aktivt og systematisk mot mobbing. Fra Byrådsavdelingen ble det bestemt at alle skoler med ungdomstrinn (ungdomsskoler og kombinerte skoler) skulle benytte et av de fire programmene Utdanningsdirektoratet hadde anbefalt som kunne vise til dokumentert effekt (Olweus, Zero, Respekt og Pals).

I forbindelse med behandlingen av Kvalitetsmeldingen for bergensskolen for 2013 kom bystyret med en flertallsmerknad som sa at *«det er en tydelig målsetting at alle skoler i Bergen skal ha et skolemiljø uten mobbing, rasisme og annen krenkende adferd. Skolene skal utvise nulltoleranse for mobbing, vold og rasisme. Bystyret ønsker derfor at alle bergensskolene skal være tilknyttet et antimobbeprogram»*.

I Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett har en gjennomgått lovverk og rutiner med skoleledere for å sikre forvaltningsrettslig praksis. Det har vært oppfordret til opprettelse av trivselskomiteer og det er utarbeidet forskrift om ordensreglement for bergensskolen.¹⁷

¹⁷ [Forskrift for ordensreglement for kommunale grunnskoler i Bergen kommune](#)

Standard for sosial kompetanse/skolemiljø

Skolen bidrar til å utvikle elevenes sosiale kompetanse gjennom

- en felles strategi for utvikling av elevenes sosiale kompetanse
- skolens system for arbeidet med sosial kompetanse som inkluderer elever, foresatte og skolens ansatte
- at skolens planer og arbeid gjenspeiler at vi lever i en digital hverdag

Skolemiljø

- skolen samhandler med elever og foresatte og gjennomfører tiltak for å skape et godt skolemiljø
- skolen har nulltoleranse mot krenkelser som mobbing, vold, diskriminering og trakassering
- skolen har kompetanse på hvordan bruk av digitale verktøy og medier understøtter elevens danning
- skolen har kompetanse og rutiner og gjennomfører tiltak for å identifisere, forebygge og gripe inn mot krenkelser
- elever, foresatte og ansatte er kjent med skolens mål og rutiner for å hindre krenkelser

Skolemiljø har over flere år vært tema i kvalitetsoppfølgingen, og det er utarbeidet standard for sosial kompetanse og skolemiljø som brukes i kvalitetsoppfølgingen¹⁸ når skolemiljø er tema. En standard er et dokument som identifiserer god kvalitet på læringsarbeidet, og hva en forventer at skolene skal arbeide mot. Det er utarbeidet flere standarder for bergensskolen. I tilknytning til arbeidet med skolemiljø og mobbing er det særlig standarden for skolemiljø som er aktuell. Mange barneskoler bruker programmer eller elementer fra programmer mot mobbing/skolemiljøprogrammer.¹⁹ De fleste skolene har også en form for sosial handlingsplan.

Satsingsområdet i *Sammen for kvalitet – læring. Plan for kvalitetsutvikling i bergensskolen 2016/17-2019/20* er «Læringskompetanse for det 21. århundre – målrettede og medvirkende elever». Dette er ikke en plan rettet mot mobbing, men planen bygger på et vidt kompetansebegrep der sosiale og emosjonelle sider ved elevens kompetanse også omfattes – og er en del av satsingsområdet.

På tross av disse tiltakene, og bruk av programmer mot mobbing som blir nærmere beskrevet under, har ikke andelen barn og unge i bergensskolen som opplever å bli mobbet sunket.

3.6 Planer og tiltak i andre kommuner

Sist i dokumentet ligger en oversikt over planer og tiltak knyttet til arbeidet mot mobbing i Tromsø, Stavanger og Oslo. Planene i disse byene er noe ulike i forhold til om de har felles planer

¹⁸ Siden 2009 har det vært årlig kvalitetsoppfølging av bergensskolene. Kvalitetsoppfølgingen er en arena for analyse, dialog og vurdering, der representanter for Team oppfølging og utvikling ved Fagavdelingen BBSI møter skoleledelse, lærere, FAU og elevråd, og sammen reflekterer over skolens praksis.

¹⁹ Se nærmere beskrivelse av disse senere i teksten.

for barnehage og skole, og fritidsarenaer er en del av planen. En av kommunene har ingen overordnet strategi for antimobbearbeid i skolen. Ingen av de tre byene pålegger bruk av bestemte programmer. To av byene har opprettet lokalt mobbeombud.

3.7 Nasjonale tiltak mot mobbing i skolen

På samme måte som lokalt i kommunene, er det også i årenes løp gjort mange tiltak nasjonalt for å motvirke mobbing i skolen. Det første Manifest mot mobbing ble lansert i 2001, da Kommunenes Sentralforbund, Utdanningsforbundet, utvalget for grunnskolen og Barneombudet i samarbeid med regjeringen Bondevik iverksatte «Manifest mot mobbing 2002-2004». Senere har skiftende regjeringer lansert en rekke anti-mobbekampanjer, partnerskap og tiltak for å stoppe mobbing i barnehage, skole og fritidsmiljø. De siste to er Stoltenberg-regjeringens [Manifest mot mobbing](#) og nåværende regjeringens [Partnerskap mot mobbing](#).

[Utvalget om virkemidler for et godt skolemiljø](#) (Djupedalsutvalget), ble opprettet i 2013 for å se på hva som må til for å bedre skolemiljøet og redusere mobbingen. Utvalget skulle vurdere de samlede virkemidlene for å skape et godt psykososialt skolemiljø, motvirke og håndtere mobbing og andre uønskede hendelser i skolen. Mange av de 100 forslagene som ble presentert her ble fulgt opp av en [tiltaksplan fra regjeringen Solberg](#) i 2016. I 2017 vedtok Stortinget et nytt kapittel om skolemiljø i opplæringsloven. Lovendringene er i hovedsak en oppfølging av Djupedalutvalgets utredning. Viktige endringer var innføring av en aktivitetsplikt for skolene og en ny håndhevingsordning der Fylkesmannen kan gripe inn og om nødvendig gi skoleeier tvangsmulkt for å sikre nødvendig etterlevelse av aktivitetsplikten.

Informasjonsportal om mobbing

Utdanningsdirektoratet jobber mye med mobbing og skolemiljø og lanserte i 2016 en egen nettportal, [Nullmobbing](#), med informasjon til barn, unge og foresatte om mobbing og rettigheter.

Mobbeombud i alle fylker

Samtlige fylker har fra høsten 2018 fått et mobbeombud. De skal støtte og veilede barn, elever og foresatte i saker som gjelder beskyttelse mot mobbing og å skape et bedre barnehage- og skolemiljø.

3.8 Programmer, modeller, tiltak og verktøy som er i bruk for å bedre skolemiljøet og/eller redusere mobbing i bergensskolen

Det finnes mange programmer, modeller, tiltak og verktøy²⁰ som kan anvendes i arbeidet mot mobbing og for å bedre skolemiljøet. Det foreligger evidens for at noen av de skoleomfattende programmene har en effekt når de implementeres og gjennomføres godt, mens for andre tiltak er dette usikkert eller ikke undersøkt. I tråd med vedtak i bystyret²¹, der byrådet blir bedt om å gjøre en evaluering av de programmene mot mobbing som finnes i bergensskolen, vil programmene,

²⁰ For enkelthets skyld vil disse i fortsettelsen omtales «programmer», som en samlebetegnelse

²¹ [Privat forslag vedrørende evaluering av tiltak mot mobbing i bergensskolen, samt etablering av mobbeombud](#)

modellene, tiltakene og verktøyene som er i bruk i bergensskolen bli beskrevet.²² Det er ulikt i hvilken grad skolene har tatt disse i bruk. Noen holder seg bare til ett program, slik det er tilfelle for Olweus og PALS, mens for mange av de andre programmene er skolene mer pragmatiske i bruken av tiltak, der skolene er inspirerte av og bruker enkelte tiltak fra et eller flere programmer og tilpasser det til sin egen sosiale handlingsplan. 12 av bergensskolene bruker ikke programmer eller elementer av programmer.

I den grad det er gjort evalueringer av programmene viser vi til disse. I oversikten over programmer som følger, vises det til evaluering gjort av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), og kunnskapsoppsummeringer gjort av Ungsinn. Ungsinn utarbeider kontinuerlig kunnskapsoppsummeringer om enkelttiltak/programmer og gjennomgår hvor godt dokumentert effekten av tiltakene er.²³ NOVA vurderte i 2014 nytten skolene hadde av de fire programmene Utdanningsdirektoratet den gang anbefalte, og så på hvordan programmene evaluerte seg selv. For programmer som er i bruk i barneskolene i Bergen viser vi også til erfaringer skolene selv har med programmene. Utadrettet tjeneste (UT), ved Bergen kompetansesenter for læringsmiljø (BKL) har veiledningskompetanse i de fleste av programmene. Denne vil også bli beskrevet.

Det er ikke alle programmene som det vises til under som er rettet spesifikt mot mobbing, det er spesifisert for hvert av programmene hva programmet retter seg mot. Det er også ulikt i hvilken grad de er skoleomfattende eller ikke. Programmer som er i bruk i bergensskolen som er rettet mot for eksempel å fremme trivsel og trene sosial kompetanse, uten at programmene eksplisitt er rettet mot å forebygge mobbing, er også beskrevet.

Olweusprogrammet

Olweusprogrammet er et skoleomfattende tiltaksprogram mot mobbing og antisosial atferd.

Hovedmålet for programmet er:

- å forebygge mobbing og skape et trygt og godt læringsmiljø for alle
- å redusere eksisterende mobbeproblemer

Programmet gjennomføres på skole-, klasse- og individnivå ved å mobilisere det eksisterende sosiale miljøet ved skolen. Lærere, øvrig personell, elever og foresatte involveres i gjennomføringen av programmet.

Det ble i oktober 2011 inngått en avtale mellom Bergen kommune og Uni Research Helse som fikk i oppdrag å levere antimobbeprogrammet Olweus til skoler i Bergen. Alle ungdomsskoler som ikke fra før hadde et helhetlig program, skulle innføre Olweusprogrammet.

23 skoler startet implementeringen av Olweusprogrammet i perioden 2011 til 2013. Fra før hadde tre

²² Beskrivelsene av de enkelte programmene er hentet fra [Ungsinn](#) sine nettsider eller programmenes egne beskrivelser av seg selv

²³ For at det skal være enklere å vite hvor godt kunnskapsgrunnlaget til de ulike tiltakene er, klassifiseres de i evidensnivå. Klassifiseringen følger beskrevne kriterier for at tiltakene skal bli vurdert på samme grunnlag. Kriteriene ble revidert i 2015, og tiltak publisert før dette er klassifisert i ett av fire nivåer, mens tiltak publisert senere er klassifisert i ett av 5+1 evidensnivåer. Klassifiseringen bygger på en vurdering av tiltakets beskrivelse, teoretiske forankring, og det foreligger studier av tiltakets effekt og om det finnes systemer som sikrer god implementering.

skoler i Bergen allerede implementert Olweusprogrammet.

26 skoler i Bergen har nå innført Olweusprogrammet. 21 ungdomsskoler og 5 barneskoler. Av disse 26 skolene er det 19 sertifiserte Olweusskoler og en som venter på sertifisering.

Olweusprogrammet sin undersøkelse viser at skolene i Bergen som bruker programmet kan vise til reduksjon av mobbing over tid. Undersøkelsen viser resultater i bergensskolen før og etter innføringen av Olweusprogrammet. Her har andelen elever som rapporterer å ha blitt mobbet på 4.-7. trinn blitt redusert fra 12,45 prosent til 8,51 prosent. Andelen som oppgir at de har mobbet andre har blitt redusert fra 3,76 prosent til 1,78 prosent. På ungdomstrinnet er det også en positiv trend selv om den ikke er like markant. Andelen av elever på 8. til 10. trinn som oppgir at de har blitt mobbet har blitt redusert fra 6,70 prosent til 5,01 prosent i løpet av 3 skoleår, mens andelen som oppgir at de har mobbet andre har blitt redusert fra 2,62 prosent til 2,23 prosent.²⁴

Inntrykk og erfaringer fra barneskolene: Skolene tilbakemelder at de har gode erfaringer med bruk av Olweusprogrammet. Programmet er konkret og skolene føler det er et godt redskap for å forebygge og identifisere mobbing. Olweusprogrammet er også til hjelp i forhold til tiltak som kan iverksettes, samt at det gir gode rutiner for informasjon til foresatte.

Gjennom bruk av Olweus har elevene fått et eget språk rundt mobbeproblematikk og antisosial adferd. God involvering av de ansatte og kontinuerlig jobbing med programmet blir trukket frem som avgjørende for å lykkes. Et par av skolene som bruker programmet påpeker at de synes det er for omfattende.

Evaluering NOVA (2014): «Olweusprogrammet er det av de fire programmene som kan vise til de mest konsistente resultatene, samtidig som evalueringen av dette programmet har foretatt et betydelig forskningsarbeid for å sannsynliggjøre at programmet i seg selv har hatt betydning. Det er derfor etter vår vurdering god grunn til å feste lit til resultatene fra evalueringen av dette programmet. Samtidig etterlyser vi mer kunnskap om hva barn og unge legger i mobbebegrepet når de svarer på spørreskjemaene som ligger til grunn for evalueringer av programeffekter.»

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2014): Olweusprogrammet er grundig beskrevet, har en god teoretisk forankring og har vist konsistente effekter gjennom mange norske studier. Forskningsdesignet som er brukt vurderes til å være av god kvalitet, og det er funnet positive effekter av programmet gjennom uavhengige replikasjoner av studiene i utlandet. Tiltaket klassifiseres som dokumentert virksomt på evidensnivå 4, med dokumentasjonsgrad *****.²⁵

Alle Olweusskolene blir fulgt opp av Bergen Kompetansesenter for Læringsmiljø i et samarbeid med Regionalt kunnskapscenter barn og unge (RBKU). RBKU og BKL driver sammen et instruktør- og rektornettverk for å opprettholde kvaliteten på antimobbearbeidet. Olweusprogrammet har årlige regionale og nasjonale nettverkssamlinger.

²⁴ Tilleggsanalyse, Arbeid mot mobbing, Olweusprogrammet i bergensskolene, 2018

²⁵ Kriteriene ble revidert i 2015, og tiltak publisert før dette er klassifisert i ett av fire nivåer. Når det forelå effektstudier, ble tiltakene også klassifisert i dokumentasjonsgrad for å differensiere graden av dokumentasjon ytterligere. Tiltak som er publisert senere er klassifisert i ett av 5+1 evidensnivåer. For mer om klassifisering, se Ungsinn sine nettsider: <https://ungsinn.no/klassifisering/>

Utadrettet tjeneste (UT) ved Bergen kompetansesenter for læringsmiljø (BKL) har et antimobbeteam på to personer som har opplæring som Olweusinstruktører. De gir aktivt veiledning til Olweusskolene som del av sitt mandat og følger årlig opp alle Olweusskolene. Teamet kan kontaktes ved behov fra skolene i komplekse mobbesaker.

PALS

PALS (Positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling) er en skoleomfattende modell og inkluderer både elevene, alle voksne på skolen og de foresatte. I opplæringsperioden (ca. 1,5 år) involveres representant fra FAU på opplæringsmøtene for å sikre foreldremedvirkning. PPT er også representert i PALS-teamet i opplæringsperioden. Gjennom opplæringen og i det vedvarende arbeidet med skolens læringsmiljø, legges det vekt på å skape felles holdninger, utvikle systematiske og effektive forebyggingstiltak som retter positiv oppmerksomhet mot alle skolens elever. Alle ansatte legger vekt på positiv involvering og oppmuntring, og gir forutsigbare reaksjoner på negativ atferd. Modellen er delt inn i to moduler. Modul 1 retter seg mot det universelle området – altså – alle skolens elever. Modul 2 retter seg mot elever på selektert og indikert nivå. Skoler som ønsker starte opplæringen i modul 2, må ha nådd høy implementeringsgrad av modul 1. Dette kommer fram i den årlige kartleggingen skolen gjør av implementeringen av PALS. PALS-modellen har en egen modul for å forebygge og håndtere mobbing, MF-PALS (mobbeforebyggende PALS).

I alt 16 bergensskoler (12 barneskoler, to oppveksttun, én kombinertskole og én ungdomsskole) har implementert PALS eller er under opplæring. Skolene har tatt i bruk modellen som en del av det systematiske arbeidet med å skape et trygt og godt skolemiljø. For å støtte skolene i arbeidet med å skape vedvarende gode skolemiljø, deltar skolene årlig i 3-4 lokale nettverkssamlinger for PALS-teamene på skolen. I Bergen kommune har Bergen Kompetansesenter for Læringsmiljø (BKL) ansvaret for å veilede nye skoler og følge opp skolene og nettverkssamlingene – i samarbeid med Nasjonalt utviklingscenter for barn og unge (NUBU). Skolene fra Bergen deltar annet hvert år med PALS-teamene sine på PALS-konferansen i Oslo. Høsten 2016 arrangerte BKL/NUBU den første regionale PALS-konferansen med 205 deltakere fra PALS-team i Hordaland. En ny konferanse ble arrangert 14.11.18, med 185 deltakere.

Flere av PALS-skolene benytter *Steg for steg* i arbeid med sosial kompetanse. Steg for steg er et amerikansk program for utvikling av sosial kompetanse gjennom å øve på ferdigheter og empati, problemløsning og mestring av sinne i sosiale sammenhenger. Den grunnleggende drivkraften i arbeidet er å bygge videre på det positive barnet gjør i stedet for å fokusere på det negative.

Inntrykk og erfaring fra skolene: Skolene tilbakemelder at de er svært fornøyde med PALS. Det trekkes frem at modellen gjør skolene i stand til å arbeide proaktivt på en systematisk måte og sette arbeidet med et positivt læringsmiljø i system. PALS har fokus på tidlig innsats og iverksetting av tiltak straks skolen opplever at det er elever som strever. Skolene mener modellen har tjenlige verktøy for å skape et godt skolemiljø og forhindre mobbing. Det trekkes frem som positivt at modellen er skoleomfattende, og at hele skolen kan være delaktig. Flere av skolene mener modellen har stor effekt på de arenaene de har arbeidet med og har forventninger til det videre arbeidet med PALS.

Evaluering NOVA (2014): «Det er per i dag større uvisshet knyttet til effektene i PALS-programmet. Langt på vei henviser programeierne til evalueringresultater fra det internasjonale programmet som PALS bygger på. Den eneste evalueringen av PALS som hittil er publisert, er basert

på fire skoler som har brukt programmet. I evalueringen har man valgt et undersøkelsesdesign der en forsøker å matche programskoler med kontrollskoler. Selv om skoler er matchet etter alder og geografisk område, kan det være betydelige forskjeller mellom skoler selv om de ligger i samme kommune. Denne evalueringen gir ikke grunnlag for entydig å konkludere om programmets virkemåter i en norsk kontekst.»

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2018): Både de norske og internasjonale studiene finner at PALS fører til reduksjon i forekomsten av generell og moderat problematferd og i noe grad alvorlig problematferd i skolemiljøet. De norske studiene fant også at ansatte i skolen i større grad tok i bruk positivt støttende reaksjonsmåter etter implementeringen av PALS. I tillegg viste moderatoranalyser at høy implementeringskvalitet var assosiert med større intervensjonseffekter i de norske studiene. Dersom senere artikler rapporterer om at tiltaket også fører til positive endringer i elevenes sosiale ferdigheter, vil dette styrke evidensen til tiltaket ytterligere. Modellen imøtekommer kravene for sterk dokumentasjon på effekt for flere av målsettingene ved tiltaket og tiltaket klassifiseres på evidensnivå 5 – tiltak med sterk dokumentasjon på effekt.

UT har fire PALS-veiledere som har ansvar for opplæring av nye PALS-skoler. De leder også et av nettverkene i BK og har opplæringen i PALS-modellen for nytilsatte på PALS-skoler.

Respekt

Respekt er et skoleutviklingsprogram som retter seg mot skolene på systemnivå i stedet for på elevnivå. Målet med Respekt er å redusere flere typer atferdsproblemer i barne- og ungdomsskolen som mobbing, disiplinproblemer og konsentrasjonsvansker, samt skulk, rasisme, vold og gjengdannelse. Tiltaket ble utviklet av Nasjonalt senter for læringsmiljø og atferdsforskning.

Tre barneskoler i Bergen bruker Respekt.

Inntrykk og erfaringer fra skolene: Skolene tilbakemelder at Respekt er et bra program. Den ene skolen som bruker programmet tilbakemelder at de årlig gjennomfører respektundersøkelse og har sett bedring på flere områder. Skolen har jobbet med felles holdninger blant alle voksne, felles regler og rutiner, månedlige sosiale mål, regler for klasseledelse, elev-trivselsledere, fadderordning blant elever og gule vester til alle voksne i skolegården.

Evaluering NOVA (2014): NOVA sier i sin evaluering at programmet viser mer varierende resultater enn Olweus, og det er heller ikke gjennomført like mange analyser som i Olweusprogrammet for å sannsynliggjøre at programmet har hatt effekt. Likevel viser også disse evalueringene stort sett positive resultater, selv om vi mener det kan være grunn til å være kritisk til om svaralternativene i spørreskjemaet som er brukt for å evaluere disse programmene, har vært utformet på en måte som gjør at de godt nok klarer å fange opp endringer i mobbing etter at programmet er innført. Særlig i evalueringen av Respekt er det vanskelig å tolke hva tallene som indikerer endring, innebærer.

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2012): Respekt klassifiseres på evidensnivå 4, Dokumentert effektivt program med dokumentasjonsgrad ****.

UT har noe kjennskap til programmet og kan bistå skolene i arbeidet med dette programmet.

ZERO

Zero er et universalforebyggende antimobbeprogram for barne- og ungdomstrinnet. Hovedmålet med programmet er å redusere mobbing, forebygge at mobbing oppstår, samt øke trivsel på skolen og redusere angst for å bli mobbet. Programmet er ikke manualbasert, men bygger på prinsippet om nulltoleranse for mobbing, autoritative voksne, konsistens og kontinuitet. Dette innebærer at det ikke tillates at elever er ubehagelige mot hverandre, voksne skal utøve en kombinasjon av støtte og kontroll, og at antimobbearbeidet skal integreres i skolens totale virksomhet. Ansatte, elever og foresatte involveres slik at det forankres på skolen på alle nivåer. Skolene utarbeider egne handlingsplaner mot mobbing basert på prinsippene og ideene i Zero-programmet. De sentrale områdene det arbeides etter er avdekking, problemløsning, forebygging og kontinuitet. Elevrådet involveres også, og oppfordres til å jobbe systematisk med antimobbearbeid i og utenfor klasserommet. Programmet er utviklet av læringsmiljøsenderet i Stavanger, men implementeres for tiden ikke aktivt. Videre utvikling og tilrettelegging av programmet avhenger av myndighetenes prioriteringer.

Åtte barneskoler bruker Zero.

Inntrykk og erfaring fra skolene: Det er ulikt hvor aktivt skolene arbeider med programmet, men de fleste skolene melder om gode erfaringer med Zero. Flere av skolene har satt av mye utviklings- og planleggingstid til forarbeid og implementering. De trekker frem at programmet har gode rutinebeskrivelser som benyttes i forbindelse med forebyggende tiltak og i det daglige arbeidet med sosial kompetanse. Programmet blir også brukt ved mobbesaker og skolene har gode erfaringer med problemløsning av disse sakene. En skole trekker frem Zero-undersøkelsen som viktig, og at skolen bruker denne som en trivselsundersøkelse for elever på 3.-7. trinn. En annen skole fremhever at Zero har gitt gode innspill til arbeidet med skolens egen handlingsplan og til tenkingen rundt temaet. Skolene sine erfaringer er stort sett gode og de arbeider kontinuerlig med videreutvikling.

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2017): Zero er et godt beskrevet program, med gode rutiner for implementering og en sterk teoretisk forankring. Det er imidlertid behov for oppdatering av programmet, spesielt for å tilpasse dette den nye digitale hverdagen og nyere teori om mobbing. Det er også behov for effektstudier med bedre kvalitet for å kunne konkludere med om tiltaket er mer virksomt enn ordinær praksis. Zero klassifiseres på evidensnivå 3: Tiltak med noe dokumentasjon på effekt.

UT har noe kjennskap til programmet og kan bistå skolene i dette programmet.

Zippys venner

Zippys venner. Programmet er et universalforebyggende skolebasert tiltak for barn i første til fjerde klasse. Hovedmålet med intervensjonen er å styrke barns evne til å takle stress. Programmet gjennomføres med ukentlige økter og er basert på stress-mestringsteorier (Tiltaket implementeres i Norge via organisasjonen Voksne for Barn)

Fem barneskoler bruker programmet Zippys venner.

Inntrykk og erfaringer fra skolene: Skolene tilbakemelder at det er et godt program, som de har gode erfaringer med å bruke. Flere skoler bruker Zippys venner i kombinasjon med andre program, for eksempel trivselslederprogrammet eller «Ingen utenfor» som er Redd Barna sitt program.

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2018): Zippys venner er klassifisert på nivå 4 – Intervensjon med tilfredsstillende dokumentasjon på effekt.

Ingen utenfor

Ingen utenfor er Redd Barna sitt program. Programmet gir lærer aktiviteter og ressurser til å fremme elevmedvirkning, trivsel og et inkluderende klasse miljø, samt forebygge mobbing og krenkelser. Aktivitetene er basert på deltakende metodikk.

Tre barneskoler bruker programmet.

Inntrykk og erfaringer fra skolene: Skolene tilbakemelder at programmet oppleves nyttig og støttende i skolens arbeid med sosial kompetanse og arbeid mot mobbing. Skolene vurderer temaene i programmet som gode. Ellers få tilbakemeldinger. En skole kombinerer Ingen utenfor med flere andre program, som trivselsleder og Zippys venner.

Det foreligger ingen evalueringer av programmet.

ART

ART/AART er et strukturert pedagogisk multimodalt gruppeprogram for trening av sosial kompetanse hos barn og unge. Tiltaket består av tre komponenter; sosial ferdighetstrening, sinnekontroll og moralsk resonnering. Målet med ART/AART er å øke barn og unges sosiale ferdigheter som kan erstatte aggresjon. Gjennomføringen av tiltaket anbefales å gå over 30 timer der hver av de tre komponentene gjennomgås en gang per uke, fortrinnsvis i et eget ART-rom. Gruppene består av 4-8 deltagere og utføres av en hovedtrener og en medtrener.

To barneskoler bruker ART. Programmet er også i bruk på en ungdomsskole. Skolene opplever programmet som positivt og inkluderende.

Inntrykk og erfaringer fra skolene: En skole tilbakemelder at programmet er relativt nytt på deres skole, og at de arbeider med å omgjøre programmet fra et gruppeprogram til et helskoleprogram. Den andre skolen som bruker programmet har gode erfaringer med ART og trekker frem at programmet har gode rutinebeskrivelser som er viktig for det forebyggende og daglige arbeidet med for eksempel sosial kompetanse.

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2017): ART/AART har et grundig teoretisk fundament, og tiltaket er godt beskrevet med anbefalte implementeringsstrategier. Det foreligger tre nordiske studier der effekten av ART er undersøkt. Disse studiene har alle et kvasi-eksperimentelt design. Svak forskningsmetodisk kvalitet skaper imidlertid usikkerhet om påliteligheten til resultatene. Det foreligger ingen studier på AART på nåværende tidspunkt. ART/AART klassifiseres på evidensnivå 3 – Tiltak med noe dokumentasjon på effekt.

UT har veiledningskompetanse.

MITT VALG

MITT VALG er et universelt forebyggende undervisningsprogram i sosial og emosjonell kompetanse. Det dekker barn og unges utdanningsløp fra de starter i barnehagen til de avslutter videregående skole. Programmet brukes også i mange idrettslag.

MITT VALG eies av Stiftelsen Det er mitt valg, som er en del av Lions Norge. Stiftelsen er ansvarlig for utvikling og revidering av programmet, opplæring av profesjonelle instruktører, skolering av brukere og evaluering. Programmet er basert på Lions Quest som brukes over store deler av verden. Styret i Stiftelsen Det er mitt valg rapporterer til Lions Norge.

Fem barneskoler bruker programmet.

Inntrykk og erfaringer fra skolene: Skolene tilbakemelder at Mitt valg trener sosial kompetanse på en god måte, og de fleste skolene er fornøyde med programmet. Det trekkes frem at programmet har stort fokus på forebyggende arbeid, og at det er nyttig å bruke det sammen med skolens sosiale læreplan. At programmet i stor grad er tilrettelagt og ferdig utarbeidet ned på detaljnivå trekkes også frem som positivt. Flere av skolene har satt av tid til arbeid med programmet ukentlig. En skole tilbakemelder at de ikke opplever programmet som nyttig når det gjelder å avdekke mobbing eller iverksette tiltak ved mobbing.

Det foreligger ingen evalueringer av programmet. Høgskolen i Oslo og Akershus startet i 2016 et forskningsprosjekt som skal måle effekten av MITT VALG. Studien involverer ansatte og elever ved 35 skoler, resultater er forventet i 2019.

UT har veiledningskompetanse.

Samspillmetoden Dialog

Metoden er utviklet av helsesøster Sigrid Hviding og bygger på syv prinsipper for godt samspill. Samspillmetoden Dialog har til hensikt å sensitivisere og bevisstgjøre mennesker for de sidene ved samspillet som er særlig viktig for å fremme utvikling. Privat foretak – mangler god beskrivelse og evaluering.

Én barneskole bruker programmet.

Inntrykk og erfaringer fra skolene: Skolen har gode erfaringer med måten å jobbe på, der det fokuseres på indre styring og kontroll.

Det foreligger ingen evaluering av programmet.

MOT

MOTs program «Robust ungdom» er for ungdomsskoler og videregående skoler og består av 12 MOT-økter hvor målet er å utvikle robust ungdom, som inkluderer alle. MOT-øktene har varierende tema, men MOTs verdier – MOT til å leve, MOT til å bry seg og MOT til å si nei, er en rød tråd gjennom hele MOTs program. Ifølge programmets nettside gjennomføres programmet av spesielt rekrutterte mennesker som er gode på å nå inn til ungdom. Det kan være en av skolens ansatte, eller en ressursperson i kommunen som har god relasjonskompetanse.

Programmet «Robust ungdom» følger elevene gjennom hele skoleforløpet på ungdomsskolen/videregående skole, noe som gir kontinuitet og varig endring. Rektor deltar og leder rekrutteringsarbeidet og implementeringen av programmet, og lærerne blir kjent med gode verktøy som bidrar til å blant annet å skape et tryggere læringsmiljø og å bedre relasjonene mellom elev og lærer. MOT sentralt har også jevnlig oppfølging av alle våre MOT-partnere.

Sju skoler i Bergen kommune har skolert lærere til å gjennomføre MOT-økter i klasserommet.

Det foreligger ingen evaluering av programmet. MOT har inngått en intensjonsavtale med NTNU Samfunnsforskning for å gjøre følgeforskning på MOT.

TIBIR

TIBIR står for «Tidlig Innsats for Barn i Risiko», og er et program for familier og/eller barn i alderen 3 til 12 år som strever med samarbeidet. Tilbudet gis gjennom kommunale tjenester, som for eksempel pedagogisk psykologisk senter (PPS), Bergen kompetansesenter for læringsmiljø (BKL), Barne- og familietjenesten og kan formidles via barnehager og skoler. Målsettingen med TIBIR er å forebygge og avhjelpe samarbeidsproblemer på et tidlig tidspunkt, samt å bidra til å utvikle barns positive og prososiale atferd. Videre er det et mål å gi fagpersonell en felles forståelse av hvordan samarbeidsproblemer oppstår, og hvordan problemene kan forebygges eller behandles. Programmet er tilpasset det kommunale tjenestenivået og består av seks ulike intervensjoner som integreres i eksisterende kommunale hjelpetjenester. Til sammen utgjør dette en helhetlig innsats som skal føre til at familier i målgruppen får et skreddersydd tilbud, tidligst mulig og på lavest mulig intervensjonsnivå.

Tiltaket passer også godt for barn/foresatte knyttet til PALS-skoler, fordi flere av stegene og begrepene er felles med tiltak og verktøy PALS-skoler benytter. Sentrale tjenesteledere fra Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett og Byrådsavdeling for helse og omsorg er med i TIBIR implementeringsgrupper i de fire byområdene for å sikre både samarbeid og kunnskap om tiltakene.

Kunnskapsoppsummering Ungsinn (2013): TIBIR bygger på en allment akseptert teoretisk og forskningsmessig base, og tiltaket er grundig evaluert i Norge. Det er utarbeidet gode rutiner for kvalitetssikring av tiltaket. Programmet klassifiseres som et dokumentert virksomt tiltak på evidensnivå 4 med dokumentasjonsgrad 4 (****).

Et av tilbudene (intervensjonene) i TIBIR er PMTO foreldregrupper – et gruppetilbud for foresatte til barn som er i risiko for å utvikle, eller har utviklet, atferdsproblemer. PMTO-terapi som individuell forelderådgivning ble klassifisert med dokumentasjonsgrad 5 i november 2018.

UT har tre PMTO-terapeuter, to TIBIR forelderådgivere, to konsulenter og tre kartleggere. PMTO-terapeutene har også kompetanse til å jobbe som forelderådgivere og konsulenter. Disse brukes i enkelteleversaker som trenger mer helhetlig tilbud som også inkluderer veiledning til foresatte eller veiledning til skolene etter TIBIR-prinsippet.

Læringsmiljøprosjektet – Læringsmiljøsentret i Stavanger

Utgangspunktet for Læringsmiljøprosjektet var bekymring over de vedvarende høye mobbetallene ved mange norske skoler, slik det blant annet framkommer gjennom den årlige Elevundersøkelsen. På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet utarbeidet Utdanningsdirektoratet Læringsmiljøprosjektet. Det er Utdanningsdirektoratet og Fylkesmannen som sammen er ansvarlige for å velge ut aktuelle deltakere til Læringsmiljøprosjektet. Prosjektet kan bidra til at utvalgte barnehager, skoler og kommuner får tilført kompetanse knyttet til forebygging, avdekking og stopping av mobbing.

Prosjektet organiseres ved at Læringsmiljøsentret setter sammen flere veiledningsteam, som bistår med faglig utvikling og veiledning til kommuner og skoler som er med i prosjektet.

Veiledningsteamene består av forskere og pedagoger fra Læringsmiljøsentret ved Universitetet i Stavanger, samt erfarne skoleeiere, skoleledere og PP-rådgivere.

Pilotfasen i prosjektet var konsentrert om temaene avdekking og stopping av mobbing, klasseledelse og utvikling av en mobbefri skole. Da pilotfasen ble avsluttet fremhevet skolene selv at de hadde lært mye om forebygging og avdekking av mobbing. Statistikk viste også at mobbetallene gikk ned. (Seeberg mfl., 2015). Evaluering av læringsmiljøprosjektet viser at skoleledere og skoleeiere jevnt over opplever at prosjektet har bidratt til kunnskapstilførsel på disse fire sentrale områdene:

- å forebygge og stoppe mobbing
- klasseledelse
- hvordan utvikle et positivt klassemiljø
- skoleutvikling

Læringsmiljøprosjektet er ikke evaluert av NOVA eller Ungsinn, men prosjektet ble evaluert av NTNU i 2018. Rapporten viser at skolene som har deltatt i prosjektet har gått fra å ligge over landsgjennomsnittet når det gjelder antall elever som opplever mobbing, til å ligge klart under snittet. Samtidig understrekes det i rapporten at det ikke kan utelukkes at andre forhold enn Læringsmiljøprosjektet har innvirkning på andelen som blir mobbet.²⁶ Prosjektet har gitt verdifull kunnskap og kompetanse på sentrale områder knyttet til forebygging og å stoppe mobbing, klasseledelse, hvordan utvikle et positivt klassemiljø, samt skoleutvikling. Det er en klar tendens til at de involverte har hatt mest utbytte av det som konkret angår det å forebygge og stoppe mobbing. Flere av deltagerne i prosjektet mener at Læringsmiljøprosjektet har ført til en enda større kollektiv bevissthet rundt problematikken og bidratt med noen konkrete virkemidler som de opplever som nyttige. Vi har også erfaring lokalt fra prosjektet gjennom at tre bergensskoler har deltatt.

Forandre med varme – verktøy for trivsel i skolen. Forandringsfabrikken

Skoleproffene i Forandringsfabrikken har forslag til måter å arbeide på som de mener kan øke trivselen i skolen - som er forutsetning for god læring. Innspill fra fagfolk i skolen er tatt med, og arbeidsmåtene prøves nå ut i skoler i ulike deler av landet. Prosjektet «Forandre med varme» er et pilotprosjekt der verktøy for trivsel er utarbeidet av elevene selv. Det er utarbeidet et resultathefte for prosjektet. 720 elever fra hele landet er spurt om hva som skaper trygghet, inkludering og trivsel. Hovedområdene ble oppsummert. Basert på disse svarene har Skoleproffene utviklet forslag til verktøy for hvordan de voksne på skolen kan samarbeide med elevene om en skole som kjennes trygg, inkluderende og samarbeidende.

Ideen med verktøyene er at alle voksne på skolen skal få prøve ut måter å jobbe på som bygger på kunnskap fra elevene om hva som er nyttig, trygt og som kjennes samarbeidende for dem. Dette skal kunne gå direkte inn i arbeidet lærere gjør hver dag, og ikke være enda en oppgave. Verktøyene kan være ting lærerne og skolen allerede gjør, men kanskje likevel trenger å bli minnet på.

Det har ikke vært gjort noen evalueringer av Forandre med varme. Timen «Livet» som er et verktøy i «Forandre med Varme» er prøvd ut av en skole i Bergen. «Forandre med varme» har vært prøvd ut av barnevernet i Bergen.

²⁶ [NTNU: Evaluering av Læringsmiljøprosjektet - sluttrapport](#)

Oppsummering – bruk av programmer i bergensskolen

Gjennomgangen av programmer viser at det er svært mange ulike typer skolemiljøprogrammer i bruk i bergensskolen. I sine uttalelser er skolene i positive til de programmene /elementer av programmer de bruker, selv om evalueringene av programmene viser at på langt nær alle av programmene har dokumentert effekt.

Mange skoler har også, i tillegg til egen plan mot mobbing, utarbeidet egne varianter av programmer der de er inspirert av eller bruker elementer fra ett eller flere programmer som de har knyttet sammen med egne tiltak. Samtidig er det også noen skoler som ikke har programmer/ bruker elementer fra programmer.

Vi har sammenlignet resultatene fra elevundersøkelsen på barneskoler i Bergen som bruker Olweus og PALS, med de skolene som ikke har programmer, eller bare bruker elementer av programmer. Sammenligningen er gjort på hvert av de fem siste skoleårene. Spørsmålene i elevundersøkelsen som er sammenlignet er:

- Er du blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene?
- Er du blitt mobbet av voksne på skolen de siste månedene?
- Er du blitt mobbet digitalt?

Resultatene viser at det er store forskjeller mellom skolene, uavhengig av program. Skolenes resultater varierer i stor grad fra år til år, og vi ser ikke at bruk av et program har effekt på andel elever som opplever seg mobbet, slik dette fremkommer i elevundersøkelsen.²⁷

Vedlagt planen er en oppsummering av arbeid mot mobbing i de andre store byene, Tromsø, Stavanger og Trondheim. Som vedlegget viser er det ingen av de andre store byene som pålegger bruk av programmer. Basert på analyser av resultater over tid, evaluering av systematisk bruk av programmene og kunnskapsutvikling på feltet valgte Oslo kommune 2013 å ikke fornye kontraktene med programleverandørene. Bruken av programmer har vært mye diskutert de siste årene. Det er derfor nødvendig at skoleeier drøfter grundig eventuell programbruk.

3.9 Skolemiljø – tema på kvalitetsoppfølging våren 2018

Siden 2009 har skoleeier hatt kvalitetsoppfølging av bergensskolene. Helt siden starten har sosial kompetanse/skolemiljø vært en del av kvalitetsoppfølgingsmøtet, og det er utarbeidet en standard som viser hva skolene skal arbeide mot. Standarden har blitt noe endret i tråd med nye kvalitetsutviklingsplaner, men har alle disse årene vært tydelig på at skolene skal ha kompetanse og rutiner og gjennomføre tiltak for å identifisere, forebygge og gripe inn mot mobbing og krenkelser. Det har vært ulikt hvor stor plass skolemiljø har hatt i kvalitetsoppfølgingsmøtet fra år til år. I 2017 var det ikke et tema, mens i kvalitetsoppfølgingen våren 2018 hadde halvparten av skolene heldags kvalitetsoppfølgingsmøte der skolemiljø var et av tre tema som ble tatt opp.

²⁷ Som også vist til tidligere, hvis en ser nærmere på den enkelte skole, så er det ikke slik at andelen elever som opplever seg mobbet holder seg jevnt fra år til år slik en ser på de nasjonale resultatene, eller på tallene for kommunen som helhet. Det har sammenheng med at elevundersøkelsen kun er obligatorisk på 7. og 10. trinn. At resultatene varierer fra år til år er dermed et uttrykk for at det er variasjoner internt på skolene mellom de ulike trinnene.

I kvalitetsoppfølgingsmøtet presenterte elevråd, FAU og skolen med SFO hver sine analyser av skolemiljøet i forhold til hva som er bra og hva som kan bli bedre, sett opp mot kommunens [Standard for sosial kompetanse/skolemiljø](#), og deretter reflekterte de sammen over dette.

Som en oppsummering av møtene ble elever, FAU og skole/SFO enige om tre områder skolene var gode på og tre områder skolene kunne bli bedre på innenfor skolemiljø.

En gjennomgang av det som kom fram i kvalitetsoppfølgingsmøtet innenfor temaet skolemiljø viser noen tydelige tendenser når det gjelder hva skoler, foresatte og elever sammen mener skolen kan forbedre seg på:

Behov for felles strategi, rutiner, forventninger og praksis innad på skolene

Over halvparten mener at det er behov for en større grad av felles forståelse av hva man legger i et godt skolemiljø og at man i større grad må ha en felles praksis når det gjelder rutiner og regler. Flere peker på betydningen av at man kontinuerlig må jobbe med at sosial handlingsplan må gjenspeiles i praksis.

Bedre kommunikasjon og samarbeid med foresatte

Over halvparten gir uttrykk for at de kan bli bedre på kommunikasjon med, samarbeid med og informasjon til foresatte når det gjelder skolemiljø. Herunder å bedre kommunisere ut skolens planer og verktøy, å reflektere sammen over felles regler på skole/SFO, å samarbeide med foresatte i arbeidet med digitale medier og nettvett, at skole og SFO trenger et felles system for informasjonsflyt til foresatte og at sosiale aktiviteter må informeres bedre om.

Tilrettelegging av uteområde for aktiviteter som fremmer samspill

Halvparten pekte på behovet for å bedre rammene for sosiale aktiviteter ute. Dette for å kunne engasjere alle elever og legge til rette for flere og mer varierte aktiviteter ute slik at det ligger til rette for godt sosialt samspill mellom elevene. Innspill på å videreutvikle det fysiske miljøet ute kom fra både ungdomsskoler og barneskoler.

Styrke elevenes medvirkning

En tredjedel mener det er viktig å bli bedre på å sikre barns medvirkning i saker som angår skolemiljøet. Mange skoler uttrykker at de trenger å lytte mer til elevene, ta elevene på alvor og la de få snakke ferdig. De mener at de i større grad må ta elevene med på å reflektere over felles regler, at elevenes medvirkning på SFO bør bli større og de ønsker å bli bedre på å høre elevene i planlegging av temadager og arrangementer.

Tydeliggjøre de voksnes rolle i friminuttene

En tredjedel pekte på behovet for tydeligere og mer synlige og aktive voksne ute i friminuttene. Herunder ble det påpekt voksenrollens betydning når det gjelder å se alle elevene, og også fokus på voksenrollen i lek.

3.10 Skolemiljø – samarbeid med foresatte

Samarbeid med foresatte skal være en integrert del av skolens arbeid. Forskrift til opplæringsloven slår fast at skolen skal holde kontakt med foresatte gjennom opplæringsåret. *Ny overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* er tydelig på at samarbeidet med foresatte også gjelder arbeidet for å forebygge mobbing og krenkelser. Samarbeid er et gjensidig ansvar, men det er skolen som har det overordnede ansvaret for å ta initiativ til å tilrettelegge for samarbeidet.

Brukerundersøkelsen viser at påstander som omhandler samarbeid og medvirkning scorer lavt, sammenlignet med andre utsagn. Tilfredse og mindre tilfredse foresatte har ulik oppfatning av skolens arbeid med kommunikasjon og medvirkning, spørsmål knyttet til sosial kompetanse, læringsmiljø og mobbing.

Resultatene fra brukerundersøkelsen i 2018 viser en positiv utvikling fra 2017 knyttet til foresattes mulighet for medvirkning i forbindelse med skolens regler, rutiner og ordninger. For mellomtrinnet har det også skjedd en positiv utvikling for spørsmålene knyttet til samarbeid mellom skole og hjem.

Erfaringer fra praksis viser at det er stor variasjon i hvordan foresatte opplever samarbeidet med skolen. Foresatte møter skolen med ulike behov, forventninger og meninger om skolens mål og praksis. Det kan skape spenninger som er vanskelige å håndtere. Det er foresatte som opplever møtet med skolen som vanskelig, de opplever at bekymringer over at barnet deres har det vanskelig på skolen ikke blir tatt på alvor og at skolen i liten grad er villig til, eller ikke greier sette inn riktige tiltak for å forbedre barnets situasjon. Erfaringer fra mange mobbesaker viser at når foresatte opplever at de ikke lyttes til, så skaper det mistillit, og det skapes konflikter som vanskeliggjør

samarbeid. Vi har også i Bergen, som i andre kommuner, alvorlige og komplekse mobbesaker som har utviklet seg over lang tid der kommunikasjonen mellom skole og foresatte bryter helt sammen.

På innspillsmøtet var det mange av deltakerne som fremhevet foreldregruppens rolle og foreldresamarbeidet som viktig i arbeidet for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing, og generelt i arbeidet med skolemiljøet. Byombudet fortalte om hvordan de kommer inn i mobbesaker der det er et høyt konfliktnivå, der sakene er preget av dårlig kommunikasjon og lav tillit til forvaltningen. Byombudet opplever disse sakene som destruktive for begge parter og anbefalte å styrke foreldresamarbeidet.

Skolemiljø var tema på *Kvalitetsoppfølgingen* i 2018, og foran er det vist til at det på mange av skolene framkom at de mente de kunne bli bedre på samarbeid med foresatte når det gjelder skolemiljø.

Som den profesjonelle parten, er det skoleeiers og skolens ansvar å sørge for at et godt samarbeid etableres mellom hjem og skole. Resultater fra vår egen brukerundersøkelse, erfaringer fra kvalitetsoppfølgingen, innspill som kom fra mange av aktørene på byrådens innspillsmøte og erfaringer fra områdeledere og eget forvaltningsteam i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett synliggjør at samarbeidet mellom hjem og skole har større potensiale enn det som utnyttes i dag.

3.11 utfordringer - skole

Statusgjennomgangen peker mot flere viktige utfordringer. På et overordnet nivå ser vi at på tross av alle tiltak som har vært gjort, både nasjonalt og lokalt, så viser mobbetallene ingen nedgang. Det krever at vi som skoleeier tar et større og tydeligere ansvar for dette viktige feltet.

Det er for mange barn som blir mobbet i bergensskolen, mange opplever at voksne ikke legger merke til at de blir mobbet, og mange blir ikke tatt på alvor når de sier ifra om mobbing. Elever og foresatte trenger å vite hvor de skal kunne henvende seg for å få hjelp og støtte, og hva de kan forvente og kreve av skolen når de melder fra om mobbing. Det kan være vanskelig å finne frem til hvilken informasjon som er relevant og hvor en skal henvende seg for å få hjelp. Det er en utfordring å nå ut med god nok informasjon til elever og foresatte, og det er en utfordring at det er elever og foresatte som opplever at de ikke lyttet til og tatt på alvor og får hjelp i saker som handler om mobbing og krenkelser.

Det er en utfordring for skoleeier at Fylkesmannen er første klageinstans og at skoleeier ikke får anledning til å selv sende saker i retur til skolene. Spesielt gir dette utfordring når Fylkesmannen eller Utdanningsdirektoratet fatter vedtak om konkrete tiltak skolene skal gjennomføre, uten dialog om tiltakene er gjennomførbare eller presise nok. Klageorganene oppleves av skolene som å ligge «fjernt» fra skolene.

Vi ser også at for mange skolemiljø saker knyttet til mobbing burde vært løst tidligere, og at for mange havner som klagesaker hos Fylkesmannen fordi elever og foresatte opplever at de ikke blir hørt, og at de opplever at tiltak skolen iverksetter ikke er tilfredsstillende. Vi ser også at skoler har behov for hjelp og støtte til å håndtere mobbesaker etter at tiltak har vært prøvd ut uten å oppnå ønsket effekt.

Videre viser omfanget av elever som opplever mobbing at det fremdeles mangler gode nok systemer på skolene for både å forebygge, avdekke og håndtere mobbing. Her er det nødvendig å se på både hvilken støtte skolene har behov for i dette arbeidet og hvilken kompetanse skolene trenger.

Slik vi forstår mobbing, så handler forebygging av mobbing om mer enn å håndtere konkrete mobbesaker. Det er en utfordring å gi ansatte god nok kompetanse knyttet til det å skape et inkluderende fellesskap for alle. I tråd med dette er det en utfordring å sikre et systematisk og kontinuerlig arbeid med skolemiljø på alle skoler, der arbeid med skolemiljø og fag må være to sider av samme sak.

SkoleProffene, innspill fra elever og elevorganisasjonen på innspillsmøtet, sammen med innspill som kom på kvalitetsoppfølgingen, peker mot at vi trenger bedre og mer elevmedvirkning i skolemiljø saker.

Det er også en utfordring at vi ikke greier utnytte foreldresamarbeidet godt nok når det gjelder skolemiljø. Foresatte har medansvar for å skape et godt fellesskap mellom barna, men det formelle ansvaret for samarbeidet ligger hos skolen. Det er en utfordring for skolene å engasjere og involvere alle foresatte i saker som angår skolemiljø.

Videre viser gjennomgangen av programmer at det er svært mange ulike typer skolemiljøprogrammer i bruk i bergensskolen. I sine uttalelser er skolene positive til de programmene/elementer av programmer de bruker, selv om på langt nær alle av programmene viser dokumentert effekt. Bruken av programmer er omdiskutert, og det er nødvendig at vi som skoleeier drøfter og tar stilling til hvilken strategi bergensskolen skal ha for programbruk.

4

4. Status fritidsarenaer – kultur og idrett

4.1 Fritidsarenaer

Gjennom elevundersøkelsen, ungdatabasen og brukerundersøkelsen har vi gode data på omfang av mobbing i skolen, men det finnes mindre informasjon om mobbing på de ulike fritidsarenaene som barn og unge deltar på etter skoletid. Med fritidsarenaer menes frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner, fritidsklubber og andre organiserte fritidsmiljø, eksempelvis innen kultur og idrett. De ulike fritidsarenaene som barn og unge deltar på, har ulike formål og interesseområder. Uavhengig av dette er det viktig å fremme og utvikle et godt sosialt samspill på de ulike fritidsarenaene slik at alle barn og unge som deltar trives og utvikler seg.

Selv om det finnes lite data på forekomst av mobbing på fritidsarenaene er det likevel grunn til å anta at mobbing også forekommer her. En konsekvens av dette kan være at en del barn og unge har negative opplevelser på disse arenaene og vegrer seg for å delta.

Kommunen ønsker et rikt og bredt organisasjonsliv for at Bergen skal være et godt sted å vokse opp, bo og drive ulike fritidsaktiviteter. Organisasjoner som tilrettelegger for ulike fritidsaktiviteter, er viktige verdiformidlere. Deres arbeid bør derfor anerkjennes og støttes.

En viktig del av det å delta på fritidsarenaer er at barn og unge skal føle seg inkludert i et fellesskap utenfor skolen og utenfor hjemmet. Inkludering er et vidt begrep som omhandler tilrettelegging og inkludering av flerkulturelle, fysisk funksjonshemmede, utviklingshemmede og personer som trenger egne tilrettelagte tilbud. Mange idrettslag er blant annet engasjerte i å integrere flerkulturelle i ulike idrettsaktiviteter i Bergen.

4.2 Kultur

Frivilligheten er en viktig del av det norske samfunnet. Det frivillige organisasjons- og kulturlivet består av en rekke ulike organisasjoner innenfor mange forskjellige interesseområder. Feltet er stort og sammensatt, og spenner fra speidergrupper, trossamfunn til kor, korps og gaming. Det unike med lokale interesseorganisasjoner og kulturorganisasjoner er at det enkelte barn og den enkelte unge kan finne en organisasjon som driver med aktiviteter som appellerer eller korresponderer med den enkeltes interesser. Å delta i aktiviteter ut fra egen interesse, sammen med andre som deler samme interesse, gir et svært godt utgangspunkt for læring, identitetsutvikling og mestring. Å delta i korps, kor, en dansegruppe, eller en rockegruppe kan, i tillegg til kompetanseutvikling, meningsforhandling og mestring, gi en felles sosial arena der alle er med og der alle er like viktige for resultatet. Det sitter ingen på reservebenken. En ser at barn og unge som opplever utfordringer i skolehverdagen her kan finne en arena der deres interesser og evner kan få utfolde seg. Gjennom å delta på fritidsaktiviteter i frivillige interesseorganisasjoner eller kulturorganisasjoner, eller

på ungdomsklubber, treffer deltakerne andre mennesker enn dem de omgås i skolehverdagen. For barn og unge som opplever at skolehverdagen er vanskelig kan deltakelse og medvirkning i interessebaserte aktiviteter være med å forebygge følelsen av utenforskap og ensomhet.

I 2015 ble «Plan for frivillighet» vedtatt i Bystyret. Det overordnede målet i planen er at Bergen skal være en foregangsby for frivillighet innen ulike samfunnsområder. Lokal frivillighet representerer et stort mangfold og engasjement. Et demokratisk og variert organisasjonsliv er helt vesentlig for gode lokalsamfunn. I kommunens områdesatsing er et nært samarbeid mellom organiserte og egenorganiserte lokale frivillige en forutsetning for å oppnå gode resultat for lokalmiljøet.

De frivillige organisasjonene har en viktig rolle når det gjelder inkludering av alle i sine respektive organisasjoner. Flere av organisasjonene har strategier og mål som handler om inkludering og hindring av utenforskap. For eksempel sier Norges Musikkorps Forbund at alle medlemskorps skal ha rutiner for inkludering laget i samarbeid med korpsmedlemmer, foresatte og instruktører/dirigenter. Det er et uttalt mål at en ønsker legge til rette slik at en klarer å beholde de som begynner i korpset. For å oppnå dette må organisasjonen arbeide aktivt mot mobbing og utenforskap.

Bergen kommune vil være en forutsigbar støttespiller for det frivillige organisasjonslivet. Byrådsavdelingen for klima, kultur og næring forvalter en rekke tilskuddsordninger som gir støtte til drift av organisasjoner for barn og unge, men det gis også støtte til prosjekter og utvikling av nye aktiviteter. I driftsstøtteordningen for barne- og ungdomsorganisasjonene er det en egen støtte rettet mot å inkludere barn og unge med spesielle behov. Fra 2018 gir Bergen kommune frivillige organisasjoner og lag gratis leie når de vil bruke kommunale kulturlokaler og skolelokaler. Dette er et politisk grep og et godt bidrag når det gjelder å redusere amatørkulturlivets utgifter til aktiviteter, samt øke forutsigbarheten for støtte. I 2018 har 190 frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner innen fritids- og kulturfeltet fått driftsstøtte fra tilskuddsordninger som forvaltes av Byrådsavdelingen for klima, kultur og næring. 25.512 barn og unge er med i disse organisasjonene.

Fritidserklæringen bygger på FN's konvensjon om barnets rettigheter. Kapittel 31: Partene erkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder, og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet.

Bergen kommune deltar i 2018 og 2019 i et nasjonalt kommunenettverk om fritidserklæringen. Bergen kommune ønsker å sette fokus på barn og unges deltagelse i aktiviteter og få økt kunnskap om hva som skal til for at målet i Fritidserklæringen nås. Fritidserklæringen skal i tydeligere grad legges til grunn i det daglige fritids- og kulturarbeidet og i det strategiske arbeidet med utvikling av metodikk for økt deltakelse blant barn og unge. For å oppnå økt og stabil deltakelse er fokus på mobbing og ensomhet viktig fordi mobbing og ensomhet ofte hører sammen.

Team aktivitet i Bergen kommune drifter ulike fritidstilbud som fritidsklubber for barn og ungdom, workshops og kurs innen ulike kunst- og kulturuttrykk. Kommunen har også egne tilrettelagte tilbud for ungdom med psykiske helseplager og mennesker med psykisk utviklingshemming. Gjennom kommunal drift av disse fritidstilbudene tilbys trygge og gode rammer, forutsigbarhet og høy kompetanse i et langsiktig perspektiv, samtidig som det er fleksibelt og har stor grad av brukermedvirkning. Kommunen legger til rette for at barn og unge skal føle seg inkluderte, anerkjente for den de er, løsrevet fra de vante kontekstene de vanligvis inngår i. En er opptatt av å øke selvfølelse, mestring, tilhørighet og identitetsutforskning hos barn og unge gjennom kreative

aktiviteter, et godt sosialt miljø og gode medvirkningsprosesser. Kommunens tilbud har lav terskel for deltagelse, det koster lite eller ingenting å delta, det er ingen krav til forkunnskaper; du kommer som du er. En tar barn og unges fritid på alvor. Målet i seg selv er ikke læring, men en sosial arena der læring og mestring kan oppstå. Kreative prosesser i et trygt sosialt miljø, uten faglige krav kan gi et fristed og et pusterom der barn og unge kan glemme prestasjonskrav og stress.

Amatørkulturlivet har gitt uttrykk for at skolen er en viktig rekrutteringsarena. På tvers av genre opplever organisasjoner at tilstedeværelse og mulighetene for å ha kurs for barn i SFO-tiden har bidratt til økt deltagelse i organisasjonens øvrige virke. Dette er noe skolekorpserne kjenner godt til, og i flere år har korpserne rekruttert barn direkte etter å ha gitt instrumentopplæring direkte etter skolens slutt. Teater og dans er på samme måte som korps en gruppeaktivitet. Særlig innen teater er det flere eksempler på at store skolemusikaler munner ut i teaterorganisasjoner som plukker opp skoleelevene når de ikke lenger er en del av skolen, eller at elevene rekrutteres til allerede etablerte teaterorganisasjoner. Teater og dans gir elevene utdanning og utvikling som komplementerer og utfyller skoleundervisningen i teoretiske fag og gir barna en bredere plattform som de vil kunne dra nytte av både faglig og personlig.

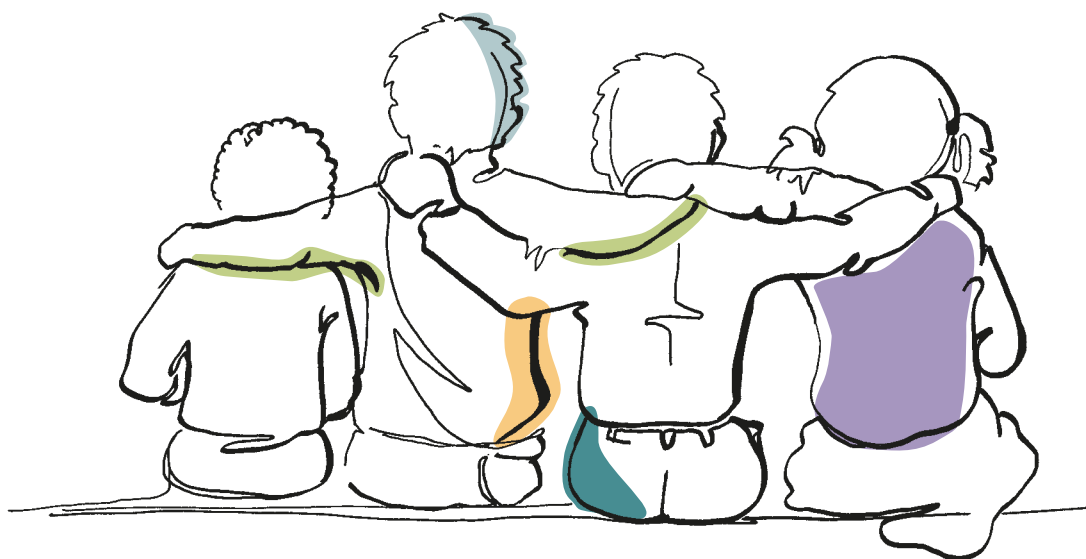
Selv om mange barn og unge med minoritetsbakgrunn tar del i kulturaktiviteter utenom skolen, som for eksempel kor, korps, dans og teater, så er andelen deltakere med minoritetsbakgrunn i voksen alder relativt lav. Kommunen vil arbeide for å etablere gode modeller for integrerings- og inkluderingsarbeid i frivillige organisasjoner og bidra til å skape et amatørkulturliv som rekrutterer bredt fra alle samfunnslag.

4.3 Idrett

Det er den frivillige organiserte idretten som primært tilrettelegger for idrettsaktivitet for barn og ungdom i Bergen. Alle idrettslag underlagt Norges idrettsforbund (NIF) er forpliktet til å følge NIFs mål og verdigrunnlag, og NIF har i denne sammenheng utarbeidet tiltak for å forebygge mobbing og trakassering innen idretten. Bergen kommune er positiv til idrettens mål og verdigrunnlag for barne- og ungdomsidretten i Norge og ser at dette danner et godt utgangspunkt for en inkluderende idrett med nulltoleranse for diskriminering og mobbing.

Bergen kommunes hovedbidrag er å legge til rette for idrettsaktivitet, å tilby gratis adgang til idrettsanlegg, samt å gi økonomiske tilskudd til idrettslagene. Spesifikke tiltak for å forhindre mobbing er det derfor idrettslagene og de øvrige idrettsorganisasjonene som utfører, men Bergen kommune forutsetter at gjennom både sitt tilbud om gratis leie av idrettsanlegg og økonomiske ordninger, at idrettens eget verdigrunnlag blir fulgt. Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett ved Idrettsseksjonen forvalter tilskuddsordningene og følger opp disse. Idrettsseksjonen har eksempelvis iverksett tiltak overfor idrettslag som har drevet virksomhet på kanten av idrettens eget verdigrunnlag. Dette fordi det ligger som en forutsetning i Idrettsplanen at brukere av kommunale anlegg og tilskuddsmottakere skal legge idrettens verdigrunnlag til grunn for sin virksomhet.

Bergen kommune har felles interesser med idretten i å utvikle et verdi- og holdningsskapende arbeid som grunnlag for all aktivitet i idrettslagene. Idrettslagene spiller en viktig rolle i verdi- og antimobbearbeid. Gjennom deltakelse i idrettslagene skapes barn og ungdoms verdier og holdninger for år fremover. Bergen kommune ønsker derfor å bidra til å gjøre idrettslagene i stand til å være tydelige verdiformidlere for gode inkluderende og trygge idrettsmiljøer.

Lykkes idrettsorganisasjonene med å utvikle gode og inkluderende idrettsmiljøer representerer dette en svært viktig faktor i utviklingen av Bergen som en god by å vokse opp i. Idrettslag som er målorienterte, har et tydelig og godt verdigrunnlag, har trygge voksne og god struktur på virksomheten, har et stort potensial til å være en forebyggende arena for å motvirke diskriminering og mobbing. I tillegg representerer dette en god forutsetning for barn og unges deltakelse i idretten. Bergen kommune ønsker å spisse arbeidet mot trakassering og mobbing i idretten mot tilskuddsmottakere av barne- og ungdomsmidler innen idretten og stimulere til økt kompetanseheving for trenere og ledere innen barne- og ungdomsidretten.

Som nevnt ovenfor er det primære bidraget mot trakassering og mobbing innen idretten den virksomheten som idrettslagene selv driver. I det følgende beskrives derfor den frivillige organiserte idrettens forebyggende arbeid mot trakassering og mobbing.

Kompetanseutvikling i idretten

Utvikling av idrettslaget er viktig av flere grunner. Blant annet gir strukturerte og bevisste idrettslag, nok og positive ledere, godt omdømme, trivsel, en solid organisering og bedre og flere utøvere. Gode og inkluderende idrettsmiljø styrker også følelsen av å være en del av felleskapet i idrettslaget. Utvikling av idrettslaget er sentralt for å skape rammer for en god og sunn idrettskultur, der alle vet hva som forventes av en, og der det skapes gode og trygge rammer for barn og ungdom, slik at forutsetningene for livslang bevegelsesglede opprettholdes. Kompetanseutvikling av idrettslagene er et viktig tiltak for å sikre en god og målrettet utvikling av idrettslagene slik at de tilbyr et godt og inkluderende oppvekstmiljø. Med kompetanseutvikling menes her kompetanse knyttet til hvordan idrettslaget drives og ledes, hvilke lover og regler som idrettslaget er innbefattet av, samt den faglige kompetanse som trenere, ledere og dommere har på de ulike nivåene i organisasjonen, både i styret og ned til det øvrige frivillige grasrotnivået.

Forebygging av mobbing i idretten

Norges idrettsforbund (NIF) har på sine hjemmesider²⁸ laget forslag til hvordan idrettslag kan motvirke mobbing innen idretten. NIF poengterer at idretten skal ha nulltoleranse for mobbing og har beskrevet flere tiltak for hvordan trener ledere og andre skal motvirke mobbing.

²⁸ www.idrettsforbundet.no

NIF skriver videre at det er viktig å ha høyt fokus på sosial og idrettslig trivsel på alle plan i idrettslagene og at det er viktig å gjennomføre tiltak som styrker samspillet mellom utøverne i en treningsgruppe jevnlig og legge til rette for mestring for alle. NIF mener bl.a. at slike tiltak er et viktig bidrag for å forebygge mobbing. NIF beskriver videre hvordan idrettslagene skal ha på plass gode varslingsrutiner for mobbing og at det er styret i idrettslaget som er ansvarlig for å følge opp med tiltak dersom mobbing forekommer.

Hordaland idrettskrets (HIK) er det øverste organ for idrettslagene i Hordaland som er medlem av NIF. HIK påser bl.a. annet at idrettslagene følger NIFs lover og bestemmelser. Idrettskretsen iverksetter en rekke tiltak overfor idrettslagene både på kompetanseutvikling og utvikling av idrettslagene. Følgende tiltak er i denne sammenheng aktuelle for å motvirke mobbing:

- HIK hjelper idrettslagene å utvikle egne beredskapsplaner som en del av klubbutviklingen. Her jobber en sammen med idrettslaget med viktige tema for idrettslag og der tiltak mot mobbing er et tema det skal arbeides med.
- HIK har fokus på idrettens barneidrettsbestemmelser i møte med idrettslaget.
- HIK tilbyr kurset «Trygg på trening». Fokus på å forebygge og håndtere mobbing og seksuell trakassering i idrettslaget
- HIK tilbyr utdanning av personlig energikonsulent for barn og unge (PEBU) som et eget kurs og gjennom treningskontaktkurs. En viktig del av dette kurset er å være en tydelig voksen som ivaretar, støtter, lytter og samtidig utfordrer de unge. Idrettslag som har en utøver med en treningskontakt/PEBU blir styrket i forhold til å ivareta hele det sosiale samspillet i gruppen. Trivselen i gruppen øker og man forebygger mobbing.
- HIK tilbyr aktivitetslederkurs innen barneidrett. En viktig del av kurset er å utdanne kompetente barneidrettstrenerer som tilrettelegger for et trygt og godt miljø for barn og som vil være et viktig bidrag for å forebygge mobbing.

4.6 utfordringer

Mobbing som fenomen er ikke avgrenset til barnehagen eller på skolen, men skjer også der barn og unge oppholder seg utenfor skoletid. Mobbing kan derfor skje på vei til skolen, på fritiden eller på trening og de ulike fritidsarenaene. Mobbing som har oppstått ett sted, sprer seg til andre steder i barnets liv.

Det kan være vanskelig for voksne som arbeider ut mot fritidsarenaer for barn og unge å finne frem til hvilken informasjon som er relevant og hvor en skal henvende seg for å få hjelp. Det finnes mye ulik og variert informasjon om mobbing, mobbeproblematikk, tiltak mot mobbing og ulike nettressurser.

Voksne som arbeider med barn og unge trenger å vite hvor de skal kunne henvende seg for å få informasjon og veiledning når det oppstår. Det kan også være behov for kompetanseheving ut mot fritidsarenaer som idrett- og kulturfeltet knyttet til mobbeproblematikk.

5

5. Strategier og tiltak

5.1 Opprette felles lokal plattform – «Skyfritt»

Det finnes svært mye ulik og variert informasjon digitalt om mobbing, mobbeproblematikk, tiltak mot mobbing og ulike nettressurser. Det kan være vanskelig å finne frem til hvilken informasjon som er relevant og hvor en skal henvende seg for å få hjelp. En felles lokal plattform for Bergen kommune, «Skyfritt», vil gjøre det enklere å finne relevant informasjon. Plattformen skal inneholde informasjon rettet mot barn og unge, barnehager, skoler og ledere, ansatte og frivillige på fritidsfeltet. Den skal vise barn, unge og foresatte hvordan de kan si fra, og hvor de skal henvende seg når noen er utsatt for mobbing. Samtidig skal den synliggjøre hvordan de voksne kan bidra til å forebygge, avdekke og håndtere mobbing.

Plattformen skal bidra til at alle barn og unge som opplever mobbing, krenkelser og ekskludering skal tas på alvor og oppleve voksne som handler - på alle arenaer.

Bergen kommune vil:

- At det utvikles en digital nettressurs som skal være rettet mot barn og unge, foresatte, ansatte i barnehage, skole og mot fritidsarenaer.
- At det utarbeides en handlingsveileder for de kommunale barnehagene som vil være en viktig del av den digitale nettressursen. Handlingsveilederen skal benyttes for å observere, avdekke og følge opp når det oppstår mobbesaker de kommunale barnehagene.

5.1.1 Utvikle digital nettressurs rettet mot barn og unge, foresatte, ansatte i barnehage, skole og fritidsarenaer

Nettressursen skal være rettet mot barn og unge, foresatte, ansatte i barnehage, skole og voksne på fritidsarenaer hvor barn og unge oppholder seg. Nettressursen skal ikke bare omtale hva mobbing er, men skal også veilede barn, unge, foresatte og voksne som arbeider opp mot barn og unge. Den digitale nettressursen skal gi kort og tydelig informasjon til målgruppen og gjøre det enklere for barn, unge, foresatte samt barnehager, skoler og idretten å få tak i informasjon raskt og enkelt. Den digitale nettressursen skal utvikles med tanke på at flest mulig skal kunne bruke denne og at den blir tilstrekkelig profilert slik at den rekker ut til flest mulig i målgruppen. Nettressursen må omtale ulike former for mobbing og krenkelser og skal gi lik og god informasjon om kommunens satsing for å skape et godt og inkluderende oppvekstmiljø for barn og unge.

Nettressursen gi informasjon og veiledning til barn, unge og voksne på hvordan barn og unge generelt kan ha det trygt og godt på den digitale arenaen. Nettressursen må vise til og omtale Trygg på nett²⁹, hvor barn, unge og voksne kan lære om en trygg og spennende digital hverdag og lære

²⁹ <https://www.dubestemmer.no/yngre-barn/trygg-pa-nett-med-donald-duck>

om nettvett og digital dømmekraft. Nettressursen skal være oppdatert på barn og unges digitale hverdag. I plan for seksuell helse er det blant annet problematisert og henvist til at de senere årene har det vært flere kjente tilfeller der ungdom utleverer nakenbilder og/eller sensitiv video av seg selv og/eller andre gjennom sosiale medier og mobilteknologi. Barn og unge trenger kunnskap og bevissthet om hvordan de ivaretar egen og andres kropp og integritet. Den digitale nettressursen må omtale denne problematikken og gi informasjon om konsekvenser ved deling av nakenbilder og/eller videoer.

Den digitale nettressursen bygges opp rundt tiltakskjeden; forebygging, avdekking, håndtering og oppfølging. Målgruppen skal lett kunne bruke nettressursen ved eksempelvis å kunne klikke seg inn i aktuell rute for veiledning og informasjon. Det kan være klikkbare bokser innen hver rute. Informasjonen skal formidles på en tydelig og hjelpsom måte, være lett å forstå og føre til handling. Nettressursen skal være universelt utformet. Alle må sikres tilgang på informasjon gjennom den digitale nettressursen, gjennom tekst/tale på flere språk, talende tekst og norsk tegnspråk. Morsmåls lærere, lærere, administrasjonen på skolen og NAV har et særlig ansvar for å følge opp analfabeter. NAV skal gjøres kjent med nettressursen slik at de kan informere om denne.³⁰

Nettressursen skal inneholde informasjon direkte rettet mot *barn og ungdom*. Her kan barn og ungdom selv gå inn på klikkbare lenker og få en forståelse av hva mobbing faktisk er – inkludert digital mobbing. Barn og unge skal også få tydelig informasjon om hvordan de kan melde fra om mobbing.

Nettressursen skal gi informasjon til *foresatte* i barnehage og skole på ulike tegn på mobbing og hva de foresatte kan gjøre hvis et barn forteller at de blir mobbet eller at noen andre blir mobbet. Nettressursen skal også fortelle foresatte hva barnehagen og skolen kan og skal gjøre når mobbing oppstår. Nettressursen skal inneholde tips og ideer til gode aktiviteter for foresatte. Dette vil også inkludere tips og veiledning til foreldrekontakter i skolen. Tydelige avklarte forventninger og muligheter må kommuniseres. Den skal også gi informasjon om sosiale medier, spill, og andre deler av barn og unges digitale hverdag som foresatte bør kjenne til.

Informasjon og veiledning rettet mot *barnehager og skoler* skal være knyttet opp mot gjeldende lovverk, tiltaksrekke i aktivitetsplikten for skolene, handlingsveileder for barnehagene, dokumentasjonskrav, informasjon om støttesystemet (Team Skyfritt) m.m. Det skal videre legges ut lenker til ulike ressurser som aktuelle antimobbeprogrammer, barneombud, mobbeombud m.m.

Informasjon rettet mot *fritidsarenaer hvor barn og unge oppholder seg* skal være mer generell og omhandle hvordan ledere, ansatte og frivillige på fritidsarenaene, kan bidra til å forebygge, avdekke og håndtere mobbing. Alle voksne som omgås barn er viktige, både som rollemodeller og for å legge

³⁰ Merknad 2 vedtatt i bystyret 10.4.19, sak 93/19: Bystyret påpeker viktigheten av at alle må sikres tilgang på informasjon gjennom den digitale nettressursen, gjennom at den er med tale/lyd på forskjellig språk. Analfabeter kan ha særlige utfordringer. Morsmåls lærere, lærere, administrasjonen på skolen og NAV har et særlig ansvar for å følge opp denne gruppen. Bystyret ber byrådet sørge for at NAV er gjort kjent med nettressursen og kan informere foreldre og ungdommer om dette. Merknad 3 vedtatt i bystyret, sak 93/19: Bystyret påpeker viktigheten av at alle må sikres tilgang på informasjon gjennom den digitale nettressursen, gjennom at den er med tale/lyd på forskjellig språk. Analfabeter kan ha særlige utfordringer. Morsmåls lærere, lærere, administrasjonen på skolen og NAV har et særlig ansvar for å følge opp denne gruppen. Bystyret ber byrådet sørge for at NAV er gjort kjent med nettressursen og kan informere foreldre og ungdommer om dette.

til rette for inkludering og vennskap. Trygge voksne bidrar med å forebygge, handle og følge opp når uønskede hendelser skjer.

Nettressursen skal utvikles i tråd med strategier og tiltak i Skyfritt. Nettressursen skal beskrive prosedyre og rutiner for kontakt med Team Skyfritt.

En enkel skisse under illustrerer hvordan nettressursen kan bygges opp.

SKYFRITT	Forebygging	Avdekking	Håndtering	Oppfølging
Barn og unge				
Foresatte				
Barnehage				
Skole				
Fritidsarenaer				

Ved utarbeidelsen av nettressursen skal det tas utgangspunkt i at det er målgruppens behov som skal styre innholdet og informasjonen som er tilgjengelig. Det innebærer at barn, ungdom, foresatte, ansatte ved barnehager og skoler og frivillige på de ulike fritidsarenaene, eksempelvis trenere i idretten skal være med å komme med bidrag til innholdet. Ungdommens bystyre skal inviteres til idédugnad for utarbeidelse av informasjonsmaterieell, eksempelvis korte videosnutter knyttet til de ulike tiltakskjedene, forebygging, avdekking, håndtering og oppfølging. Dette gjelder i hovedsak den informasjonen som er rettet mot barn og unge som målgruppe.

Utviklingen av den digitale nettressursen skal sees i sammenheng med planen «Smart oppvekst i Bergen». Det må vurderes om utviklingen av nettressursen skal gjøres i samarbeid med andre byrådsavdelinger i kommunen eller med andre kommuner. Det må også vurderes om allerede etablerte plattformer kan benyttes i sambruk med andre.

Det må settes av ressurser og midler til utvikling, vedlikehold og drift av den digitale nettressursen. Innholdet i nettressursen skal utvikles og vedlikeholdes av Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett. Dette innebærer å holde nettressursen oppdatert med lenker og ressurser til relevante nettsider, videre informasjon og aktuelle skjema.

Den nasjonale nettressursen til utdanningsdirektoratet³¹ og Fjell kommune sin «Trygg i fjell modell»³² er et godt utgangspunkt for utvikling av nettressursen til «Skyfritt».

5.1.2 Utarbeide handlingsveileder for de kommunale barnehagene

Som vist i statusgjennomgangen for barnehage er det varslet at det skal komme nytt lovverk på barnehage knyttet til barnehagebarns psykososiale miljø og at det skal komme en lignende paragraf i barnehageloven som i opplæringsloven. I påvente av dette vil kommunen utarbeide en handlingsveileder for de kommunale barnehagene som vil være en viktig del av

³¹ [Nettressurs Utdanningsdirektoratet](#)

³² www.tryggifjell.no

den digitale nettressursen.

Handlingsveilederen er en veileder og en retningslinje fra kommunen som eier av de kommunale barnehagene. Den skal bygge på gjeldende lovverk, nasjonale og lokale føringer og forskningsbasert kunnskap. Den skal benyttes for å avdekke og følge opp når det oppstår mobbesaker i de kommunale barnehagene. Det vil være lenket opp til handlingsveilederen i den digitale nettressursen. Den skal beskrive hva barnehagene kan gjøre når det oppstår en mobbesak i barnehagen. Handlingsveilederen skal blant annet inneholde en tiltaksplan og mal for møter vedrørende mobbing i barnehagen. I veilederen vil det fremgå hva som de kommunale barnehagene skal gjøre og hva som bør gjøres. Veilederen vil også inneholde mulighet for lokale tilpasninger til den enkelte kommunale barnehage.

Økonomiske konsekvenser – digital nettressurs

Utvikling av digital nettressurs vil kreve midler utover dagens ramme i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett. Dette vil sees i sammenheng med foreslåtte midler i byrådets forslag til handlings- og økonomiplan 2019 – 2022. Det vises til oppsummeringsdel av planen.

5.2 Utvikle Team Skyfritt

Kommunen har i dag et antimobbeteam som er tilknyttet Bergen kompetansesenter for læringsmiljø (BKL). Antimobbeteamet utgjør 3 ansatte og arbeider i utadrettet tjeneste. Teamet kommer inn i sakene når det er høyt konfliktnivå og arbeider for å dempe konfliktnivå og gjennomfører møter mellom de ulike partene som er involvert i mobbesaken. Antimobbeteamet får henvendelser både fra foresatte og skoler. Antimobbeteamet får en del henvendelser fra skolene, men det er begrenset hvor mange saker de har kapasitet til å være inne i. Samtidig erfarer vi at Fagavdelingen ved Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett mottar mange og kompliserte mobbesaker som går til Fylkesmannen.

I flere mobbesaker erfarer vi også at det er gjennomført tiltak som ikke virker godt nok, eller der foresatte opplever at tiltakene ikke er tilstrekkelige. Dette medfører gjerne at konfliktnivået mellom partene eskaleres og at saken blir meldt videre til Fylkesmannen i Hordaland. På innspillmøtet ble det blant annet problematisert fra byombudet at når de kommer inn i konkrete mobbesaker er det ofte gått for langt, og saken har gjerne et høyt konfliktnivå.

De samme erfaringene har en også gjort nasjonalt. Kommunenes sentralforbund (KS) og Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG) gjennomførte i perioden 2012-2016 prosjektet «Beredskapsteam mot mobbing». Bakgrunnen for prosjektet var alvorlige mobbesaker der foresatte og elever opplevde at de ikke fikk den hjelpen og støtten de trengte og hadde krav på, eller at både foresatte, elever og skolen opplevde at løsningen på mobbeproblemene lå utenfor den enkelte skolens mandat og muligheter. I 2016 ble prosjektet oppsummert i en sluttrapport. Rapporten er ment som et forslag til hvordan kommunene kan løse flere mobbesaker. På bakgrunn av denne er det utarbeidet en egen nasjonal veileder³³ hos utdanningsdirektoratet til etablering av beredskapsteam mot mobbing. Flere kommuner har opprettet egne beredskapsteam mot mobbing.

³³ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/kommunalt-beredskapsteam-mot-mobbing/>

Det er derfor et behov for et helhetlig støttesystem hvor barn og foresatte kan henvende seg når de ikke er fornøyde med håndteringen av saken, og et system hvor barnehager, skoler og fritidsfeltet kan søke råd og veiledning når tiltak som prøves ut ikke har ønsket effekt. Støttesystemet skal være tilgjengelig når det er behov for å hente inn mer kompetanse i vanskelige saker eller når faste rutiner for håndtering av en konkret mobbesak ikke er tilstrekkelig. Støttesystemet kan også bidra til nødvendig kompetanseheving og læring slik at kommunale barnehager og grunnskoler får økt kompetanse som kan brukes i det forebyggende arbeidet og i arbeidet med å avdekke, følge opp og håndtere mobbesaker. Det er ønskelig å redusere antall mobbesaker hvor konfliktnivået trappes opp, løse de kompliserte mobbesakene på et tidligere tidspunkt og unngå at saker meldes til Fylkesmannen.

Kommunen vil etablere et støttesystem, Team Skyfritt, for oppfølging av kommunale barnehager, skoler og fritidsarenaer. Team Skyfritt skal arbeide med forebygging, veiledning, kompetanseoverføring og beredskap i mobbesaker.

I det nye kapittel 9A i opplæringsloven er Fylkesmannen nå håndhevingsinstans hvis en sak som gjelder skolemiljø er tatt opp med rektor, og eleven/de foresatte ikke er fornøyde med hvordan skolen følger opp saken. Det er imidlertid kommunen som skoleeier som i første rekke har ansvar for å ta tak i mobbesituasjoner der elever mobbes av andre elever eller av ansatte i skolen. Gjennom Team Skyfritt etableres en raskere og tettere støtte for vanskelige mobbesaker, og en støtte som både barn/unge, foresatte og skole kan bruke. På den måten kan en unngå at vanskelige mobbesaker havner hos Fylkesmannen før man har prøvd å få en løsning lokalt.

Team Skyfritt skal bidra til læring slik at barnehager, skoler og fritidsarenaer, eksempelvis idrettslag, får økt kompetanse som kan brukes i det forebyggende arbeidet og i arbeidet med å avdekke, følge opp og håndtere mobbesaker.

Team Skyfritt skal bygges opp i tråd med grunnsynet og verdisynet i rammeplan for barnehager, og overordnet del av læreplanverket, samt kommunens kvalitetsutviklingsplaner for barnehage og skole/SFO³⁴.

Vurdering av behov for eget mobbeombud i kommunen

Fra august 2018 ble mobbeombudet i Hordaland etablert som et tilbud til alle barn og unge som opplever å ikke ha det bra i barnehagen eller på skolen. Mobbeombudet i Hordaland skal rettlede i saker som handler om psykososialt miljø, barnets rettigheter og hvordan en går fram i sakene. Mobbeombudet i Hordaland skal fungere som en veiviser i systemet og skal arbeide både systemisk og direkte ut mot barn, foresatte og barnehage/skoler. Det nylig etablerte mobbeombudet i Hordaland inviteres inn i ressursgruppen i støttesystemet for å arbeide systemisk og gi råd og veiledning i arbeidet mot mobbing.

Byombudet er et uavhengig kontrollorgan underlagt bystyret. Byombudet skal påse at det ikke blir gjort feil eller urett mot den enkelte innbygger i den kommunale forvaltningen. En stor del av arbeidet til byombudet består i å gi informasjon, råd og veiledning til befolkningen. Ombudet har spesielt fokus rettet blant annet mot barn og unge. Byombudet har allerede en rolle som lokalt

³⁴ Sammen for kvalitet – lek og læring, Sammen for kvalitet – læring, samt helhetlig plan for SFO, Sammen i vennskap-lek og læring.

mobbeombud i flere konkrete mobbesaker. I konkrete mobbesaker som Team Skyfritt involveres i skal det gis informasjon til foresatte om byombudets funksjon og muligheten for foresatte å benytte byombudet i sin sak om det er ønskelig og behov for dette. Med etablering av Team Skyfritt vil byombudets rolle bli bedre kjent og tydeliggjort. Det må derfor vurderes om ressursene til byombudet må økes som følge av økt kjennskap og behov/etterspørsel etter denne funksjonen.

Team Skyfritt skal ha en nøytral rolle i håndtering av mobbesaker. Barn, unge og foresatte kan henvende seg direkte til teamet om de opplever at de ikke får den hjelpen de trenger fra egen skole, og Team Skyfritt skal veilede både elever, foresatte og ansatte i krevende saker.

Team Skyfritt må innrettes slik at det etableres gode samarbeidsrutiner mellom de ulike instansene som er involverte i mobbesaker – fra barnehage, skole og fritidsarenaer, (eksempelvis idrettslag) til byombudet, mobbeombudet i Hordaland og Fylkesmannen i Hordaland. Arbeidet til Team Skyfritt skal sees i sammenheng med rammeplan for barnehagen og aktivitetsplikten etter opplæringsloven. Instansen skal gi veiledning, hjelp og støtte til de kommunale barnehagene og skolene til håndtering av mobbesaker etter at tiltak har vært prøvd ut uten å oppnå ønsket effekt. En annen viktig funksjon er at Team Skyfritt skal bidra til læring slik at kommunale barnehager og grunnskoler får økt kompetanse som kan brukes i det forebyggende arbeidet og i arbeidet med å avdekke, følge opp og håndtere mobbesaker.

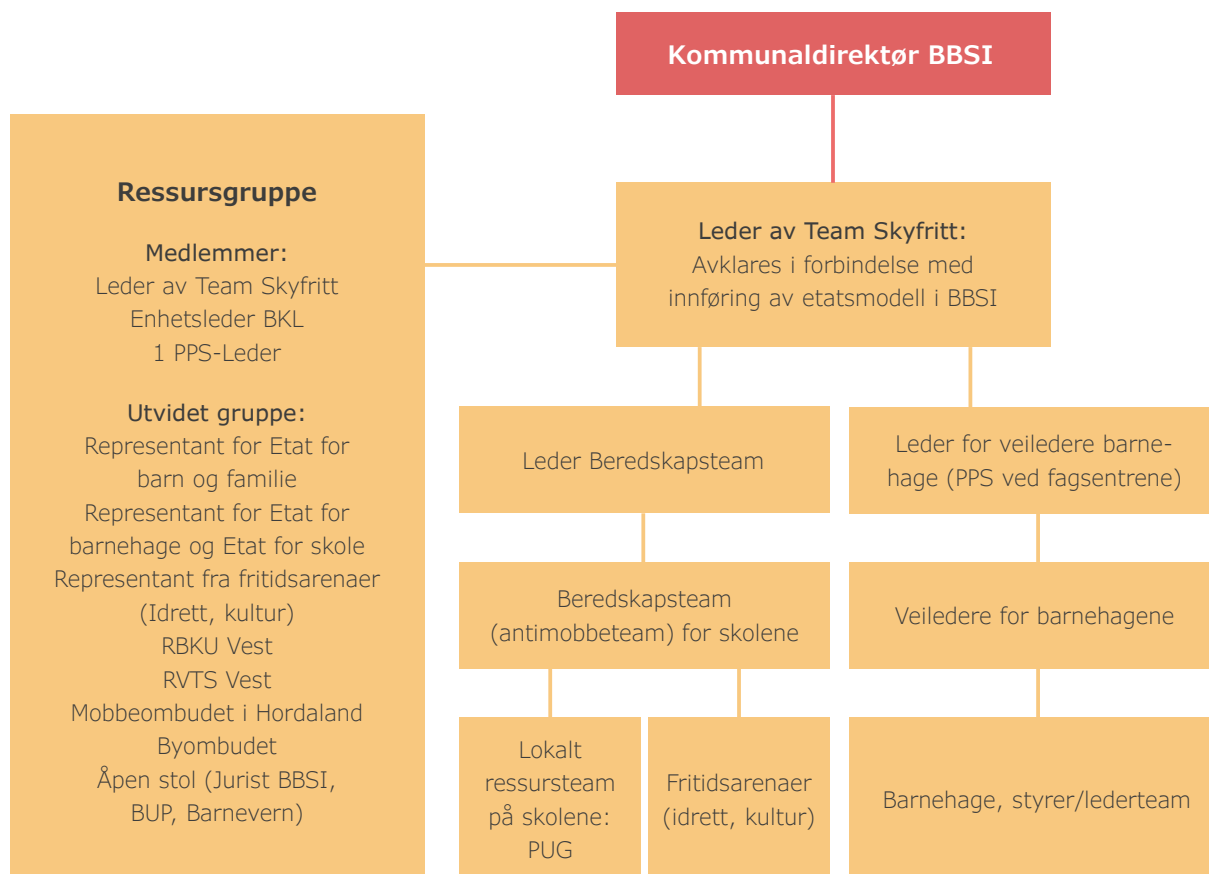
Med de overnevnte vurderingene og innføring av Team Skyfritt vurderes det ikke som nødvendig å etablere et eget mobbeombud i kommunen.

Bergen kommune vil:

- At det etableres et støttesystem, Team Skyfritt, for kommunale barnehager, skoler og fritidsarenaer knyttet til forebygging, veiledning, kompetanseoverføring og beredskap i mobbesaker.

5.2.1 Etablere Team Skyfritt

Støttesystemet skal være organisert på følgende måte:

Leder av Team Skyfritt

Leder av Team Skyfritt vil måtte avklares i forbindelse med innføring av etatsmodell i byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett. Leder av Team Skyfritt har det overordnede ansvaret og skal koordinere arbeidet til ressursgruppen og veilednings- og beredskapsteamene. Leder av Team Skyfritt vil rapportere direkte til kommunaldirektør i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett.

Ressursgruppe

Ressursgruppen fungerer som en kompetanseressurs for beredskapsteamene for skolene og fritidsarenaene og veilederne for barnehagene. Ressursgruppen skal veilede og bistå med kompetanse og kompetanseheving for beredskapsteamene og barnehageveilederne. Beredskaps- og veiledningsteam er beskrevet nedenfor. Ressursgruppen gjennomfører statusmøte, deler erfaringer og gjennomgår planer fra beredskaps- og veilederteamene. Ressursgruppen kan innkalle leder for beredskapsteamene og leder for veilederne etter behov. Ressursgruppen møter 2 ganger i året og flere ganger dersom det er behov.

Ressursgruppen består av en kjernegruppe som er ansatt i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett. I tillegg består ressursgruppen av en utvidet gruppe som har kompetanse og som arbeider på feltet, eksempelvis mobbeombudet i Hordaland, RBKU vest. Ressursgruppen kan hente inn ressurser

og kompetanse ved behov og etter sak, for eksempel psykisk helsevern for barn og unge (BUP) eller barnevern.

Fra august 2018 ble mobbeombudet i Hordaland etablert som et tilbud til alle barn og unge som opplever å ikke ha det bra i barnehagen eller på skolen. Mobbeombudet skal rettlegde i saker som handler om psykososialt miljø, barnets rettigheter og hvordan en går fram i sakene. Mobbeombudet i Hordaland inviteres inn som deltaker i ressursgruppen.

Ressursgruppen vil bestå av:

- Leder av Team Skyfritt. Avklares ved innføring av etatsmodell i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett (BBSI)
- Enhetsleder Bergen kompetansesenter for Læringsmiljø (BKL)
- 1 leder PPS

Utvidet gruppe:

- Representanter fra barnehage- og skoleetaten
- Representant fra fritidsarenaer (idretten, for eksempel Hordaland idrettskrets og kultur)
- Representant for Etat for barn og familie
- Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RBKU Vest)
- Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS Vest)
- Mobbeombudet i Hordaland
- Byombudet
- Skolehelsetjeneste/helsestasjon
- «Åpen stol». Innkalles ved behov, eksempelvis psykisk helsevern barn og unge, barnevern, juridisk kompetanse ved Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett

5.2.2 Veiledningsteam for barnehagene

Det etableres veiledningsteam for barnehagene. Veilederne rapporterer til leder av veiledningsteamene. Veilederne er knyttet opp mot PPS-kontorene og fagsentrene.

Barnehagen skal kunne be om hjelp og støtte fra veiledningsteamet til å håndtere en mobbesak der barnehagens tiltak ikke har ført frem. Foresatte kan også henvende seg til veiledningsteamene om de opplever at de ikke får den hjelpen de trenger fra egen barnehage.

En viktig funksjon for veiledningsteamene er å bidra til læring slik at barnehager får økt kompetanse som kan brukes i det forebyggende arbeidet og i arbeidet med å avdekke, følge opp og håndtere mobbesaker. Veilederne skal følge opp barnehagene og veilede dem i gode samspillsmønstre og etablering av god dialog mellom barnehage og foresatte.

Veiledningsteamet skal ikke overta saker fra barnehagene, men bistå med råd og veilede barnehagen. Dersom veiledning og rådgivning ikke blir fulgt opp, melder veiledningsteamet saken til leder av veiledningsteamene.

Veiledningsteamet skal ha en nøytral rolle i håndtering av mobbesaker. Veiledningsteamet skal informere foresatte om byombudets rolle og funksjon slik det er beskrevet i prosedyrene nedenfor. Byombudet deltar i saker der foresatte har ytret ønske om det.

Veiledningsteamene arbeider med utgangspunkt i ny Rammeplan for barnehagene som trådte i kraft fra august 2017 og nylig vedtatt kvalitetsutviklingsplan «Sammen for kvalitet – Lek og læring» hvor det fremgår at kommunen er forpliktet til å videreføre en forståelse av barnets danning som tar utgangspunkt i et sosiokulturelt læringssyn. Barnets medvirkning står sentralt i dette barne- og læringssynet. I tillegg sees barnet som en aktiv aktør i sin egen dannelsingsprosess.

Arbeidsformer, prosedyrer og oppgaver i arbeidet ut mot barnehagene

Når en mobbesak meldes fra foresatte eller barnehagen til veiledningsteamet iverksettes følgende prosedyre:

- Den som henvender seg til veiledningsteamet beskriver årsak og bakgrunn for henvendelsen.
- Det må innhentes skriftlig samtykke i hver enkelt sak ved utlevering av personopplysninger.
- Veilederne undersøker med styrer hvilke tiltak som er igangsatt.
- Innen 3 virkedager etter en mobbesak er meldt fra enten barnehage eller foresatte, skal det være gjennomført et møte med de involverte partene. I møtet skal det skapes en felles forståelse av utfordringene og mulige tiltak drøftes. Det skrives referat.
- Foresatte informeres om muligheten for å invitere byombudet inn i saken. Byombudet skal påse at forvaltningen følger opp sitt ansvar og at god forvaltningsskikk følges.
- Barnehagen utarbeider en tiltaksplan. Veiledningsteamet bistår og veileder ved behov.
- Tilbakemeldingsmøte etter 10 dager der partene deler sine erfaringer så langt knyttet til tiltakene som er iverksatt.
- Dialogmøte og evaluering med alle parter som var representert på det første møtet skal skje innen 30 dager og deretter månedlig, etter at tiltak og intervensjoner er iverksatt. På dialogmøtet;
 - Evalueres tiltak og intervensjoner knyttet til personalets arbeid.
 - Kjennetegn på nye og positive samhandlingsmønstre mellom barna og mellom barn og voksne identifiseres og drøftes.

Plan for videre arbeid og nye møter avtales frem til trygge og positive samspillsmønstre er etablert og saken lukkes.

De overnevnte prosedyrene for veiledningsteam vil evalueres 1 år etter opprettelsen av Team Skyfritt og vil justeres i tråd med erfaringene som gjøres.

5.2.3 Beredskapsteam for skoler og SFO

Det etableres beredskapsteam for skolene og SFO. Beredskapsteamet rapporterer til leder av beredskapsteamene.

Skolen skal kunne be om hjelp og støtte fra beredskapsteamet til å håndtere en mobbesak etter at tiltak har vært prøvd ut uten å oppnå ønsket effekt. Barn, unge og foresatte kan også henvende seg til beredskapsteamene om de opplever at de ikke får den hjelpen de trenger fra egen skole.

I saker som meldes til Fylkesmannen skal beredskapsteamene bistå og veilede skole og foresatte til det beste for elevene.³⁵

³⁵ Det vises til omtale under statusdel skole som omhandler opplæringslovens kapittel 9 A og elever og foreldre kan melde skolemiljøsak til fylkesmannen.

En viktig funksjon for beredskapsteamene er å bidra til læring slik at skoler/SFO og fritidsfeltet får økt kompetanse som kan brukes i det forebyggende arbeidet og i arbeidet med å avdekke, følge opp og håndtere mobbesaker.

Beredskapsteamet skal ikke overta saker fra skoler, men bistå med råd og veiledning til skolen. Dersom veiledning og rådgivning ikke blir fulgt opp, melder beredskapsteamet saken til leder for beredskapsteamene.

Beredskapsteamet skal ha en nøytral rolle i håndtering av mobbesaker. Beredskapsteamet skal informere foresatte om byombudets rolle og funksjon slik det er beskrevet i prosedyrene nedenfor. Byombudet deltar i saker der foresatte har ytret ønske om det.

Beredskapsteamene arbeider med utgangspunkt i ny overordnet del av læreplanverket og vedtatt kvalitetsutviklingsplan «Sammen for kvalitet – læring». Sammen for kvalitet - læring legger til grunn en bred forståelse av kompetansebegrepet som omfatter både kunnskap, ferdigheter, læringskompetanse, kommunikasjon og innovasjon. Denne forståelsen omfatter også sosiale og emosjonelle sider ved elevens kompetanse.

Arbeidsformer, prosedyrer og oppgaver i arbeidet ut mot skoler

Arbeidsformer, prosedyrer og tidsperspektiv skal være i tråd med opplæringslovens krav til aktivitetsplikt og tilhørende frister for håndtering av mobbesaker. Når en mobbesak meldes fra foresatte eller skole til beredskapsteamet iverksettes følgende prosedyre:

- Den som henvender seg til beredskapsteamet beskriver årsak og bakgrunn for henvendelsen.
- Det må innhentes skriftlig samtykke i hver enkelt sak ved utlevering av personopplysninger.
- Beredskapsteamet undersøker med rektor hvilke tiltak som er igangsatt.
- Innen 3 virkedager etter en mobbesak er meldt fra enten, skole eller foresatte, skal det være gjennomført et møte med de involverte partene.
- Foresatte informeres om muligheten for å invitere byombudet inn i saken. Byombudet skal påse at forvaltningen følger opp sitt ansvar og at god forvaltningsskikk følges.
- Skolen utarbeider en aktivitetsplan etter det som er framkommet på møte. Beredskapsteamet bistår og veileder ved behov.
- Evalueringssmøte med alle parter som var representert på det første møte innen 10 virkedager etter saken først ble meldt. På møtet evalueres effekten av tiltakene og eventuelt behov for andre eller nye tiltak. Plan for videre evaluering avtales.

De overnevnte prosedyrene for beredskapsteam vil evalueres 1 år etter opprettelsen av Team Skyfritt og vil justeres i tråd med erfaringene som gjøres.

Beredskapsteamets rolle i forhold til fritidsarenaer

Den viktigste oppfølgingen skjer gjennom voksnes observasjoner i barnehager, skoler og i fritidsmiljø. Alle voksne som omgås barn er viktige, både som rollemodeller og for å legge til rette for inkludering og vennskap. Trygge, omsorgsfulle og tydelige voksne bidrar med å forebygge, handle og følge opp når uønskede hendelser skjer.

Beredskapsteamet kan bidra med generell kompetanseheving *på hvordan ledere, ansatte og frivillige kan forebygge, avdekke og bekjempe mobbing, krenkelser og ekskludering* ut mot fritidsarenaer

som idrett- og kulturfeltet. Teamet kan også bidra i konkrete mobbesaker med råd og veiledning.

Når det gjelder idrettslagene skal alle idrettslag ha egen barneidrettsansvarlig³⁶.

Barneidrettsansvarlig bør kurses og opparbeide seg kunnskap og kompetanse om mobbing og bør være sentral i idrettslagets/klubbens praksis/rutiner og arbeid på dette feltet. Dersom idrettslaget ikke har rutiner for å håndtere slike saker, bør dette innarbeides i idrettslagets beredskapsplan.

Barneidrettsansvarlig må ha et tett samarbeid med barnet som blir mobbet og dets foresatte. Dette vil også kreve et samtykke fra foresatte med tanke på videre fremdrift i saken. Beredskapsteamet vil kunne veilede og bistå barneidrettsansvarlig ved behov.

5.2.4 Lokalt ressursteam i barnehager og skoler

Eksisterende strukturer i barnehage (lederteamet) og skolenes pedagogiske utviklingsgruppe (PUG) skal være et lokalt ressursteam som har særlig ansvar for å følge opp arbeidet med et godt barnehage- og skolemiljø samt forebygge mobbing. PUG og barnehagens lederteam tar kontakt med henholdsvis beredskapsteamene og veilederne for barnehage når det er behov for bistand og støtte i mobbesaker der tiltak har vært prøvd ut uten å oppnå ønsket effekt.

Målsettingen er at lokalt ressursteam i den enkelte barnehage og skole gjennom veiledning og støtte i en konkret mobbesak fra veileder/beredskapsteamet får økt kompetanse slik at barnehagen og skolen vil bli satt i stand til å håndtere sakene på egen hånd.

Barnehagens lederteam³⁷ og skolens PUG³⁸ skal støtte og veilede avdelingene i barnehagene samt kontaktlærer på skolen i mobbesaker.

5.3 Styrke det systematiske arbeidet gjennom bruk av programmer/modeller

5.3.1 Programmer mot mobbing i skolen

Bystyret vedtok i 2013 at det ønsket «at alle bergensskoler skal være tilknyttet et antimobbeprogram»³⁹ og byrådet har sagt i sin plattform at *alle skoler skal ha aktive mobbeprogram*.⁴⁰ Det finnes gode grunner for å pålegge skolene bestemte programmer, samtidig har forskning vist at et skolemiljøprogram alene ikke nødvendigvis er en oppskrift for suksess.⁴¹ Å forebygge og motvirke mobbing vil ikke lykkes dersom det ikke samtidig arbeides systematisk, langsiktig og målbevisst med holdninger og kompetanse hos alle ansatte for å skape et godt og inkluderende leke- og læringsmiljø.

³⁶ <https://www.idrettsforbundet.no/Nyhet/alle-idrettslag-ma-oppnevne-en-barneidrettsansvarlig/>

³⁷ Sammensetningen av lederteam i de kommunale barnehagene varierer. Disse kan enten bestå av styrer og pedagogisk leder eller styrer og pedagogisk konsulent.

³⁸ Rektor, skolens koordinator for spesialundervisning/rådgiver, lærerrepresentant og rådgiver PPT er medlem av PUG. I tillegg til eventuelle andre samarbeidspartnere etter ønske og behov, eks. barnevern, skolehelsetjeneste osv.

³⁹ Merknad ved behandling av Kvalitetsmelding for bergensskolen 2013

⁴⁰ Politisk plattform for byrådet Schjelderup, byråd utgått av Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre 2015-2019

⁴¹ NOVA 2014. Felles fokus - en studie av skolemiljøprogrammer i norsk skole.

Innledningsvis skal vi kort, med bakgrunn i det som fremkommer i statusdelen for skole, drøfte bruk av programmer i bergensskolen, før det fremgår hvordan programmer best kan benyttes i bergensskolen. Dette er i tråd med at bystyret har bedt byrådet om en *evaluering av tiltak og programmer mot mobbing i bergensskolen*.⁴²

Det finnes flere skolebaserte programmer/modeller i Norge som kan anvendes i arbeidet mot mobbing og for å bedre skolemiljøet. Foran er det vist til hvilke programmer som er i bruk i bergensskolen, hvilke erfaringer skolene selv opplever at de har med programmene og hvordan hvert av disse programmene er evaluert av hhv NOVA og Ungsinn. De fleste ungdomsskolene i Bergen bruker Olweus, mens på barneskolene er det mange ulike programmer som er i bruk og mange av programmene er i bruk i kombinasjon med andre tiltak rettet mot skolemiljøet.

Som elevundersøkelsen viser har andelen elever som opplever å bli mobbet i stor grad vært stabil for bergensskolen, men variert innad på skolene fra år til år. Dette på tross av at mange skoler bruker programmer eller deler av programmer der målet har vært blant annet å redusere mobbing. Det samme ser en nasjonalt.

Det er også slik at programmer ikke virker likt for alle, eller treffer alle elever like godt. Gjennom Forandningsfabrikken har Skoleproffene ved flere anledninger, formidlet at programmer ikke alltid er det rette, og kanskje særlig ikke for sårbare barn og unge. Det samme er også formidlet i høringsuttalelser fra Skoleproffene.⁴³

Samtidig er det slik at det foreligger evidens for at mange skolebaserte tiltak har en effekt når de implementeres og gjennomføres godt⁴⁴. Olweusprogrammet sine undersøkelser for skolene i Bergen som bruker Olweusprogrammet viser positive resultater og en nedgang i mobbing, og Ungsinn sine evalueringer av antimobbeprogrammer og skolemiljøprogrammer som det er vist til foran, gir flere av programmene gode evalueringer.

I den grad en kan konkludere, så kan en si at programmer i seg selv er ikke er en garanti mot mobbing eller krenkelser. Det ser vi ved at andelen elever som opplever seg mobbet ikke blir lavere, hverken i Bergen eller nasjonalt. På tross av bruk av programmer. Uansett hvilket syn en har på programmer, tyder andel barn og unge som opplever seg mobbet på at det fremdeles mangler bevissthet og kunnskap om mobbing på skolene og at skolene mangler systematiske tiltak for å forebygge, håndtere og stoppe mobbing. Nasjonalt ser en nå at interessen for de tradisjonelle programmene er synkende fra kommuner og skoler.

Programmer gir heller ikke garanti for god praksis i skolen. God praksis for å skape et trygt og inkluderende skolemiljø er knyttet til personalets verdier, holdninger og profesjonsfaglige kompetanse slik at alle elever ivaretas best mulig i møte med skolefelleskapet. Det er de voksnes ansvar å skape et godt og inkluderende læringsmiljø for alle. Arbeidet med å levendegjøre verdier og holdninger hos alle ansatte slik at de får betydning for hver enkelt elev, må alltid være grunnmuren i et systematisk skolemiljøarbeid. Programmer kan være et støttende verktøy i arbeidet for å forebygge mobbing og skape et trygt og inkluderende skolemiljø, men må komme i tillegg til skolens

⁴² Vedtak i privat forslag Bergen bystyre 24.10.18

⁴³ Høringssvar til Kunnskapsdepartementet fra Forandningsfabrikken og SkoleProffene om Endringer i Opplæringsloven

⁴⁴ NOU 2015:2 Å høre til - Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø

kontinuerlige og systematiske arbeid med skolemiljøet.

I kapittelet om «Kompetanse for et inkluderende fellesskap» kommer vi nærmere inn på hvordan skoleeier vil bidra til kompetanseheving i skolene slik at vi sikrer at personalet i barnehager og skoler arbeider systematisk og målrettet med holdningsarbeid og det å skape et inkluderende leke- og læringsmiljø.

Videre vil det fremgå hvordan programmer kan brukes i bergensskolen.

Bergen kommune vil:

- At skoleeier etablerer et system for å registrere omfanget av skolemiljø saker/mobbesaker
- Skoler som over to år har en negativ utvikling knyttet til mobbing følges tett opp av skoleeier og kan pålegges å bruke Olweus eller PALS
- Styrke veiledningskompetansen i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett på aktuelle program/modeller
- Innføre Olweusundersøkelsen ved alle skolene på 4. -10. trinn i en prøveperiode på tre år

5.3.2 Skoleeier etablerer et system for å registrere omfanget av skolemiljø saker/mobbesaker

I tillegg til støttesystemet for skolene som er beskrevet foran, skal skoleeier i årene fremover følge nøye med utviklingen på hver enkelt skole med tanke på arbeidet med skolemiljøet. Det er flere indikatorer som kan benyttes til dette:

- Elevundersøkelsen på 7. og 10. trinn. Denne undersøkelsen er obligatorisk for alle skoler å gjennomføre i dag, og inneholder flere spørsmål om mobbing⁴⁵ i tillegg til blant annet spørsmål om trivsel og arbeidsmiljø
- Olweusundersøkelsen på 4. - 10. trinn
- Foreldreundersøkelsen inneholder spørsmål om skolen gjør en god innsats for å begrense mobbing i tillegg til blant annet spørsmål om trivsel og relasjoner
- Gjennom etablering av støttesystemet og beredskapsteam for skole får skoleeier oversikt over hvilke skoler som har større utfordringer med konkrete mobbesaker
- Kvalitetsoppfølgingen skal fremover ha skolemiljø som et av flere tema og gir en viktig tilbakemelding til skoleeier om den enkeltes skoles arbeid med skolemiljøet

Seksjon for strategi, utvikling og utredning i den nye organisasjonsmodellen for Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett⁴⁶ får ansvar for å etablere et system der en sammenfatter tall og

⁴⁵ Elevundersøkelsen har spørsmål om en er blitt mobbet av andre elever, på hvilken måte en er blitt mobbet, hvem som mobbet, hvor mobbingen skjedde, om skolen gjorde noe for å hjelpe, om man er mobbet digitalt, hvem som mobbet digitalt, om en selv har mobbet og på hvilke måter, om man selv har mobbet digitalt og på hvilke måter, hvem, man mobbet digitalt, om man har blitt mobbet av voksne og på hvilke måter

⁴⁶ Etablering av etatsmodell i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett

resultater som foreligger for den enkelte skole knyttet til mobbing. Det skal utvikles kriterier knyttet til indikatorene over. Kriteriene skal brukes i en vurdering av om en skole har store utfordringer knyttet til mobbing, og om en skole skal pålegges å bruke et bestemt program.

5.3.3 Skoler som over to år har en negativ utvikling knyttet til mobbing følges tett opp av skoleeier og kan pålegges å bruke Olweus eller PALS

Når skoleeier over to år ser at en skole har en negativ utvikling, så skal en gå i dialog med skolen. Skolene er ulike og kan ha ulike utfordringer og behov knyttet til skolemiljøet, og det er nødvendig med en dialog med skolen for å finne de rette kompetansehevende tiltak, programmer/modeller eller verktøy som best kan møte skolens utfordringer. Det å hjelpe skolen til en utvikling i rett retning kan handle om mer enn å pålegge bestemte programmer/modeller.

Skoler som over to år har en negativ utvikling knyttet til mobbing, vil kunne bli pålagt å bruke Olweus eller PALS som skoleomfattende program/modell. Olweus og PALS skal være hovedtiltakene, mens Læringsmiljøprosjektet og Forandre med varme skal være supplerende prosjekt/verktøy som skoleeier/skolene kan vurdere å ta i bruk.

På samme måte som skolene er forskjellige, med ulike behov og utfordringer, har disse fire programmene/modellene/verktøyene ulik innretning.⁴⁷ Hvis en skole pålegges et program er det viktig at programmet svarer på skolens konkrete, lokale utfordringer. Olweus og PALS er skoleomfattende programmer/modeller, der Olweus er rettet mot mobbing og antisosial atferd og PALS er rettet mot å utvikle gode læringsmiljø, forebygge og redusere problematferd. Læringsmiljøprosjektet har vekt på å utvikle godt læringsmiljø, men også på å gi skolen gode rutiner for å avdekke og løse mobbesaker. «Forandre med varme» er en samling verktøy, der skolene kan velge mellom ulike verktøy. Timen «Livet» er det verktøyet flest skoler har arbeidet med, også en skole i Bergen har testet ut dette.

Olweus og *PALS* er valgt ut fra evalueringer gjort av programmene (Ungsinn og NOVA). PALS og Olweus var også to av de tre programmene Utdanningsdirektoratet ga støtte til over en toårsperiode i 2016. Disse to programmene er i tillegg de Bergen kommune har mest erfaring med, og der en også besitter kompetanse i egen organisasjon ved at UT ved BKL har Olweusinstruktører og PALS-veiledere. Per i dag er det 16 PALS-skoler i Bergen og 26 Olweus-skoler. Begge programmene/modellene har vedvarende oppfølging fra Uni helse (RBKU) og Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge.

Læringsmiljøprosjektet er utarbeidet av Utdanningsdirektoratet i samarbeid med læringsmiljøsentret i Stavanger. **Evalueringen** som nylig er gjort av prosjektet viser at skoler som deltar i prosjektet, har fått en kraftig reduksjon i antall elever som oppgi at de blir mobbet på skolen. Tidligere lå disse skolene over landsgjennomsnittet når det gjelder andel som ble mobbet, og etter å ha deltatt i Læringsmiljøprosjektet ligger de samme skolene klart under landsgjennomsnittet. Prosjektet har gitt verdifull kunnskap og kompetanse på sentrale områder knyttet til forebygging og stoppe mobbing, klasseledelse, hvordan utvikle et positivt klassemiljø samt skoleutvikling. Det er en klar tendens til at de involverte har hatt mest utbytte av det som konkret angår det å forebygge og stoppe mobbing. Flere av deltagerne i prosjektet mener at Læringsmiljøprosjektet har ført til en enda større kollektiv bevissthet rundt problematikken, og bidratt med noen konkrete virkemidler

⁴⁷ Se nærmere beskrivelse av programmene/modellene i statusdelen foran

som de opplever som nyttige. Vi har også erfaring lokalt fra prosjektet gjennom at tre bergensskoler har deltatt.

Forandringsfabrikken og Skoleproffene har hatt et pilotprosjekt der de har utviklet verktøyet «Forandre med varme». Forandringsfabrikken er et kunnskapssenter som ønsker å forandre skolen i samarbeid med barn og unge, og de bygger sitt arbeid på prinsippet om at de som har erfaring fra systemet har mye kunnskap om hva som er nyttig og hva som bør forandres. [Den nasjonale analysen av elevundersøkelsen 2017](#) viser at skoler ofte ser på elevmedvirkning som en tidstyv, og at elever opplever å mangle arenaer for å drøfte læringsmiljø. «Forandre med varme» er et verktøy som bygger på kunnskap fra elevene selv om hva som er nyttig, trygt og som kjennes som samarbeidende for dem. Det er derfor et verktøy som bygger på et annet perspektiv enn programmene/modellene nevnt over, og et verktøy der elevstemmen er tatt på alvor. Samarbeidet som Byrådsavdelingen har opprettet med Forandringsfabrikken utvikles, at erfaringer fra det pågående pilotprosjektet tas med videre, og at «Forandre med varme» blir et verktøy aktuelle skoler kan få benytte.⁴⁸

Det skal være etatsdirektør ved Etat for skole⁴⁹, som etter en helhetlig vurdering avgjør når og om en skole skal pålegges bruk av et program.

Som statusdelen viser er det mange ulike programmer i bruk på barnetrinnet i bergensskolen. Mange skoler har også, i tillegg til egen plan mot mobbing, utarbeidet egne varianter av programmer der de er inspirert av eller bruker elementer fra ett eller flere programmer som de har knyttet sammen med egne tiltak. Samtidig er det også noen skoler som ikke har programmer/bruker elementer fra programmer. Forskning har vist at det å tilpasse programmer/elementer fra programmer til skolens virkelighet og egne utfordringer er et viktig grep for å skape engasjement og eierskap til arbeidet, og at det er vanskeligere å få til en forankring hos lærerne hvis kommunen bestemmer at skolen skal innføre et bestemt program.⁵⁰ Skolene som bruker andre programmer/deler av programmer enn de ovennevnte, skal få fortsette med disse hvis skolen ikke har vedvarende utfordringer knyttet til mobbing, jf. etablering av system for å følge med på skolens mobbetall som er beskrevet over. Det samme gjelder skoler som ikke har programmer/elementer fra programmer.

Skolemiljø er tema i de to årlige ledersamtalene som gjennomføres mellom rektor og områdeleder. Ifølge lederavtalen skal områdeleder sammen med seksjonsleder (direktør i Etat for skole) ha tett oppfølging når skolen viser resultater utenfor standard⁵¹. I tråd med at det nå skal etableres et system for å registrere omfanget av mobbesaker, skal tett oppfølging omfatte skoler med negativ utvikling/mange mobbesaker. Vurderingen av i hvilken grad en skole har utfordringer som gjør at det er nødvendig med tiltak skal derfor gjøres på bakgrunn av et bredt datagrunnlag, slik som Skolelederforbundet også påpeker. Det betyr at dialogen med skolen kan starte på bakgrunn av flere ting: for eksempel at skolen over tid har mobbetall som ligger over snittet nasjonalt, at det er en eller flere alvorlige enkeltsaker ved skolen som kan tyde på systemsvikt, at foreldreundersøkelsen viser dårlig skår på skolemiljø eller at skoleeier gjennom Team Skyfritt erfarer at det er skoler som

⁴⁸ [Forandre med varme. Verktøy for trivsel i skolen](#)

⁴⁹ Jf. Etablering av etatsmodell i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett

⁵⁰ NOVA 2014 Felles fokus - en studie av skolemiljøprogrammer i norsk skole

⁵¹ Her viser dette til gjeldende Standard for sosial kompetanse

har særlige utfordringer. Det settes derfor ingen grense for hva som er «mange» mobbesaker, men det skal gjøres en helhetlig vurdering på bakgrunn av tilgjengelige data. På bakgrunn av dette, og dialogen med skolen, vil en avklare om endringen i mobbetall gjennom for eksempel elevundersøkelsen skyldes naturlig variasjon eller om det er nødvendig å sette inn tiltak i form av program eller andre tiltak.

5.3.4 Styrke veiledningskompetansen i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett på aktuelle program/modeller

Som vist i statusdelen for skole er det mange programmer i bruk i bergensskolen, og Utadrettet tjeneste ved Bergen kompetansesenter for læringsmiljø har kompetanse på svært mange av disse. Når vi som skoleeier går ut og anbefaler fire programmer er det naturlig at også veilederkompetansen på programmene/modellene styres mot disse programmene/modellen.

Bergen kommune har god kompetanse på Olweus, PALS og ICDP (se kap. 5.3.7) på Bergen kompetansesenter for læringsmiljø og i fagsentrene. Denne kompetansen vil Bergen kommune fortsette å videreutvikle. Læringsmiljøprosjektet og Forandre med Varme har utviklet sin egen fagkompetanse som er tilgjengelig for dem som bruker programmet/verktøyet.

5.3.5 Olweusundersøkelsen gjennomføres årlig ved alle skoler på 4.- 10. trinn i en prøveperiode på 3 år

Olweusundersøkelsen er en anonym kartlegging av mobbing blant elevene i form av spørreskjema til elevene. Spørreundersøkelsen gjennomføres på nettet. Skolene får en fyldig tilbakemelding om resultatet i form av tabeller og grafiske fremstillinger straks elevene er ferdige med undersøkelsen. Besvarelsen fra den enkelte elev er anonym, og det legges stor vekt på at elevene skal gi ærlige svar og at ingen skal få vite hva eleven har svart. Det foreligger et skriv til de foresatte der det informeres om selve undersøkelsen og om barnets og de foresattes rettigheter i forbindelse med den. Skolen sender skrivet til de foresatte minimum en uke før undersøkelsen gjennomføres.

Rapporten som skolen selv kan ta ut gir opplysninger om forekomsten av mobbing ved skolen, og hvor den skjer. Den gir også opplysninger om elevenes følelser overfor og holdninger til mobbing, om vennskap og skoletrivsel, samt om omgivelsenes reaksjoner. Informasjonen er et viktig utgangspunkt og et godt hjelpemiddel når det gjelder planleggingen av det videre arbeidet mot mobbing. Undersøkelsen har en egen del om nettmobbing.

Olweusundersøkelsen skal brukes på alle skolene over en periode på tre år. Da skal det gjøres en vurdering om dette skal være en permanent ordning.

Byrådet vil gå i dialog med Olweusprogrammet for å få innarbeidet spørsmål om seksuell trakassering i undersøkelsen. Modulen «Uønsket seksuell oppmerksomhet» er under utarbeiding.

5.3.6 Programmer i barnehagen

Det er relasjonen mellom barn og mellom barn og voksne, som definerer kvaliteten på samspillet. I møte med det uforutsette som oppstår i mellommenneskelige samspill, kreves det kompetanse til å kunne lytte, tilpasse seg og improvisere slik at barnets selvfølelse ivaretas. Samtidig må barnet få veiledning og støtte til å tilpasse seg fellesskapet i barnehagen. Programmer i seg selv er ingen garanti mot mobbing eller krenkelser. De gir heller ikke garanti for god praksis i barnehagen. Programmer som innføres og brukes uten en etisk og profesjonsfaglig vurdering kan utsette barnet

for nye krenkelser og maktovergrep. God praksis er knyttet til personalets holdninger, verdier og profesjonsfaglige kompetanse. I dette ligger det blant annet at hvert barn må møtes som et unikt individ og sees med nye øyne hver dag. Å utøve et godt profesjonsfaglig skjønner handler om at det alltid er barnets beste som skal veie tyngre enn en eventuell forpliktelse til å følge bestemte program, rutiner eller retningslinjer.

Bergen kommune vil:

- ICDP skal brukes som sensitiveringsprogram for ansatte i de kommunale barnehagene. De kommunale barnehagene skal ha minst 2 sertifiserte veiledere hver i ICDP innen 2023
- Barnehageeier etablerer et system for å registrere mobbesaker i barnehagen
- Barnehager med mange mobbesaker følges opp av barnehageeier

5.3.7 ICDP skal brukes som sensitiveringsprogram for ansatte i de kommunale barnehagene

International Child Development Program (ICDP) er et allmenpedagogisk sensitiveringsprogram som brukes i relasjonsfremmende kommunikasjon. Målsettingen med programmet er å understøtte omsorgskompetanse hos foresatte og dem som har omsorg for barn som sin profesjon. Programmet sikter først og fremst på å påvirke kvaliteten av kontakten og samspillet i relasjonen mellom barn og omsorgsgiver. ICDP gir personalet et godt faglig grunnlag for å utvikle holdninger, verdier og strategier på en systematisk måte for å kunne utvikle positive samspill, forebygge og håndtere uheldige samspillsmønstre.

ICDP handler om å fremme barns psykososiale utvikling gjennom voksnes sensitive samspill med barnet. ICDP-programmet er anerkjent og benyttet av bl.a. UNICEF og WHO. Programmet er i bruk i over 40 land, og er også svært utbredt i mange norske kommuner, helsestasjoner, barnevern, barnehager m.m. I regjeringens strategi for foreldrestøtte, *trygge foreldre trygge barn, 2018-2021*⁵² er det blant annet foreslått flere tiltak hvor ICDP blir trukket frem. ICDP har tre hovedmål:

- Å fremme den positive oppfatningen av og holdningen til barnet.
- Å påvirke omsorgsgivers forståelse av hvor viktig samhandlingen mellom omsorgsgiver og barnet er for barnets utvikling.
- Å fremme omsorgsgivers oppfatning av seg selv som kompetent og mestrende.

ICDP i Norge drives av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) i samarbeid med organisasjonen ICDP Norge. Det er Bufdir som utdanner og sertifiserer ICDP-trenere. Trenere har kompetanse til å lære opp veiledere. Veiledere har kompetanse til å arbeide direkte mot omsorgsgivere. ICDP har vært brukt i Bergen kommune siden starten på 2000-tallet og barnehagene har gode erfaringer med bruk av ICDP. Evaluering av ICDP i perioden 2007-2010 på oppdrag av

⁵² https://www.regjeringen.no/contentassets/23fff4c08d0440ca84543ff74786c6a0/bld_foreldrestotte_strategi_21juni18.pdf

barne- og likestillingsdepartementet, sier at foreldreveiledningen har gitt god støtte til foresatte. Evalueringen viser også til dokumentert god effekt av ICDP-foreldreveiledning til foresatte med minoritetsspråklig bakgrunn og foresatte som har barn med nedsatt funksjonsevne.

ICDP bygger på barnet som en aktiv medspiller i utformingen av samspillet med omsorgsgiverne. Dette er i tråd med barne- og elevsynet som ligger til grunn i Sammen for kvalitet - lek og læring (SFK-LOL) og Sammen for kvalitet - læring (SFK-L). Økt satsing på ICDP vil styrke barnehagenes arbeid med pedagogisk relasjonskompetanse. Dette arbeidsområdet er videreført i kvalitetsutviklingsplan for barnehagene SFK-LOL. Flere av de kommunale barnehagene bruker i dag ICDP i eget personale. Verdisyn og prinsippene i ICDP knyttes i disse barnehagene tett opp til kvalitetsutviklingsplanens verdigrunnlag. Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett gir tilbud til private og kommunale barnehager hvert år om opplæring som ICDP-veileder til barnehagens pedagogiske personale. I kommunale barnehager undertegner de ny-sertifiserte veilederne en kontrakt hvor de forplikter seg til å implementere og gi opplæring til de andre ansatte i barnehagen.

Personalet har ansvar for å håndtere mobbing og krenkelser i barnehagen. ICDP-veiledning for ansatte, vil være et bidrag i dette arbeidet. Flere sertifiserte ICDP-veiledere i barnehagene vil kunne styrke samarbeidet med foresatte og gi barnehagen gode verktøy for samarbeid med foresatte både i det daglige arbeidet, i foreldresamtaler og i eventuelle foreldreveiledningsgrupper. Både i et forebyggings- og oppfølgingsperspektiv er samarbeid med foresatte sentralt i arbeidet for et trygt og godt psykososialt miljø i barnehagen. ICDP-veiledning til foresatte med 8 temasamlinger er ikke en del av barnehagens oppdrag, men barnehager som har muligheter for å tilby ICDP-veiledningsgrupper til foresatte mottar tilskudd til dette. Kommunen vil videreføre ordning med tilskudd til foreldreveiledningsgrupper. Dette bidrar til at foreldreveiledningstilbudet ikke går på bekostning av pedagogenes tilstedeværelse i barnehagen.

Kommunen vil videre bidra til en økt satsning på ICDP-veiledningsgrupper rettet mot personalet i de kommunale barnehagene. Dette vil føre til en styrket kunnskapsbasert praksis i kommunen.

I Bergen er 69 sertifiserte ICDP-veiledere som oppgir at de benytter ICDP i det pedagogiske arbeidet. En har ikke oversikt over de private barnehagene. For å forankre og styrke satsingen på ICDP som program skal minst to pedagoger får veilederutdanning fra hver kommunal barnehage, noe som tilsvarer rundt 144 veiledere totalt. Barnehager som bruker Dialog skal gradvis fases over på ICDP. Andre programmer kan eventuelt benyttes i tillegg, men det må da settes noen vurderingskriterier for bruk av andre programmer.

Høsten 2018 er det 3 trenere i ICDP i kommunen og det er også nødvendig med en økning i denne kapasiteten. Det vil kunne være mulig å oppnå målsettingen om ønsket kapasitet på ICDP-veiledere innen en femårsperiode frem mot 2023 i de kommunale barnehagene. Satsing på ICDP kommenteres også under strategien – styrke samarbeid og dialog med hjem/foresatte, men med særlig henblikk på foreldreveiledning.

Kommunen vil gjennom samarbeidsforum med private barnehageeiere oppfordre til samme kompetansesatsing på ICDP-veiledning.

5.3.8 Barnehageeier etablerer et system for å registrere mobbesaker i barnehagen

Barnesamtaler og brukerundersøkelsen kan gi indikasjoner på om det er utfordringer knyttet til barnas trivsel og inkludering i barnehagen.

Gjennom etablering av støttesystemet og veiledningsteam for barnehagene får barnehageeier oversikt over hvilke barnehager som har større utfordringer med konkrete mobbesaker.

Seksjon for strategi, utvikling og utredning i den nye organisasjonsmodellen for Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett⁵³ får ansvar for å etablere et system der en sammenfatter tall og resultater som foreligger. Den nye barnehageetaten får oppfølgingsansvar.

5.3.9 Barnehager med mange mobbesaker følges tett opp av barnehageeier

Psykososialt miljø er tema i de to årlige ledersamtalene som gjennomføres mellom styrer og områdeleder.

Ifølge lederavtalen skal områdeleder sammen med seksjonsleder (direktør for barnehageetaten) ha tett oppfølging når barnehagen viser resultater utenfor standard.

I tråd med at det nå skal etableres et system for å registrere omfanget av mobbesaker, skal tett oppfølging omfatte barnehager med mange mobbesaker: Barnehager der det er mange mobbesaker følges tett opp av områdeleder og direktør for barnehageetaten.

5.4 Kompetanse for et inkluderende fellesskap

Som vist innledningsvis er mobbebegrepet omdiskutert, og det finnes flere ulike forståelser av begrepet. Her legges det til grunn et perspektiv på hva mobbing er, som tar opp i seg forståelsen av at mobbing ikke bare handler om den som opplever å bli mobbet og de/den som mobber, men at det handler om sammensatte sosiale prosesser, slik det er beskrevet tidligere. Det handler også om voksne og/eller barn/ungdommers handlinger som hindrer opplevelsen av å høre til, være inkludert og være en betydningsfull person i fellesskapet. En slik forståelse har konsekvenser for hvilke strategier og tiltak som gjennomføres.

Å skape et inkluderende fellesskap i barnehage og skole handler om samspillet, samholdet og relasjonen mellom alle aktører her. Forståelsen av hva mobbing er, peker særlig på det ansvaret de voksne har, og da handler det om alle de ansattes barne- og elevsyn, om deres verdier og holdninger, og hvordan de ansatte møter barn, elever og foresatte.

Barnehage og lærerrollen må profesjonaliseres med hensyn til kompetanse knyttet til det å skape et inkluderende fellesskap. Det må arbeides systematisk, langsiktig og målbevisst med holdninger og kompetanse hos alle ansatte for å skape et godt og inkluderende leke- og læringsmiljø.

⁵³ Referanse: Sak om omorganisering

Bergen kommune vil:

- Videreføre at ansatte i de kommunale barnehagene får kompetanseheving på arbeid med psykososialt miljø tråd med føringer i Sammen for kvalitet – Lek og læring (SFK-LOL)
- Videreføre temaet skolemiljø på samlingene Sammen for kvalitet - læring (SFK-L), med særlig vekt på inkludering og relasjonskompetanse
- Videreutvikle temaet skolemiljø som forskning på egen praksis, gjennom at en har særlig fokus på dette i samarbeidet med UiB
- At det utarbeides prosessoppgaver i form av konkrete utviklingsoppgaver knyttet til skolemiljø for skolene
- Gi økt kompetanse til ansatte i relasjonsfremmende kommunikasjon
- At veiledningsteamene for barnehage og beredskapsteamene for skole skal bidra til økt kompetanse i de ulike enhetene og samarbeide om større kompetansehevende tiltak for alle
- At skolene i sin lokale sosiale handlingsplan omtaler rutiner for inkludering av alle elever – inkludert sårbare grupper av elever som elever med nedsatt funksjonsevne

5.4.1 Videreføre at alle ansatte i de kommunale barnehagene får kompetanseheving på arbeid med psykososialt miljø i tråd med føringene i SFK-LOL

Satsingsområdet i kvalitetsutviklingsplanen for de kommunale barnehagene 2018 -2021 er grunnlag for livslang læring i det 21. århundre. Dette synliggjøres ut fra to perspektiv; barns grunnlag for livslang læring og personalets kompetanse og tilrettelegging. I kvalitetsutviklingsplanen understrekes det at de to perspektivene henger sammen og må sees i forhold til hverandre. Når det gjelder personalets kompetanse og tilrettelegging kommer dette til uttrykk i seks prioriterte områder for kompetanseutvikling innenfor:

- barns medvirkning
- leke- og læringsmiljø
- pedagogisk relasjonskompetanse
- overganger
- samarbeid med foresatte og medvirkning fra foresatte
- relasjonsfremmende kommunikasjon

Eier vil støtte ledelsens arbeid med utvikling av pedagogisk praksis gjennom fellessamlinger med barnehagenes lederteam.

Flere av områdene som er aktuelle for kompetanseutvikling av barnehagens ansatte er relevante når det gjelder forebygging og håndtering av mobbing i barnehagen. Kompetansetiltakene vil fremgå i halvårlige aktivitetsplaner fra Byrådsavdelingen.

Det videreførte området i kvalitetsutviklingsplanen for de kommunale barnehagene, pedagogisk relasjonskompetanse, er et område som er rettet mot barnehagens ansatte og handler om noe mer enn bare sosial kompetanse og relasjonskompetanse. Kvaliteten på den pedagogiske relasjonskompetansen er avhengig av de ansattes bevisste holdninger, verdier, barnesyn og læringssyn og virkeliggjøres gjennom personalets handlinger i møte med barn. Arbeidsområdet vil fortsatt følges opp som del av kompetansehevingstilbud og kvalitetsoppfølging. I tillegg er det viktig at den enkelte barnehage ivaretar kompetanseutvikling internt.

«Gjennom støttende relasjoner med aktive og lydhøre barnehageansatte utvikler barn evnen til å vise omsorg og empati, ta andres perspektiv og handle kompetent i en sosial kontekst» (Kvalitetsutviklingsplanen «Sammen for kvalitet – Lek og læring», 2018-2022). Ifølge professor Ingrid Lund handler mobbeforebygging om tre kjernepunkter som henger sammen 1. holdninger, 2. handlinger og 3. handlinger som henger sammen med holdninger. De voksne i barnehagen må ha fokus på sitt ansvar som voksen og være *oppmerksom på egen væremåte* i møte med hvert enkelt barn. Personalet må reflektere rundt egen sårbarhet og atferd i møte med barnet og ta ansvar for den påvirkningen og betydningen en som ansatt har i møte med barn, kollegaer og foresatte. I tillegg må personalet i barnehagen jobbe bevisst med tanke på støtte og positiv oppmerksomhet i relasjonen med barna. *Gode relasjoner* til de voksne gir en beskyttelse i seg selv. Derfor blir det viktig i mobbeforebyggende arbeid å ha en høy bevissthet i forhold til hvilken type oppmerksomhet det enkelte barnet på avdelingen får.

Forskning har også vist at ansattes relasjoner med foresatte, påvirker barnets status i barnegruppen og relasjonen til personalet. Det er de ansattes ansvar å sørge for å etablere og vedlikeholde trygge og *gode relasjoner til alle foresatte*. Voksnes arbeid knyttet til forebygging og håndtering av mobbing

i barnehagen krever i tillegg at voksne jobber med en god *tilbakemeldingskultur* seg imellom. I en god tilbakemeldingskultur, vil vi hverandre vel – selv om vi må både gi og ta imot vanskelige tilbakemeldinger. Alle som arbeider i barnehagen har et ansvar for å si ifra hvis en voksen gjør noe galt eller favoriserer et barn og ikke gir andre det de trenger. «Er det ikke rom for at man kan stoppe, støtte og veilede hverandre, legger man til rette for en kultur der mobbing kan få gode vekstvilkår» (Lund, 2018). Trygge ansatte med god tilbakemeldingskultur, varme og humor i et inkluderende arbeidsmiljø - har stor betydning også for barnas psykososiale miljø.

I et mobbeforebyggende perspektiv må personalet jobbe med å skape inkluderende leke- og læringsmiljø i barnehagen. Ved å gi barna *felles opplevelser og utvikle et fysisk leke- og læringsmiljø* både inne og ute i barnehagen som inspirerer til samspill og felles lek for alle, reduseres konflikter mellom barna og nye relasjoner mellom barna skapes.

5.4.2 Videreføre tema skolemiljø på SFK-L-samlingene, med særlig vekt på inkludering, relasjonskompetanse, foresatte- og elevmedvirkning

Tidligere er det vist at andelen elever i skolen som opplever seg mobbet varierer mellom trinnene innad på den enkelte skole. Det kan tyde på at det ikke er slik at noen skoler alltid er gode, mens andre er mindre gode, på det å skape et trygt og inkluderende miljø for alle. Det tyder heller på at de ansattes kompetanse varierer innad på skolene og at det er behov for skoleomfattende systematisk kompetanseheving knyttet til skolemiljø. En slik kompetanseheving må sees i sammenheng med nytt kapittel 9A i opplæringsloven, der det å arbeide med skolemiljø hverken kan eller skal være løsrevet fra å arbeide med læring. Hele skolens virksomhet må arbeide målrettet for å sikre elevene et trygt og godt læringsmiljø.

Sammen for kvalitet – læring (SFK-L) er kommunens kvalitetsutviklingsplan for skolene. Implementeringen av planen skjer blant annet gjennom 3-4 store samlinger om året. Hele kvalitetsutviklingsgruppen til skolene kalles inn her. Hver skole får i tillegg ta med 2 lærere. PPS-kontorene og de bydekkende tjenestene, BKL, Hålandsdalen leirskole og Bergen voksenopplæring blir også innkalt. På møtene gis det innspill i form av forelesninger i tillegg til at det er prosessarbeid i skolegrupper og profesjonsgrupper. Kvalitetsutviklingsgruppene tar med seg erfaringer og innspill fra samlingen til mellomarbeid på egen skole. Rektorene har i tillegg bydelsvise områdemøter hvor temaet fra samlingen i SFK-L blir løftet opp på nytt.

Skoleåret 2018/2019 ble det gjennomført 3 heldagssamlinger i SFK-L. Skolemiljø skal være et av flere tema på alle samlingene som gjennomføres. Roller, relasjoner og samhandling var tematikk på den første samlingen, inkludering og relasjonskompetanse ble drøftet på den andre samlingen, mens medvirkende elever og foresatte ble tatt opp på den siste samlingen.

Elevenes sosiale og faglige utvikling må sees i sammenheng, og skolemiljø er et tema som må videreføres på SFK-L-samlingene.

5.4.3 Videreutvikle temaet skolemiljø som forskning på egen praksis

For at kvalitetsutvikling skal nå helt ut i klasserommet gir Sammen for kvalitet-læring føringer for at *evidensbaserte undersøkelser og forbedringer* skal være en del av skolens praksis.⁵⁴ I implementeringen av planen har dette blitt konkretisert ved at skolene (både ledere, lærere og PPT)

⁵⁴ Sammen for kvalitet – læring s. 39

skal drive forskning på egen praksis gjennom aksjonsforskning som metode. Dette gjøres med faglig støtte fra Universitetet i Bergen (UiB). Støtten fra UiB gis i form av kompetanse om aksjonsforskning som metode. Skolemiljø er et tema der mange skoler ønsker å forske på egen praksis. Temaet *skolemiljø skal* videreutvikles som et tema skolene kan forske på gjennom at en i samarbeidet med UiB særlig har fokus på dette.

5.4.4 Utarbeiding av prosessoppgaver knyttet til skolemiljø

Fagavdelingen ved Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett gir veiledning og støtte ut til skolene knyttet til SFK-L. Blant annet har de utarbeidet de konkrete utviklingsoppgaver til skolene på hovedtemaene i SFK-L. Oppgavene inneholder relevant fagstoff og forslag til prosesser på fellestid, teamtid, trinntid og utprøving i klasserommet. Det skal utarbeides tilsvarende utviklingsoppgaver knyttet til temaet skolemiljø.

5.4.5 Gi økt kompetanse til ansatte i relasjonsfremmende kommunikasjon

Foresatte må møtes med respekt, åpenhet, empati og dialog. Barnehagen og skolen skal ha positive forventninger til hva foresatte kan bidra med, og legge til rette for relasjonsfremmende kommunikasjon. Alle ansatte skal i møte med foresatte benytte relasjonsfremmende kommunikasjon, både i det forebyggende arbeidet og i konfliktfylte mobbesaker. Barn, elever og foresatte skal oppleve at de blir lyttet til, tatt på alvor og får hjelp i saker som handler om mobbing og krenkelser.

Kompetanseheving av ansatte er en god strategi for å heve kvaliteten på samarbeidet mellom hjem og barnehage/skole, og det skal gis kompetanse til ansatte i relasjonsfremmende kommunikasjon i form av barnehage- og skolebaserte utviklingstiltak.

5.4.6 Veiledningsteamene for barnehage og beredskapsteamene for skole skal bidra til økt kompetanse i de ulike enhetene og samarbeide om større kompetansehevende tiltak for alle

Som vist til under «Etablering av Team Skyfritt», skal det opprettes veiledningsteam for barnehagene og beredskapsteam for skolene som del av et støttesystem for barn/unge, foresatte barnehager, skoler og fritidsarenaer i vanskelige mobbesaker. Samtidig som veilednings- og beredskapsteamene skal inn i vanskelige mobbesaker skal disse også bidra til læring slik at barnehager, skoler og fritidsfeltet får økt kompetanse som kan brukes i det forebyggende arbeidet og i arbeidet med å avdekke, følge opp og håndtere mobbesaker.

5.4.7 At skolene i sin lokale sosiale handlingsplan omtaler rutiner for inkludering av alle elever – inkludert sårbare grupper elever som elever med nedsatt funksjonsevne

Skolene skal ha en lokal sosial handlingsplan for skolemiljøet som inneholder rutiner og skolens beskrivelse av arbeidet for å fremme et godt skolemiljø. Skolene i den sosiale handlingsplanen skal omtale rutiner for inkludering av alle elever – inkludert sårbare grupper elever som elever med nedsatt funksjonsevne.

5.5 Forpliktende tverrfaglig og tverretatlig samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø

For de kommunale barnehagene er det etablert tverrfaglige utviklingsteam (TUT) i hvert byområde. Målsettingen med teamene er å gi adekvat hjelp til barnehage, barn og foresatte på lavest mulig nivå. Teamene skal ha en systemisk og utviklingsorientert tilnærming og skal bidra til å øke den pedagogiske kvaliteten rundt barn med spesielle behov. Det tverrfaglige perspektivet med hjelpetjenestene sitt mandat og sin kompetanse skal bidra til å sikre barn adekvat hjelp. Teamene består av kommunale barnehager, PPS, barnevernet, helsestasjon og ergo- og fysioterapitjenesten.

På hver skole er det etablert tverrfaglige team som arbeider med oppfølging av enkeltsaker og systemutvikling. Tverrfaglig team består av skolens ledelse, skolehelsetjenesten, barnevernet og PPT. Andre samarbeidspartnere og eksterne aktører kan innkalles ved behov. Tverrfaglig team kan være en arena der man tar opp temaer knyttet til elevens læringsmiljø. Tverrfaglig team kan også være en ressurs der lærere får hjelp og råd til å håndtere vanskelige og utfordrende ting som dukker opp knyttet til elevers læringsmiljø.

I 2017 kom helsedirektoratet med en ny nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsestasjon, skolehelsetjenesten og helsestasjon for ungdom⁵⁵. Målsettingen er å skape et trygt og godt oppvekstmiljø for alle barn og unge. I den nye retningslinjen er det formulert flere sterke anbefalinger. Helsestasjonene skal ha et systematisk samarbeid med barnehagene i kommunen, skolehelsetjenesten bør ha et samarbeid med skolene rundt systemrettet arbeid, og skolehelsetjenesten bør bidra i skolens arbeid med tiltak som fremmer et godt læringsmiljø for elevene.

Det har ikke tidligere vært tydelige nasjonale føringer på at skolene må samarbeide med skolehelsetjenesten. Det har derfor vært ulikt hvordan denne har vært involvert i skolens arbeid med læringsmiljøet til elevene. I forbindelse med innspillsmøte kom det frem at skolene ønsker et tverretatlig samarbeid og at skolehelsetjenesten er viktig i samarbeidet for å utvikle et godt skolemiljø.

Skolene er pålagt å samarbeide med andre kommunale tjenester. I forarbeidene gjelder denne samarbeidsplikten både på individ- og systemnivå. Pålegget om å samarbeide gjelder også for barn som utsettes eller utsetter andre for mobbing. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-52-l-20172018/id2594304/>.

Det er i dag grunnskoler i Bergen som har ansatt andre yrkesgrupper enn lærere, eksempelvis omsorgsarbeidere, miljøarbeidere og miljøterapeuter. Miljøterapeuter er i hovedsak offentlige godkjente profesjoner som for eksempel sosionom, sykepleier, barnevernspedagog spesialpedagog m.fl. De arbeider med forebyggende oppgaver, sosialpedagogiske oppgaver og miljøarbeid opp mot enkeltelever/grupper av elever. Miljøterapeutene kan bidra til å øke trivselen og styrke læringsmiljøet rundt elevene gjennom samarbeid med skolehelsetjeneste, PPT, deltakelse i tverrfaglige team som er etablert i skolene m.m.

⁵⁵ <https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten>

Bergen kommune vil:

- Etablere et forpliktende samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø i de tverrfaglige teamene i barnehage og skole.
- Videreføre satsing på TIBIR

5.5.1 Etablere forpliktende samarbeid rundt barn og unges læringsmiljø i de tverrfaglige teamene i barnehage og skole

I planen, *Byens barn – Bergens fremtid*⁵⁶ fremgår det at det skal legges til rette for bedre samarbeid mellom ulike tjenester. Samarbeidet mellom helsestasjon/skolehelsetjeneste og barnehage/skole skal styrkes på kompetanse til å gjenkjenne behov, avklaring rundt og oppfølging av utsatte og sårbare enkeltbarn og familier. Et av tiltakene i planen er å styrke samarbeidet og avklaringer mellom helse- og sosialtjenestene, barnehage og skole og PPS gjennom felles metodiske tilnærminger og tverrfaglige team.

Den nylig etablerte barne- og familiehjelpen er ett av tiltakene som ble vedtatt i handlingsplanen «Bergens barn, byens fremtid». Barne- og familiehjelpen er et tilbud innen psykisk helse og er lagt til Byrådsavdeling for helse og omsorg, ved Etat for barn og familie, og skal være lavterskel ressursentre som skal hjelpe barn, unge og familier på et tidligst mulig tidspunkt. Det er mulig å henvende seg direkte for å få råd og støtte uten henvisning. Tiltaket er en forlengelse av helsestasjon og skolehelsetjenesten. Barne- og familiehjelpen er underlagt barne- og familietjenesten i Byrådsavdeling for helse og omsorg. Dette er en viktig samarbeidspartner for barnehagene og skolene.

Med ny nasjonalfaglig retningslinje er føringene og anbefalingene rundt samarbeid, systemisk arbeid og forankring mellom helsestasjon, skolehelsetjeneste, barnehage og skole blitt tydeliggjort. I tillegg er det tidligere i handlingsplanen «Bergens barn, byens fremtid» vedtatt at samarbeidet skal styrkes mellom etatene og at de tverrfaglige teamene er en mulig kanal for dette. Det skal etableres et forpliktende samarbeid om barn og unges leke- og læringsmiljø mellom helsestasjonene og barnehagene i de tverrfaglige utviklingsteamene (TUT) og mellom skolehelsetjenesten og skolene i de tverrfaglige teamene. Det skal arbeides både system- og individrettet. Enkelt saker må anonymiseres, eller må være avklart hos foresatte. Rutiner og samarbeidsavtale i de tverrfaglige utviklingsteamene i barnehage (TUT) og de tverrfaglige teamene i skole skal omtales i den digitale nettressursen.

5.5.2 Videreføre satsing på tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR)

Satsingen på TIBIR er besluttet på bakgrunn av at Bergen kommune ønsker å redusere forekomsten av alvorlige atferdsvansker ved å satse på tidlig intervensjon og gi et tverrfaglig og helhetlig tilbud. Kommunen har også et mål om å få en nedgang i omfattende, inngripende og kostbare tiltak i forhold til barn med atferdsvansker. Bergen kommune undertegnet våren 2018 en ny intensjonsavtale med nasjonalt utviklingssenter for barn og unge (NUBU) om å fortsette implementeringsarbeidet på grunnlag av en ny implementeringsplan der Byrådsavdeling for

⁵⁶ <https://www.bergen.kommune.no/politikk/bystyret/bystyret-2015-2019/7014/7016/article-141843>

barnehage, skole og idrett og Byrådsavdeling for helse og omsorg skal samarbeide. Ansatte i pedagogisk psykologiske sentre (PPS), Bergen kompetansesenter for Læringsmiljø (BKL) og Barne- og familietjenesten har deltatt på kurs i ulike intervensjoner innen TIBIR.

5.6 Sikre barn og unge økt medvirkning på systemnivå

FNs barnekonvensjon slår fast at barn har rett til å gi uttrykk for sin mening i alle forhold som gjelder barnet, og at barns synspunkter skal legges vekt på i samsvar med alder og modenhet. Både *Rammeplan for barnehagen*, *Opplæringsloven* og *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen* vektlegger barn og unges medvirkning som sentralt for å utvikle et leke- og læringsmiljø som fremmer trivsel og utvikling. Alle barnehagebarn skal erfare å få innflytelse på det som skjer i barnehagen, og elevmedvirkning skal prege skolens praksis.

Barn og unges medvirkning er også tydeliggjort i Bergen kommunes vedtatte kvalitetsutviklingsplaner «Sammen for kvalitet – Læring (SFK-L)» for skole og «Sammen for kvalitet – Lek og læring (SFK-LOL)» for barnehage. I tråd med SFK-L er det utviklet en standard for praksis *Læringskompetanse for fremtiden - standard for praksis i bergensskolen* som blant annet identifiserer hva som er god kvalitet på læringsarbeidet i et elevmedvirkningsperspektiv.

I barnehagenes kvalitetsutviklingsplan (SFK-LOL), er det utviklet kjennetegn for satsningsområdet *Grunnlag for livslang læring i det 21. århundre*. «Kvalitetsutvikling i barnehagen er bare reell dersom den utgjør en positiv forskjell i praksis for barna» (Bergen kommune, 2018). Barnehagens barnesyn står i et paradigmeskifte hvor vi har beveget oss fra en tradisjonell oppfatning av at den voksne «vet best» og har definisjonsmakten - til en voksenrolle som bygger på likeverd og anerkjennelse av barnet og barndommens egenverdi.⁵⁷ Personalets barnesyn og barns medvirkning er sentral i det pedagogiske arbeidet med kjennetegnene og kan utgjøre en positiv forskjell for barnas liv i barnehagen.

Barn og unges stemme i barnehagen og skolen skal høres på to ulike medvirkningsarenaer. Det ene kan kalles relasjonsbasert medvirkning, og handler om den direkte kommunikasjonen mellom barn/elever og voksne. Den andre type medvirkning er på systemnivå. I barnehagen og skolen blir barn og unges stemme hørt på systemnivå på ulike arenaer; gjennom kvalitetsoppfølgingen, ulike møtefora og elevrådet (skolen).

Fjorårets [analyse av elevundersøkelsen](#) på nasjonalt nivå viser at slik skolen er i dag, opplever mange at arbeid med medvirkning i saker som gjelder klasse- og sosial kompetanse sees på som tidstyver. Rapporten sier videre at *Det å mangle arenaer for å drøfte læringsmiljø og ta opp saker som angår klassen fordi de på en måte går «på bekostning» av faglige aktiviteter, er alvorlig. Et godt og trygt klasse- og sosialmiljø med elever som opplever at de medvirker er en forutsetning for et godt læringsmiljø.*

Barn og unges medvirkning er vesentlig for å skape et godt leke- og læringsmiljø. Barn og unge skal få erfare at de blir tatt på alvor, at de har reell innflytelse og får mulighet til å påvirke det som angår dem.

⁵⁷ Medvirkning i barnehagen. Potensialer i det uforutsette, Berit Bae (red), 2012

Bergen kommune vil:

- Videreføre at barne- og elevstemmen blir hørt i kvalitetsoppfølgingen
- At barnestemmen skal høres i barnehagens ulike møtefora og påvirke barnehagens innhold og praksis
- At skolene skal styrke medvirkning fra elever og elevråd i arbeid med skolemiljøet
- Mobbing på digitale arenaer tas inn som tema i elevråds kursene som gjennomføres i forbindelse med kvalitetsoppfølgingen

5.6.1 Videreutvikle verktøy som sikrer barnestemmen i kvalitetsoppfølgingen

Barnestemmen blir i dag hørt i kvalitetsoppfølgingen i både de kommunale barnehagene og i skolen.

Kvalitetsoppfølgingen av de kommunale barnehagene har vært gjennomført som et dialogmøte. Møtet skal bidra til å støtte barnehagene i å utvikle egen kvalitet og gi eier informasjon om kvaliteten i barnehagen. I dialogmøtet har barnesamtaler vært benyttet for å få inn barneperspektivet.

I kvalitetsoppfølgingen av skolene deltar representanter fra elevrådene i kvalitetsoppfølgingsmøtene. Fagavdelingen i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett har på forhånd holdt kurs for elevrådene, kursene har vist seg å ha hatt stor betydning for elevenes bidrag i møtet.⁵⁸ Elevrådet, og også FAU og skolen, bruker vurderingskryss som metode, der utgangspunktet er to spørsmål: Hva er bra og hvordan kan ting gjøres bedre. I kvalitetsoppfølgingsmøtet presenterer elevrådet sin analyse av skolens ståsted på valgt tema. De siste årene har elevene gitt innspill og vært med på refleksjoner og vurderinger i møtet når skolemiljø har vært tema.

Byrådet vil videreføre at barne- og elevstemmen blir hørt i kvalitetsoppfølgingen.

5.6.2 Barnestemmen skal høres i barnehagens møtefora og påvirke innhold og praksis

Alle barn har krav på å bli møtt med lydhørhet og respekt for sine intensjoner og perspektiver ut fra sin opplevelsesverden. Mange barn har ennå ikke utviklet et verbalt språk og barnestemmen er et uttrykk for en utvidet forståelse som innebærer å observere, reflektere og tolke barnets handlinger og intensjoner. Barnet skal bli møtt med anerkjennelse og få en opplevelse av at deres bidrag er viktig i barnehagens innhold, i fellesskapet og saker som vedrører det enkelte barnet. Barnehagen skal være en arena hvor barna kan prøve ut ulike sider ved samspill, fellesskap og vennskap – samtidig skal barnehagen bidra til å forebygge krenkelser og mobbing. Denne balansen krever at personalet har god kunnskap om barns utvikling, kjennskap til det enkelte barnet og kompetanse i å støtte, veilede, utvikle og utvide positive samspillsmønstre i barnegruppen. Barnehagens psykososiale leke- og læringsmiljø skal jevnlig være tema i barnehagens ulike møtefora for eksempel; pedagogiske ledermøter, base- eller avdelingsmøter, planleggingsdager osv. Gjennom observasjoner og refleksjon i det faglige fellesskapet i personalet, skal barnet og

⁵⁸ Se nærmere beskrivelse av kvalitetsoppfølgingen og elevenes deltakelse her s. 8-10 i [Kvalitetsmelding for skolen 2016-2017](#)

barnegruppens psykososiale leke- og læringsmiljø ivaretas. «Personalet skal ivareta gode og trygge relasjoner mellom barna i grupper, mellom barn og personale og mellom personale og foreldre» (Rammeplanen, 2017).

5.6.3 Skolene skal styrke medvirkning fra elevråd i arbeid med skolemiljøet

Som vist under statusdelen for skole, har mange grunnskoler trukket frem at det er viktig at en blir bedre på å sikre barns medvirkning i saker som angår skolemiljøet. Også på innspillsmøtet ble dette trukket fram av Ungdommens bystyre, som spilte inn at elevrådene på skolen er en stor ressurs som ikke alltid blir benyttet. Også Skoleproffene har fremhevet at skolen må bli bedre til å ta elevene på alvor, lytte til elevens råd om hvordan skolen kan bli et bedre sted å være og lære.

Alle skoler skal ha et skolemiljøutvalg, men vi erfarer at det varierer i hvor stor grad elevrådet er aktivt involvert i arbeidet. For å bedre sikre elevrådets deltakelse skal elevrådets deltakelse og arbeid i Skolemiljøutvalget være et fast punkt på kvalitetsoppfølgingsmøtet.

5.6.4 Mobbing på digitale arenaer skal være tema i elevråds kursene som gjennomføres i forbindelse med kvalitetsoppfølgingen

Når det gjelder mobbing på ulike digitale arenaer er dette et tema der en i større grad kan bruke elevenes medvirkning som ressurs. Digital mobbing skal derfor inn som tema i elevråds kursene som holdes i forkant av kvalitetsoppfølgingen. Per i dag er det slik at halvparten av elevrådene kurses hvert år, der de forbereder seg til kvalitetsoppfølgingen gjennom å gjøre en undersøkelse av skolemiljøet og læringsarbeidet på sin skole ved å besøke grupper/klasser på 5. – 7. trinn. Undersøkelsen presenterer på kvalitetsoppfølgingsmøtet i form av vurderingskryss. I forbindelse med forberedelsesarbeidet rundt tema skolemiljø skal digital mobbing være et undertema.

5.7 Styrke samarbeidet med og involvering av foresatte

Foresatte og frivillige er en avgjørende ressurs i arbeidet for å skape et godt og inkluderende miljø i barnehager, skoler og innenfor den frivillige sektoren. Bergen kommune vil at samarbeidet med foresatte skal være proaktivt og at barnehagene, skolene og fritidsarenaene skal ha strategier for å engasjere og involvere alle foresatte. Foresatte har medansvar for å skape et godt fellesskap mellom barna, men det formelle ansvaret for samarbeidet ligger hos barnehagen, skolen og fritidsarenaene.

Foresattes engasjement og sosiale ressurser er sentralt for formidling av normer og verdier. Barn og unge vil lettere ta til seg barnehagens, skolens og fritidsarenaenes normer og verdier når de foresatte også støtter disse. Foresattes samarbeid med hverandre, med barnehagen, skolen og fritidsarenaene utgjør derfor en viktig del av barn og unges leke, læringsmiljø og trivsel.

I barnehagen har godt samarbeid med foresatte betydning for barnets trygge tilknytning til de ansatte. En trygg og god relasjon til personalet, er grunnleggende for barnets trivsel, vennskap, lek og læring. Ansatte og foresatte må arbeide sammen for å oppnå et inkluderende og godt psykososialt miljø som forebygger mistriksel, utrygghet, mobbing og krenkelser.

Det er variasjon i hvordan foresatte opplever samarbeidet med skolen. I kvalitetsoppfølgingsmøtene med skolene i 2018 ga mange skoler uttrykk for at de kunne bli bedre på kommunikasjon og samarbeid med foresatte når det gjaldt skolemiljø. Videre viser resultatene fra brukerundersøkelsen

2,1 %

av elever på sjuende trinn
oppgir at de blir mobbet
digitalt.

Elevundersøkelsen skoleåret
høsten 2018, 7. trinn

for skole at foresattes opplevelse av medvirkning generelt har lav score. Skolene må være bevisste på at foresatte ikke er en homogen gruppe der alle har de samme behovene eller har mulighet for å bidra/delta på samme måte. Ulike foresatte vil derfor kunne dra nytte av ulike samarbeidsstrategier.

Også på innspillsmøtet understreket mange viktigheten av et godt samarbeid med foresatte i barnehage, skole og på fritidsarenaer når det gjelder å forebygge, avdekke og håndtere mobbing, og generelt i arbeidet med det psykososiale miljøet for barn og unge.

Etablering av Team Skyfritt, med veiledningsteam for barnehage og beredskapsteam for skole og fritidsarenaene, som det er vist til tidligere, vil være med å styrke dialog og samarbeid mellom foresatte og barnehage/skole/fritid. Også den digitale nettressursen skal gjøre det enklere for foresatte og barn og unge å finne frem til relevant informasjon og hjelp ved behov. I tillegg er det flere tiltak for hva barnehagene og skolene bør og skal gjøre for å styrke samarbeid med, og involvering av, foresatte i saker som gjelder psykososialt miljø i barnehage og skole:

Bergen kommune vil:

- Koordinere tverrfaglig samarbeid for å gi tilbud om ICDP-veiledningsgrupper for foresatte
- At psykososialt miljø skal være fast årlig tema på foreldremøter og i Samarbeidsutvalg/Skolemiljøutvalg
- Utarbeide tips og ideer til gode aktiviteter foresatte kan gjennomføre
- Videreføre at foreldreråd/FAU deltar i kvalitetsoppfølgingsmøtene
- Legge til rette for informasjon til foresatte og frivillige knyttet til sosiale medier og nettmobbing

5.7.1 Tverrfaglig samarbeid for å gi tilbud om ICDP-veiledningsgrupper for foresatte

Ulike foreldreveiledningstiltak er blant de mest virkningsfulle og kostnadseffektive metoder for å forebygge omsorgssvikt, sosiale, emosjonelle og atferdsmessige vansker hos barn og unge (Ungsinn 2017). Foresattes omsorgsutøvelse påvirker barns selvbilde, identitet og utvikling. Dette har betydning for barns mestring av egne liv knyttet til blant annet helse, læring og videre utdanning. En evaluering av ICDP Norge viser positiv endring i foreldrestil for foresatte som har deltatt i ICDP-veiledningsgrupper. Etter å ha deltatt på gruppesamlingene, opplever foresatte færre utfordringer knyttet til barnets vanskeligheter, nedgang i opplevelse av ensomhet, og en positiv endring i holdninger til barneoppdragelse. ICDP-foreldreveiledning vil kunne være et bidrag i et mobbeforebyggende perspektiv. Innholdet i temaene og øvelser som for eksempel handler om å redefinere egen oppfatning av barnet, vil bidra til å fremme en positiv oppfatning og holdning - både til eget barn men også til andre barn.

Regjeringens strategi for foreldrestøtte (2018-2021) «Trygge foreldre – trygge barn» fastslår at kommunen er den viktigste aktøren i å gi støtte til foresatte. Staten forvalter flere tilskuddsordninger for å stimulere til foreldrestøttende tiltak i kommunene. Tilskuddsordningen til foreldrestøttende tiltak i kommunene har blitt styrket og er i 2019 på om lag 37 mill. kroner. Det gis støtte til tiltak som er ment å være for alle foresatte (som ICDP og varianter av Circle of Security), og til

foresatte med særlige behov – for eksempel minoritetsspråklige foresatte eller foresatte som deltar i introduksjonsprogrammet for flyktninger (Strategi for foreldrestøtte, 2018-2021 s. 46).

Når det gjelder foreldreveiledning for foresatte, så viser byrådet til Barne- og familiehjelpen som ble opprettet i 2018. Barne- og familiehjelpen har ulike lavterskeltilbud til barn, ungdom og familier. Foresatte kan ta kontakt med Barne- og familiehjelpen som har kurs og gir råd og veiledning. Det er ikke nødvendig med henvisning for å ta kontakt. Barne- og familiehjelpen tilbyr blant annet ICDP-kurs for å veilede foresatte til et bedre samspill med barna.

Kommunen vil initiere til en økt satsing og tverrfaglig koordinering av kompetanseutvikling rundt ICDP-programmet i Bergen kommune og ser dette i sammenheng med regjeringens strategi «Trygge barn – trygge foreldre». Det er et mål at foresatte enklere kan finne frem, melde seg på og delta i ICDP-veiledningsgrupper. Det er ønskelig at tilbudet skal gis til alle foresatte. Slik blir dette alminneliggjort og en del av et felles løft for alle foresatte i Bergen kommune. Tromsø kommune har utviklet en modell for å koordinere opplæring av trenere og veiledere hvor intensjonen er å ha en helhetlig og tverrfaglig satsing. I modellen utdannes pedagogiske ledere som veiledere for ansatte i barnehagen, mens forebyggende helse har ansvar for ansatte på helsestasjon/barne- og familiehjelpen og veiledningsgrupper for foresatte. Ledere på SFO har ansvar for ICDP-grupper for ansatte på SFO.⁵⁹ Kommunen vil initiere til en tilsvarende tverrfaglig koordinering av opplæring og tilbud om ICDP-veiledning.

5.7.2 Psykososialt miljø skal være tema på foreldremøter og i Samarbeidsutvalg (SU)/ Skolemiljøutvalg (SMU)

Et godt samarbeid mellom hjem og barnehage/skole er viktig for å legge til rette for lek, læring og trivsel. Samarbeidet er et gjensidig ansvar, men det er barnehagen og skolen som skal ta initiativ til og legge til rette for samarbeidet.

Ved oppstart av hvert barnehage- og skoleår, skal arbeid med psykososialt miljø være tema på foreldremøte og i SU/SMU i henholdsvis barnehage og skole. Barnehagens årsplan og skolens sosiale handlingsplan skal gjennomgås og presenteres på foreldremøte. Psykososialt leke- og læringsmiljø skal være tema på foreldremøte med jevne mellomrom. Foresatte skal være orientert og få mulighet til å komme med innspill til barnehagens og skolens arbeid for et godt og trygt psykososialt miljø.

5.7.3 Utarbeide tips og ideer til gode aktiviteter knyttet til psykososialt miljø foresatte kan gjennomføre

Et inkluderende miljø er noe som barn og unge, ansatte, ledere på fritidsarenaer og foresatte skaper sammen. Foresatte kan for eksempel hjelpe til med å sørge for at barn/ungdom i en klasse kjenner at de hører til og inkluderes, og foreldreengasjement er viktig både for å skape relasjoner mellom barn, men også mellom foresatte. I forbindelse med skolestart 2018 hadde Komite for barnehage, skole og idrett seminar der Foreldrerådets arbeidsutvalg (FAU) på 33 skoler var inviterte til å komme med innspill og erfaringer. Her var det flere som etterlyste ideer til hva FAU kan bidra med.

⁵⁹ <https://img8.custompublish.com/getfile.php/4039499.1308.p7lnpjwbqkjuwi/Plan+for+2017+-+2018.pdf?return=www.tromso.kommune.no>

Det skal derfor utarbeides tips og ideer til gode aktiviteter knyttet til hvordan foresatte kan arbeide for å skape et godt psykososialt miljø i klassen/på skolen/på fritidsarenaene. Dette skal legges inn i nettressursen som er omtalt tidligere (Lokal plattform – Skyfritt). Nettressursen skal også være en idebank der de ulike FAU kan legge inn tips og råd til andre FAU-er.

5.7.4 Videreføre at foreldreråd/FAU deltar i kvalitetsoppfølgingsmøtene

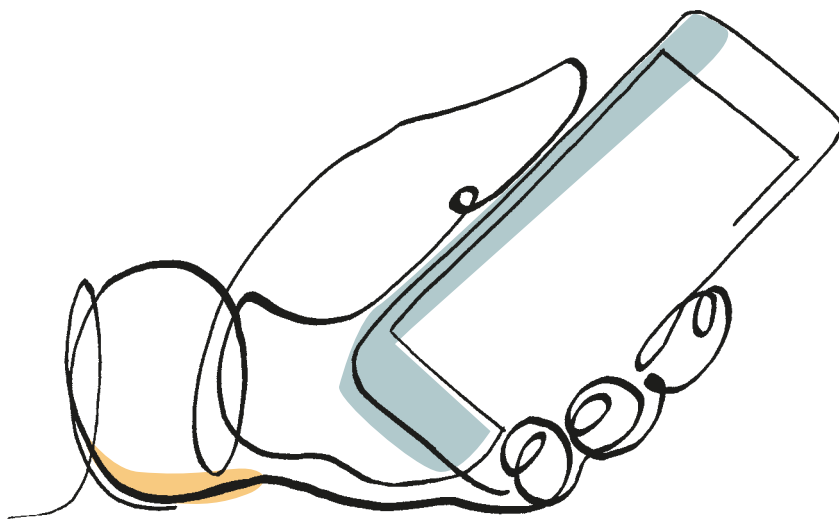
Kvalitetsoppfølgingen av skolene er en arena for analyse, dialog og vurdering, der representanter for Byrådsavdelingen møter skoleledelse og lærere, og sammen reflekterer over skolens praksis. Områdeleder og skolens PPT-kontakt deltar også i møtet. Representanter fra Elevråd og FAU har også de siste årene deltatt i kvalitetsoppfølgingsmøtet. Møtene er en god arena for skolens ulike aktører å møtes og diskutere noen av kjerneområdene skolene er satt til å løse på vegne av fellesskapet. Møtet gir skolen og deltakerne verdifull informasjon og innsikt i hva som kan bli bedre i læringsarbeidet og læringsmiljøet og drøfter hvordan det kan forbedres. Våren 2018 hadde halvparten av skolene kvalitetsoppfølging. Et av temaene var skolemiljø, og elever og foresatte deltok i møtet da temaet skolemiljø ble drøftet. Både FAU og elevråd gjør et vurderingsarbeid i forkant av møtet. Den andre halvparten av skolene skal ha kvalitetsoppfølging våren 2019 med samme tema.

Når det gjelder kvalitetsoppfølging av de kommunale barnehagene, deltok foresatte for første gang på deler av dialogmøtet barnehageåret 2015/2016, etter først å ha gjennomført et vurderingsarbeid i foreldrerådet. Dialogen med de foresatte ble opplevd som meningsfull og lærerik for ledergruppene og gav større innsikt i foresattes behov for informasjon og samarbeid med den enkelte barnehage. Foresatte som deltok i kvalitetsoppfølgingen i den enkelte barnehage, har gitt tydelige og viktige tilbakemeldinger. Neste runde i kvalitetsoppfølging av de kommunale barnehagene er 2018/2019. Gjennom satsingsområdet pedagogisk relasjonskompetanse for barnehagene får foresatte et innblikk i hvordan barnehagen arbeider for at hvert enkelt barn skal bli en del av det lærende fellesskapet i barnehagen.

Det skal videreføres at foresatterepresentanter deltar på kvalitetsoppfølgingsmøtet både for barnehagene og skolene, og at de gjennomfører et vurderingsarbeid i forkant av møtet.

5.7.5 Utarbeide prosessoppgaver med tema leke- og læringsmiljø som kan tas i bruk på møter i barnehage og skole

Dialogen med foresatte om skolemiljø må starte tidlig, de foresatte trenger å kjenne hverandre og må få en forståelse for fellesskapet. Det skal utarbeides prosessoppgaver med tema leke- og læringsmiljø som kan tas i bruk på foreldremøter i barnehage og skole. Dette vil kunne gi foresatte bedre kjennskap til barnehagen og skolens arbeid med det psykososiale miljøet, involvere flere foresatte og gi engasjement og eierforhold til temaet. Samtidig gir det foresatte en mulighet til å bli kjent med hverandre. Prosessoppgavene vil også være en hjelp for barnehagelæreren/læreren på foreldremøtene, og skape en sammenheng i arbeidet med et godt psykososialt miljø i barnehagene og skolene i Bergen kommune.

5.7.6 Legge til rette for informasjon til foresatte og frivillige knyttet til sosiale medier og nettmobbing

Allerede i barnehagen skal barna møte et personale som utøver digital dømmekraft og bidrar til at barna utvikler en begynnende etisk forståelse knyttet til digitale medier (Rammeplanen, 2017:45). Dette må skje i samarbeid og forståelse med barnas hjem.

Digital mobbing påvirker mange barns hverdag. Mobbing via nett og mobil kan foregå i det skjulte og anonymt, og kan være vanskelig å avdekke. Barnehagene og skolene skal bevisstgjøre foresatte på ulike sosiale medier hvor barn og unge kan utsettes for netthets, mobbing og uønsket adferd. Barnehagene og skolene skal bevisstgjøre foresatte på bruk og håndtering av sosiale medier i foreldremøter, utviklingsamtaler og i samarbeidsmøter mellom hjem – barnehage, og hjem – skole. På sidene dubestemmer.no fra Utdanningsdirektoratet finnes gratis filmer og materiell som kan brukes. [Redd Barna har laget flere nettvettfilmer](#) som kan være nyttige i foreldremøter og har laget [diskusjonskort til bruk på foreldremøtet](#). Man kan også bestille foredrag fra [Barnevakten](#).

Det er også positivt at skoler og idretten samarbeider med forebyggende enhet i politiet med tanke på å forebygge uønsket adferd hos barn og unge etter skoletid.

I 2019 starter Bergen kommune et innovativt prosjekt om ungdom og sosiale medier i samarbeid med Hordaland fylkeskommune, Folkehelseinstituttet og Høgskolen i Bergen. Prosjektet skal gi ny kunnskap og utvikle tiltak for mer helsefremmende bruk av sosiale medier, i samarbeid med ungdom i videregående skole. Målet er at prosjektet også skal gi nyttig kunnskap om- og utvikle tiltak som kan overføres til blant annet grunnskolen. Prosjektet er finansiert gjennom det nasjonale programmet for folkehelsearbeid i kommunene og er også tildelt midler fra Regionale forskningsfond Vestlandet (RFF Vest) <https://www.bergen.kommune.no/hvaskjer/folkehelse/11879/article-160526>.

Gjennom den digitale nettressursen som er beskrevet skal foresatte gis informasjon om plattformer og sosiale medier som brukes av barn og unge som foresatte bør kjenne til.

5.8 Fysisk tilrettelegging av uteområder

Det har vært lite oppmerksomhet rettet mot utforming og tilrettelegging av det fysiske miljøet til barn og unge og hvordan dette kan påvirke det psykososiale miljøet⁶⁰. Forskningen viser blant annet til at uteområder på skoler som innbyr til lite aktivitet og som fremstår som «kjedelig» kan øke forekomsten av mobbing. Mistrivsel og mangel på motivasjon fører ofte til uønsket aktivitet, mens trivsel og følelse av tilhørighet gir økt trivsel og et bedre læringsmiljø⁶¹. Olweus viser til at omtrent halvparten av all mobbingen i skolen foregår i friminuttene. Attraktive utemiljø vil kunne bidra til å redusere mobbing og hærverk⁶². Ifølge opplæringslovens § 9A-7 om det fysiske miljøet, skal skolene «*planleggjast, byggjast, tilretteleggjast og drivast slik at det blir teke omsyn til tryggleiken, helsa, trivselen og læringa til elevane*».

Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet har innledet samarbeid om et prosjekt som har som formål å fremskaffe ny kunnskap om betydningen av uteområdene i skoler og barnehager for barn og unges helse, trivsel og læring. I dette ligger studier av elementer som kan stimulere til økt fysisk aktivitet, gi gode og trygge rammer for lek og sosialt samvær, samt forebygge mobbing. Studien vil trolig resultere i nye anbefalinger for uteområdet i skoler og barnehager (jf. nåværende anbefalinger i rapporten «Skolens utearealer» IS-1130 fra 2003), og være et grunnlag i etablering og utvikling av barnehager og skoler⁶³.

Rammeplan, 2017 for barnehager fastsetter at personalet skal synliggjøre og skape estetiske dimensjoner både i barnehagens inne- og uterom (Utdanningsdirektoratet, 2017). Forskningsnettverket Barn og Rom har samarbeidet om barnehagens fysiske miljø gjennom flere år. I Forskningsrapport 21/2012 «Barns trivsel og medvirkning i barnehagen» fremgår det positive sammenhenger mellom det å like å være på barnehagens uteområde/lekeplass og barnas trivsel. Videre finner Bratterud m.fl. sammenhenger mellom på den ene siden å bli plaget i barnehagen og på den andre siden å kjede seg (Åse Bratterud, 21/2012). Forskningsrapporten «Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen» (Ingrid Lund, 2015) viser funn på at det skjer systematisk utestenging i utelek i barnehagen. Felles for barn som blir gående alene i utetiden, er at de ikke blir sett av de ansatte i barnehagen.

Barnehagens fysiske omgivelser må ifølge Fjørtoft, sees i sammenheng med barns lek der disse har betydning for innholdet og utformingen av leken. «Leken blir utøvet i en kontekst med omgivelsene der barnet er i interaksjon med det fysiske miljøet i et økologisk samspill» (Fjørtoft, 2012). Forskning viser at rom for samarbeid, varierte og åpne materialer og installasjoner hvor barna selv kan skape og omskape innholdet i leken - vil ha positiv innvirkning på inkludering og positive samspill i lek. En universell utforming hvor alle barn har muligheter til å delta i lek, samspill og aktivitet må ivaretas. Barnehagene må ha oversiktlige fysiske lekemiljø ute som ivaretar barnas trygghet og trivsel også i utetiden, samtidig som det er rom for å kunne skjermes og verne lek noen steder.

Områdesatsingen i Bergen kommune innebærer en helhetlig og sammenhengende innsats i et nærmere definert geografisk område for å styrke området fysiske og sosiale standard. Satsingen

⁶⁰ <http://www.skoleanlegg.utdanningsdirektoratet.no/artikkel/188/Unnga-mobbersoner-i-skolemiljoet>

⁶¹ KSU Forskningsoppsummering 2014: Forhold ved skolen med betydning for mobbing

⁶² Helland, Håvard og Tormod Øya (2000): Forebyggende ungdomsarbeid. Fagbokforlaget -Bergen

⁶³ https://www.regjeringen.no/contentassets/c89f9ea09a1e40fab3fefba28668fdbb/96030_kld_handlingsplan_uu.pdf

tilligger Byrådsavdeling for sosial, bolig og inkludering og er finansiert i et samarbeid mellom Husbanken og Bergen kommune. Satsingen foregår gjennom tett og forpliktende samarbeid mellom Byrådsavdelingene og etatene i kommunen for å sikre en helhetlig og sammenhengende innsats. Som del av satsingen er det blant annet gjennomført barnetråkk i Olsvik og Loddefjord for å kartlegge barn og unges meninger om sitt eget nærmiljø og bruken av uteområdene. Områdesatsingen støtter opp om fokuset på gode uteområder som stimulerer til fysisk aktivitet og lek som viktige sosiale og inkluderende arenaer.

Som vist i statusdelen under skole er det signalisert behov for å bedre rammene for sosiale aktiviteter ute. Dette kom som et innspill fra mange skoler, både barne- og ungdomsskoler, i kvalitetsoppfølgingsmøtet våren 2018.

I tillegg vil følgende bli tatt med når nye eller eksisterende uteområder skal oppgraderes:

Universell utforming og tilgjengelighet skal vektlegges ved oppgradering av uteområder. Når en vurderer hvilke eksisterende uteområder som skal prioriteres for oppgradering, vil uteområder som ikke er universelt utformet være et av de prioriterte områdene. I tillegg skal alle lekeplasser som etableres eller rehabiliteres skal ha minimum ett universelt utformet lekeapparat.

Skoler som sliter med vedvarende mobbeproblemer, eller der det er en negativ trend knyttet til mobbing, skal være et av de andre prioriterte områdene når en vurderer hvilke skoler som skal få gjennomført tiltak og oppgradering på uteområdet.

Bergen kommune vil:

- At det ved rullering av barnehage-, skole- og idrettsplan presiseres at uteområder skal utformes med tanke på å forebygge mobbing.
- At det ved oppgraderinger og rehabilitering av eksisterende uteområder i barnehager, skoler og idrettsanlegg vektlegges å gjennomføre tiltak som fremmer samspill og forebygger mobbing.

5.8.1 Ved rullering av barnehage-, skole- og idrettsplan presiseres at uteområder skal utformes med tanke på å forebygge mobbing

I barnehagebruksplanen 2016-2030: «Rett bygg på rett sted til rett tid» fremholdes det at barnas lekeareal ute skal vektlegges i større grad i bygge- og rehabiliteringsprosjekter. Lekearealene skal være sikre og trygge, men også spennende og utfordrende for alle aldersgrupper.

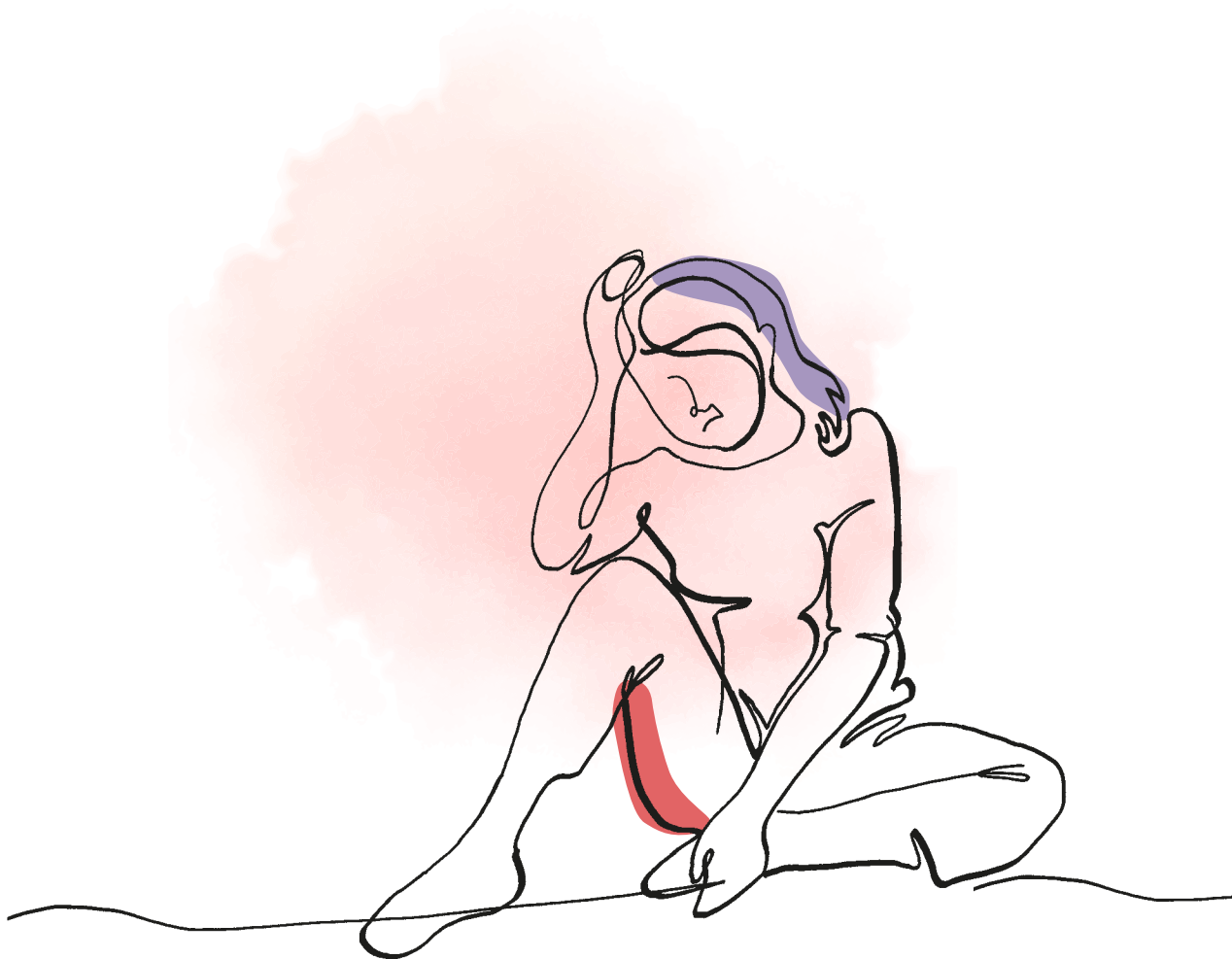
I skolebruksplanen 2016-2030: «rett bygg på rett sted til rett tid» fremgår flere prinsipper for utvikling av gode og helhetlige utearealer. Dette er fulgt opp gjennom detaljerte krav i standardbeskrivelsen hvor blant annet det blir vektlagt at utearealer skal utformes for å fremme samhandling og sosialt samspill.

I idrettsplanen 2017-2021 «Aktiv og attraktiv for alle» er det vedtatt å etablere allsidige nærmiljøanlegg som eksempel «Friplassen» og «Møteplassen» i tilknytning til skoler, oppvekst- og idrettsparker som åpne utendørsanlegg. Det er allerede etablert nærmiljøanlegg på 3 grunnskoler, Åstveit, Kjøkkelvik og Mjølkeråen. Nærmiljøanleggene er viktige i utviklingen av skolen som en positiv arena for fritidsaktiviteter og arrangementer både i og etter skoletid.

Ved rullering av barnehage-, skole- og idrettsplan skal det presiseres at uteområder i større byggeprosjekter og nybyggprosjekter, skal utformes med tanke på å forebygge mobbing.

5.8.2 Ved oppgradering og rehabilitering av eksisterende uteområder i barnehager, skoler og idrettsanlegg vektlegges å gjennomføre tiltak som fremmer samspill og forebygger mobbing

I byrådets forslag til handlings- og økonomiplan 2019 – 2022 er det lagt inn investeringsmidler til oppgradering av uteareal i eksisterende kommunale barnehager og grunnskoler. Når oppgraderinger og tiltak på uteområder i eksisterende barnehager, skoler og idrettsanlegg planlegges, skal det vektlegges å gjennomføre tiltak som fremmer sosial samhandling, samspill og transparens for å forebygge mobbing.

Oppsummering tiltak og økonomiske konsekvenser

STRATEGI	TILTAK	ØKONOMISKE KONSEKVENSER	ANSVAR FOR GJENNOMFØRING
Opprette felles lokal plattform - Skyfritt	Det utarbeides en digital nettressurs som skal være rettet mot barn og unge, foresatte, ansatte i barnehage, skole og mot fritidsarenaer	*Krever ytterligere midler	BBSI
	Det utarbeides en handlingsveileder for de kommunale barnehagene som vil være en viktig del av den digitale nettressursen.	Løses innenfor rammen	BBSI
Team Skyfritt	Det etableres et støttesystem, Team Skyfritt, for kommunale barnehager, skoler og fritidsarenaer knyttet til forebygging, veiledning, kompetanseoverføring og beredskap i mobbesaker.	*Krever ytterligere midler	BBSI
Styrke det systematiske arbeidet gjennom bruk av programmer/modeller	Skoleeier etablerer et system for å registrere omfanget av skolemiljø saker/mobbesaker		BBSI
	Skoler som over to år har en negativ utvikling knyttet til mobbing følges tett opp av skoleeier og kan pålegges å bruke Olweus eller PALS	*Krever ytterligere midler	BBSI
	Styrke veiledningskompetansen i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett på aktuelle program/modeller	Løses innenfor rammen	BBSI
	Innføre Olweusundersøkelsen ved alle skolene på 4. -10. trinn i en prøveperiode på 3 år	Løses innenfor rammen	BBSI
	ICDP skal brukes som sensitiveringsprogram for ansatte i de kommunale barnehagene. De kommunale barnehagene skal ha minst 2 sertifiserte veiledere hver i ICDP innen 2023	*Krever ytterligere midler	BBSI
	Barnehageeier etablerer et system for å registrere mobbesaker i barnehagen	Løses innenfor rammen	BBSI
	Barnehager med mange mobbesaker følges tett opp av barnehageeier	Løses innenfor rammen	BBSI

STRATEGI	TILTAK	ØKONOMISKE KONSEKVENSER	ANSVAR FOR GJENNOMFØRING
Styrke kompetanse for et inkluderende fellesskap	Videreføre at alle ansatte i de kommunale barnehagene får kompetanseheving i tråd med føringer i Sammen for kvalitet - lek og læring (SFK-LOL) og det som gjelder barnehagens arbeid med psykososialt miljø.	Løses innenfor rammen	BBSI
	Videreutvikle tema skolemiljø på samlingene Sammen for kvalitet - læring (SFK-L), med særlig vekt på inkludering og relasjonskompetanse	Løses innenfor rammen	BBSI
	Videreutvikle temaet skolemiljø som forskning på egen praksis gjennom at en i samarbeidet med UiB særlig har fokus på dette.	Løses innenfor rammen	BBSI
	Utarbeide prosessoppgaver i form av konkrete utviklingsoppgaver knyttet til skolemiljø for skolene	Løses innenfor rammen	BBSI
	Gi økt kompetanse til ansatte i relasjonsfremmende kommunikasjon	Løses innenfor rammen	BBSI
	Veiledningsteamene for barnehage og beredskapsteamene for skole skal bidra til økt kompetanse i de ulike enhetene og samarbeide om større kompetansehevende tiltak for alle	*Krever ytterligere midler	BBSI
	At skolene i sin lokale sosiale handlingsplan omtaler rutiner for inkludering av alle elever - inkludert sårbare grupper elever som elever med nedsatt funksjonsevne	Løses innenfor rammen	BBSI
Forpliktende tverrfaglig og tverretattlig samarbeid rundt barn og unges leke- og læringsmiljø	Etablere et forpliktende samarbeid rundt barn og unges læringsmiljø i de tverrfaglige teamene i barnehage og skole.	Løses innenfor rammen	BBSI, BHO
	Videreføre satsing på TIBIR	Løses innenfor rammen	BBSI, BHO
Sikre barn og unges medvirkning på systemnivå	Videreføre at barne- og elevstemmen blir hørt i kvalitetsoppfølgingen	Løses innenfor rammen	BBSI
	At barnestemmen skal høres i barnehagens ulike møtefora og påvirke barnehagens innhold og praksis	Løses innenfor rammen	BBSI
	At skolene skal styrke medvirkning fra elever og elevråd i arbeid med skolemiljøet	Løses innenfor rammen	BBSI
	Mobbing på digitale arenaer skal være tema i elevråds kursene som gjennomføres i forbindelse med kvalitetsoppfølgingen	Løses innenfor rammen	BBSI

STRATEGI	TILTAK	ØKONOMISKE KONSEKVENSER	ANSVAR FOR GJENNOMFØRING
Styrke samarbeid med og involvering av foresatte	Koordinere tverrfaglig samarbeid for å gi tilbud om ICDP-foreldreveiledningsgrupper	Krever ytterligere midler*. Se tiltak: ICDP skal benyttes i de kommunale barnehagene	BBSI, BHO
	Psykososialt miljø skal være årlig tema på foreldremøter og i Samarbeidsutvalg/ Skolemiljøutvalg	Løses innenfor rammen	BBSI
	Utarbeide tips og ideer til gode aktiviteter foresatte kan gjennomføre	Løses innenfor rammen	BBSI
	Videreføre at foreldreråd/FAU deltar i kvalitetsoppfølgingsmøtene	Løses innenfor rammen	BBSI
	Det utarbeides prosessoppgaver med tema leke- og læringsmiljø som kan tas i bruk på foreldremøter i barnehage og skole	Løses innenfor rammen	BBSI
	Legge til rette for informasjon til foresatte og frivillige knyttet til sosiale medier og nettmobbing	Løses innenfor rammen	BBSI
Fysisk tilrettelegging av uteområder	Ved rullering av barnehage-, skole- og idrettsplan presiseres at uteområder skal utformes med tanke på å forebygge mobbing	Løses innenfor rammen	
	Ved oppgraderinger og rehabilitering av eksisterende uteområder i barnehager, skoler og idrettsanlegg vektlegges å gjennomføre tiltak som fremmer samspill og forebygger mobbing.	Løses delvis innenfor rammen**	BBSI
Statusmelding i 2022	Ved bystyrebehandling av Skyfritt 10.4.19, sak 93/19, ble det vedtatt at det skal leveres en statusmelding på tiltakene i planen om tre år	Løses innenfor rammen	BBSI

*I byrådets forslag til budsjett 2019 og handlings- og økonomiplan 2019-2022 er det foreslått å avsette 3 mill. kroner til gjennomføring av tiltak i planen. Tiltakene skal løses innenfor eksisterende ramme og i tråd med byrådets budsjettforslag. Ved behov for ytterligere midler søkes det innarbeidet ved fremtidige rullinger av handlings- og økonomiplan.

**I byrådets forslag til budsjett 2019 og handlings- og økonomiplan 2019 – 2022 er det foreslått avsatt årlige investeringsmidler til oppgradering uteareal barnehage og oppgradering uteareal skole. Ved fremtidige rullering av handlings- og økonomiplanen vil det forsøkes innarbeidet ytterligere midler til oppgradering uteareal barnehager og skoler.

Kilder

Bae, Berit (2018): *Politikk, lek og læring – Barnehageliv fra mange kanter*, Fagbokforlaget Bergen

Barne- og likestillingsdepartementet (2018): [Trygge foreldre – trygge barn. Regjeringens strategi for foreldrestøtte \(2018–2021\)](#)

Bergen kommune (2016): [Bergens barn - byens fremtid](#)

Bergen kommune (2018): [Brukerundersøkelser for barnehager og skoler/SFO](#)

Bergen kommune (2017): [Kvalitetsmelding for skolen 2016-2017](#)

Bergen kommune (2018): [Sammen for kvalitet – lek og læring](#)

Bergen kommune (2016): [Sammen for kvalitet – læring](#)

Bergen kommune (2018): [Forskrift for ordensreglement for kommunale grunnskoler i Bergen kommune](#)

Bergen kommune: [Skolebruksplanen 2016-2030: «Rett bygg på rett sted til rett tid»](#)

Bergen kommune (2017): [Idrettsplanen 2017-20217 «Aktiv og attraktiv for alle»](#)

Bergen kommune (2018): [Etablering av etatsmodell i Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett](#)

Biesta, Gert (2014): *Om utdanningens vidunderlige risiko*, Fagbokforlaget Bergen

Bratterud, Sandseter og Seland (2012):

[Barns trivsel og medvirkning i barnehagen Barn, foreldre og ansattes perspektiver](#)

Rapport 21/2012 Skriftserien til Barnevernets utviklingscenter Midt-Norge. NTNU Samfunnsforskning.

Fjørtoft, I. (2012). Barns lekebiotoper. I K. H. Thomas Moser (red.), *Rom for barnehage* (ss. 65-77). Bergen: Fagbokforlaget.

Forandringsfabrikken (2016): [Høringssvar til Kunnskapsdepartementet fra Forandringsfabrikken og SkoleProffene om Endringer i Opplæringsloven](#)

Forandringsfabrikken(2016): [Forandre med varme. Verktøy for trivsel i skolen](#)

[Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.](#)

[FN Barnekonvensjonen](#)

Helsedirektoratet (2018): [Nasjonal faglig retningslinje for det helsefremmende og forebyggende arbeidet i helsetasjon, skolehelsetjeneste og helsetasjon for ungdom](#)

Klima og miljødepartementet (2018): [Handlingsplan for friluftsliv](#)

Kunnskapssenter for Utdanning. Forskningsoppsummering 2/2014: [Forhold ved skolen med betydning for mobbing](#)

Kristensen, Marit Økland (2008): *Kampen om mobbebegrepet - En diskursanalyse av begrepet mobbing i barnehagen*

[Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa](#)

Lund, Ingrid M. G. (2015): [Hele barnet, hele løpet, mobbing i barnehagen](#)
Foreldreutvalgene for barnehager (FUB), grunnopplæringen (FUG) og Sørlandet Sykehus, avdeling for barn og unges psykiske helse (A-Bup), Universitetet i Agder og Kristiansand kommune.

Lund, I., Helgeland, A., og Velibor, B.C. (2017):
[På vei mot en ny forståelse av mobbing i et folkehelseperspektiv](#) Acta Didactica vol 11, nr 3 (2017)

[Manifest mot mobbing 2011-2014](#)

Norges Idrettsforbund: [Hjemmesider](#)

NOU 2015/2: [Å høre til - Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø](#)

Nova rapport 2/2009: [Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst](#)

NOVA Rapport 15/2014: [Felles fokus - en studie av skolemiljøprogrammer i norsk skole](#)

[NTNU: Evaluering av Læringsmiljøprosjektet - sluttrapport](#)

[Nullmobbing](#) Nettportal Utdanningsdirektoratet

Olweus, D., & Roland, E. (1983). *Mobbing - bakgrunn og tiltak*. Oslo: Kirke- undervisnings- og forskningsdepartementet.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: what we know and what we can do*. Oxford: Blackwell

Olweus kommunerapport for Bergen 2016/2017

[Partnerskap mot mobbing. Sammen for et inkluderende lærings- og oppvekstmiljø 2016-2020](#)

[Politisk plattform](#) for et byråd utgått av Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre 2015-2019

Privat forslag vedrørende evaluering av tiltak mot mobbing i bergensskolen, samt etablering av mobbeombud

Søndergaard, D (2009): *Mobning. Sociale Processer på Afveie*.

Trygg i fjell-modellen

Ungdata (2017): <http://www.ungdata.no/Fylker-og-kommuner/Hordaland/Bergen>

Ungsinn: [Liste over alle tiltak i Ungsinn](#)

Utdanningsdirektoratet (2017): [Rammeplan for barnehagen. Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver](#)

Utdanningsdirektoratet (2018): [Overordnet del av læreplanverket](#)

Utdanningsdirektoratet (2017): [Unngå mobbesoner i skolemiljøet](#)

Wendelborg, C. (2018:) [Mobbing og arbeidsro i skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2017/18](#). NTNU Samfunnsforskning

Christian Wendelborg, Melina Røe og Trond Buland (2018): [Evaluering av Læringsmiljøprosjektet – sluttrapport](#) NTNU

A stylized map of Norway is shown in a light beige color against a dark orange background. The map features a network of roads and three location pins: one in the north-central region, one in the south-western region, and one in the south-western coastal region. The text 'Praksis i andre byer' is overlaid on the map in white.

Praksis i andre byer

Oslo

I 2016 vedtok byrådet i Oslo kommune [Tiltaksplan for et trygt psykososialt miljø for barn og unge i Oslo og etablering av mobbeombud](#) (byråds sak 147/16). I saken står det at byrådet registrerer at arbeidet mot mobbing i all hovedsak har vært konsentrert rundt aktiviteter i skolen og skoletiden. Gjennom tiltaksplanen for et trygt psykososialt miljø for barn og unge vil byrådet i Oslo utvide arbeidet mot mobbing til også å inkludere barnehager og fritiden. I planen lanseres åtte satsingsområder som skal bidra til å sikre et trygt psykososialt miljø for barn og unge:

- Vi skal få kunnskap om mobbing og uønsket atferd også i barnehage og på de første skoletrinnene
- Frivillige organisasjoner skal involveres i arbeidet med å sikre et trygt psykososialt miljø for barn og unge
- Barnehage og skole skal få tydelige prosedyrer for hvordan mobbesaker skal håndteres, og disse skal være felles i hele Oslo
- Barnehage og skole får en forpliktelse om aktivt å undersøke om det forekommer mobbing
- Alle barnehager og skoler skal ha en egen handlingsplan mot mobbing
- Alle som arbeider i barnehage og skole skal få mer kunnskap om å forebygge, oppdage og reagere på mobbing
- Barnehagebarna og elevene må være med å medvirke til et godt psykososialt miljø
- Barn og unge skal få en uavhengig tredjeperson de kan kontakte dersom det ikke blir slutt på mobbingen

For å oppfylle forpliktelsene i tiltaksplanen har Oslo kommune blant annet gjennomført følgende tiltak:

- Oslo kommune har sammen med fagforeninger og lag som representerer skole, barnehager og frivillige organisasjoner inngått et [partnerskap mot mobbing i Oslo 2016- 2019](#). Partnerskapet avløser *Manifest mot mobbing – Oslo 2016- 2018*. Gjennom partnerskapet slutter partene seg til felles innsats mot mobbing av barn og unge i Oslo. Innsatsen omfatter mobbing på alle arenaer, også digital mobbing. I tiltaksplanen trekkes det frem at barn og unge ikke lever sine liv innenfor kommunens sektorgrenser. For å redusere mobbing må skole og barnehage samhandle med hjemmet og fritidsarenaer.
- Gjennom partnerskap mot mobbing forplikter partene seg blant annet til å bidra til at alle barn og unge skal oppleve et lærings- og oppvekstmiljø som fremmer trygghet og trivsel, at de møter trygge, omsorgsfulle og tydelige voksne som legger til rette for inkludering og vennskap, at de tas på alvor og opplever voksne som handler umiddelbart, samt at partene i partnerskapet bidrar til å utvikle kompetanse lokalt i den enkelte skole, barnehage, lag og forening om hvordan en kan forebygge, avdekke og bekjempe mobbing, krenkelser og ekskludering. Byrådet i Oslo skal legge til rette for årlige møter mellom partene for å evaluere, forbedre og videreutvikle samarbeidet. SaLT⁶⁴/Oslo politidistrikt vil være en viktig samarbeidspartner.

⁶⁴ SaLT er samarbeidsmodellen til Oslo kommune og Oslo politidistrikt for å forebygge kriminalitet og rusmisbruk blant barn og unge. Handlingsprogrammet for 2017- 2020 om kriminalitets- og rusforebygging blant barn og unge i Oslo kan leses [her](#).

- På nettsidene til Oslo kommune kan man lese om [mobbing i barnehagen](#) der det blant annet blir beskrevet hva mobbing i barnehagen er og hvordan foresatte kan gå frem dersom barn blir mobbet. På nettsidene ligger det også informasjon om [mobbing i skolen](#). Man kan blant annet lese om hva man som elev kan gjøre dersom man føler seg mobbet, hva foresatt bør gjøre dersom barnet blir mobbet og hva skolen plikter å gjøre.
- Oslo kommune har også opprettet et [mobbeombud](#) som kan hjelpe med ting som omhandler barn og unges rett til å ha det trygt og godt på skolen eller i barnehagen. Mobbeombudet kan for eksempel gi råd til barn/foresatte om hvordan man kan gå frem for å kontakte skolen eller barnehagen i forbindelse med at barnet blir mobbet, veilede i fastlåste konflikter og gi bistand til barnehage- og skoleledelse for å sikre et trygt og godt miljø for barn og unge.

Bruken av Olweusprogrammet, PALS, Zero og Respekt i osloskolen:

I tiltaksplanen for et trygt psykososialt miljø for barn og unge i Oslo trekkes det frem at arbeidet mot mobbing i osloskolen i perioden 2002- 2012 hovedsakelig var forankret i Olweus-programmet, PALS, ZERO og RESPEKT. I 2012 var totalt 109 av skolene tilknyttet et av disse programmene. I tiltaksplanen trekkes det frem at erfaringene fra arbeid med programmene er ulike i osloskolen, men resultatene over tid viser at de ikke generelt har gitt lavere mobbetall. Våren 2013 gjorde Utdanningsetaten en evaluering som viser at mange av skolene ikke jobbet systematisk etter programmene, og at mange skoler brukte programvarene kun som betegnelse på arbeidet mot mobbing. Flere skoler tilbakemeldte at programmene ikke fungerte etter hensikten, ikke dekket skolens behov til arbeid med det psykososiale miljøet og at det var tidkrevende å bruke dem. Basert på analyser av resultater over tid, evaluering av systematisk bruk av programmene og kunnskapsutvikling på feltet valgte Utdanningsetaten i 2013 å ikke fornye kontraktene med programleverandørene. I tiltaksplanen står det videre at det viktigste arbeidet for et godt psykososialt miljø i osloskolen gjøres ved den enkelte skole og i den enkelte klasse. Mange av skolene som har gått bort fra anti-mobbeprogram har i stedet forsøkt å arbeide systematisk mot mobbing på andre måter. Det trekkes frem at mange ulike faktorer bidrar til å utvikle en skoles mobbetall. I tiltaksplanen trekkes det frem at hvilke tiltak som er best må vurderes individuelt for hver skole. Oslo kommune informerer per telefon at osloskolene ikke er pålagt å bruke antimobbeprogrammer, men at det fortsatt er skoler som bruker slike programmer.

I NOU 2015:2 [Å høre til](#) refereres det til at flere kommuner og fylkeskommuner de senere årene har valgt å opprette særlige team eller funksjoner for å jobbe særskilt med elevenes skolemiljø, krenkelsers og mobbing. Oslo kommune er en av kommunene som har opprettet et slikt team, kalt Læringsmiljøteamet (LMT). Teamet bistår osloskolene i arbeidet for å skape et trygt og læringsfremmende skolemiljø. Teamet er et lavterskeltilbud, men kan også bidra i akutte situasjoner med uro, mobbing, utestenging, i saker med mistillit mellom skole og hjem osv. Skoleledelsen og områdeleder følger opp skolene, basert på mobbetallene fra året i forveien. Har skolen mer enn syv prosent mobbing iverksettes det tiltak, der læringsmiljøteamet kan bistå. Det lages en individuell oppfølgingsplan for den enkelte skole, basert på situasjonen og behovet.

Oslo kommune deltar inneværende skoleår med tre skoler og tre barnehager i Utdanningsdirektoratet sin kompetanseutvikling for barnehager, skoler, myndighet og eiere om mobbing og andre krenkelsers – [Inkluderende barnehage- og skolemiljø](#).

Stavanger

Stavanger kommune har utarbeidet [Handlingsplan mot mobbing i Stavangerbarnehagen](#). Handlingsplanen beskriver Stavangerbarnehagens syn på mobbing, en beskrivelse av hva som skal gjøres for å gjenkjenne mobbing blant barn og voksne, samt hvilke tiltak som må iverksettes dersom det forekommer mobbing. Planen fokuserer på barn som opplever seg mobbet og systemet rundt barnet som opprettholder mobbing. Det er ikke ønskelig med et spesifikt fokus på den som mobber og den som er offer. De foresatte sitt ansvar løftes frem og planen gir føringer som den enkelte barnehage må belyse gjennom egen handlingsplan eller i årsplanen, hvor de omsetter planen til pedagogisk praksis.

Handlingsplanen mot mobbing skal bidra til:

- Å videreutvikle et likeverdig barnehagetilbud med høy kvalitet i alle barnehager
- At alle barn opplever å være betydningsfulle for fellesskapet
- Å definere voksnes holdninger til mobbing
- Å gi alle barn og voksne gode samspillsstrategier
- Å danne felles retning for arbeid mot mobbing i Stavangerbarnehagen.

Stavanger kommune informerer om at de ikke har en felles kommunal handlingsplan mot mobbing på skoleområdet, men at den enkelte skole er ansvarlig for utforming av en egen lokal handlingsplan, som blant annet må omtale digital mobbing. Noen skoler utarbeider planen alene, mens andre skoler gjør det bydelsvis. Stavangerskolene er ikke pålagt å bruke antimobbeprogrammer, og det er opp til den enkelte skole å vurdere om de ønsker å benytte slike programmer. Det har tidligere vært fremmet politiske forslag om bruk av antimobbeprogrammer, men disse har ikke fått flertall. Stavanger kommune har verken anbefalt eller frarådet å bruke slike programmer, men trekker frem at antimobbeprogrammer kan gi en falsk trygghet i forhold til hvor flink en skole er. Det trekkes frem at programmene må holdes ved like og revitaliseres hele veien for å holde fokuset oppe.

Stavanger kommune har opprettet et mobbeombud. Dette er en ressursperson for elever og foresatte som opplever mobbing eller krenkelser. Mobbeombudet vet hvilke rettigheter som gjelder dersom et barn ikke har det bra på skolen. Mobbeombudet kan hjelpe med å be om tiltak og være med de foresatte på møter sammen med skolen. Mobbeombudet er tilgjengelig på e-post, telefon og [facebook](#).

På nettsidene til Stavanger kommune blir [elevenes skolemiljø](#) omtalt. Siden er laget slik at elever og foresatte skal kunne lese om hvilke plikter skolen har når det gjelder å passe på at elevene har det trygt og godt på skolen, og hvordan foresatte skal gå frem dersom de er bekymret for at barna ikke har det bra. På nettsiden omtales blant annet elevs rett til et trygt og godt skolemiljø, når foresatte bør ta kontakt med skolen, hva som menes med undersøkelse og aktivitetsplikt, samt hva foresatte kan gjøre dersom de er misfornøyde med oppfølgingen fra skolen.

Tromsø

Tromsø kommune vedtok i 2014 å lage en felles [strategiplan mot mobbing for barnehager og skoler](#), for å synliggjøre at et godt lærings- og oppvekstmiljø er et gjennomgående tema og en av de viktigste forutsetningene for helse, trivsel og læring gjennom hele livsløpet. Strategiplanen er utarbeidet slik at den skal være brukervennlig for både elever og ansatte i barnehager og skoler, samt være lett tilgjengelig for foresatte.

I strategiplanen står det at alle barnehager og skoler skal:

- utarbeide sin egen lokale handlingsplan mot mobbing
- utarbeide egen lokal handlingsplan for sosial kompetanse
- utarbeide et eget årshjul for aktiviteter som fremmer et godt læringsmiljø
- gjennomføre årlig revisjon av handlingsplanen
- til enhver tid ha oversikt over kvaliteten på læringsmiljøet gjennom aktiv bruk av elevundersøkelsen, årlig lokal mobbeundersøkelse, barnesamtalen og observasjon.

I tilknytning til strategiplanen er det utarbeidet en [digital verktøykasse](#) som skal være til hjelp i det daglige arbeidet i barnehager og skoler. Der ligger for eksempel lenker, maler og veiledere.

Implementeringsplanen [Arbeid med elevenes læringsmiljø i Tromsø kommune 2015- 2018](#) gir en oversikt over hvilke aktiviteter som skal gjennomføres når, hvem deltakerne er, hva målene er og hvem som er ansvarlige for gjennomføringen.

Tromsø kommune informerer per telefon at de ikke pålegger skolene å bruke antimobbeprogrammer. De informerer også om at de holder på å revidere strategiplanen sin mot mobbing. Arbeidet skal ferdigstilles i juni, slik at planen er klar til skoleåret 2019/20.

Kilder

NOU 2015:2 *Å høre til*

Oslo kommune. *Mobbeombudet*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/skole-og-utdanning/elevenes-velferd/mobbeombudet/#gref>

Oslo kommune. *Mobbing i barnehagen*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/barnehage/kvalitet-i-barnehagen/mobbing-i-barnehagen/>

Oslo kommune. *Mobbing i skolen*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/skole-og-utdanning/elevenes-velferd/mobbing-i-skolen/#gref>

Oslo kommune. *Partnerskap mot mobbing i Oslo 2016- 2019*. Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13162406/Innhold/Skole%20og%20utdanning/Elvenes%20velferd/Partnerskap%20mot%20mobbing%20Oslo.pdf>

Oslo kommune. *Tiltaksplan for et trygt psykososialt miljø for barn og unge i Oslo og etablering av mobbeombud* (Byrådssak 147/16). Tilgjengelig fra: <https://www.oslo.kommune.no/dok/Byr/2016/BR1/2016023858-1574433.pdf>

Stavanger kommune. *Elvenes skolemiljø*. Tilgjengelig fra: <https://www.stavanger.kommune.no/barnehage-og-skole/skole/elevenes-skolemiljo/>

Stavanger kommune. *Handlingsplan mot mobbing i Stavangerbarnehagen*. Tilgjengelig fra: <https://www.stavanger.kommune.no/siteassets/samfunnsutvikling/planer/temaplaner/barnehageplaner/handlingsplan-mot-mobbing-i-barnehagen.pdf>

Tromsø kommune. *Strategiplan mot mobbing for barnehager og skoler*. Tilgjengelig fra: http://www.tromso.kommune.no/getfile.php/2691959.1308.arvbabbwua/StrategiplanMotMobbing_endelig+vedtatt.pdf

Tromsø kommune. *Verktøykasse mot mobbing for barnehage og skole*. Tilgjengelig fra: <http://verktoykasse.tromsoskolen.no/>

Utdanningsdirektoratet. *Inkluderende barnehage- og skolemiljø*. Tilgjengelig fra: <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/nasjonale-satsinger/tilbud-om-kompetanseutvikling-miljo-og-mobbing/>

BERGEN
KOMMUNE